Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 72, година XXI, април – јун, 2022.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво
Душан Стојковић, Горан Максимовић, Ивица Тодоровић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Радослав Вучковић (лектура и коректура).

Досадашњи уредници: Зоран Вучић (2002–2010); Радослав Вучковић и Обрен Ристић (коуредници) (2011–2013); Радослав Вучковић (2014–2021)

Секретар уредништва
Јулија Марковић

Слика на корици и ликовна страна
Љубиша Брковић

Фотофрафије експоната из *Завичајне музејске збирке*

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Драган Савић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.
Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж
300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

Бдења

Александар М. Арсенијевић 7
СВЕТЛУЦАЊА, ЧАСЦИ 7
Весна Капор 20
И ЗАПЛАЧЕМ 20
Милић Радевић 25
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ 25
Дарко Стевић 30
ТРИПТИХ МЛАВИ 30
Немања Лазаревић 32
КУЗМАНОВА ИСПОВЕД 32
Виктор Радун Теон 45
ТРИ ПЕСМЕ 45
Дамир Малешев 47
ПЕСМЕ ПИСАНЕ ГОДИНАМА 47
Јасна Миленовић 50
(ДА ЛИ) САМО СЛИКА 50
Милорад Владимиров Вучићевић 53
МАЛА БАШТА 53
Дејан Ђорђевић 60
ЗАКЛЕТВА 60
Србислав Динић 62
МАТУРСКИ ЈУБИЛЕЈ 62

Упознавања

АФРИЧКА ФРАНКОФОНА ПОЕЗИЈА 75
Жан-Жозеф РАБЕАРИВЕЛО 75
ЧИТАТИ 75
ВОЋЕ 76
Малколм де ШАЗАЛ 77
ЛИКОВНИ СМИСАО 77
Диоп БИРАГО 78
ДАШАК 78
Леополд Седар СЕНГОР 81
ЖОАЛ 81
ЦРНАЧКА МАСКА 81
МОЛИТВА МАСКАМА 82
Антоан-Роже БОЛАМБА 84
ЗВУЧНИ ГЛАСОВИ 84
Жак РАБЕМАНАНЖАРА 85
ЛАМБА 85
Бернар Бенлен ДАДИЈЕ 88
ПЕСНИЦИМА 88
Кеита ФОДЕБА 89
ЈОЛИБИНА ПЕСМА 89
Шарл КАРЕР 90

ЗРНО КИШЕ ПАЛО. 90
Ж. Ф. Вилијам СИАД 92
КО САМ ЈА. 92
Чикаја И`ТАМ`СИ 93
ЉУДИ СМО НОЋИ… 93
БИЋУ САМ СЛИКА МОГА СПАСЕЊА… 93
Пјер Макомбо БАМБОТЕ 94
РЕЧИ 94
ФАТО-АМОИ 95
ИМЕ ТИ ЈЕ ПРАЗНИК 95
ОД САДА 96
Жан-Батист ТАТИ-ЛУТАР 96
МИРНА РАВАН 96
КОНТРА ПУНКТ 97
Гаусу ДИАВАРА 98
ПОБЕДНИК ЗЕМЉЕ 98
МАГАНГ-МА-МБИЖИ-ВИЗИ 99
ЕВО МЕ НОСТАЛГИЧНОГ II 99
МОНГАРИАС 100
Жан-Клод Квентин Бон СИЛВА ФЛОРЕНТИН 100
Адаму ИДЕ 101
САХЕЛ, О МОЈА ЗЕМЉО 101
Бернадет САНОН ДАО 102
ДЕТЕ 102
Леополд КОНГО-МБЕМБА 103
ПЕСМА САМА НДЕЈЕ 103

Тумачења

Љубиша Ђидић 105
У ПЕСНИЧКОЈ ТРИЛОГИЈИ 105
Јованка Стојчиновић Николић 108
ЖИВО ПУЛСИРАЊЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ 108
Жељка Аврић 112
РОМАН КОЈИ СЕ *ЖИВИ* 112
Саша Кнежевић 118
НОКШИР ЈЕ ТРУО И БУШАН 118
Зејћир Хасић 122
ЗАЛАЗАК СУНЦА ИЛИ ЛИРСКА ПОВИЈЕСТ ЉУБАВИ 122

Вредновања

Душан Стојковић 125
ТРЕПЕРАВИ БРУЈ ЛИРСКОГ СВОЈЕВАЊА
СЛОБОДАНА ЛАЗОВИЋА 125

Саїледавања

Милена Мирић 135
ФОНЕТСКЕ ОДЛИКЕ У ЗБИРЦИ ПЕСАМА
„ВРВИНА ЗА НЕБО“ ЗОРАНА ВУЧИЋА 135

Подсећања

Радиша Драгићевић..... 147
ПОД ПРАШИНОМ..... 147
Периша Г. Богдановић 148
АМОР..... 148
ЛОВЂЕН..... 146
Ђорђе Глумац..... 149
БЕДА 149
ЈУГО 148
Радослав Драгутиновић 150
МОЖДА ЈЕ ТО СРЕЋА..... 150
МОТО АМОРОЗО 149
Момчило Р. Ђујић..... 152
ПОРУКА..... 152
Бранко Ђукић 153
БАЛАДА О ТЕЖАКОВОМ ПРЕТПРОЛЕЋНЕМ
ВЕЧЕРЊЕМ БЛАГОСЛОВУ..... 153
Слободан М. Исаковић..... 154
ПИТАШ МЕ КО САМ..... 154
Милутин Ј. Јовановић 156
ЈЕДНЕ ЈЕСЕЊЕ ЗОРЕ 156
М. Р. Лабан 157
СУША 157
ВОЛОВИ..... 155
Светислав Стефановић..... 158
МИСИЈА 158
ПОТОМАК..... 156
Зора Топаловић..... 159
МОЈИ ДАНИ 159
Веселин Филиповић 160
РИБЕ 160

Галерија Бдења

Милица Тодоровић.....161
ПЕЧАТ МОГ ВРЕМЕНА.....161

Баштина

Ивица Р. Тодоровић..... 175
СТАРА И НОВА ВЕРА СРБА – ЕТНОЛОШКИ ОСВРТ 175
Недељко Богдановић, Зорица Бранковић Басарић 198
КЊИГЕ СВРЉИШКЕ (од 2016. до 2022).....198
КЊИЖЕВНИ КОНКУРС..... 212
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА 213

Коптско-цариградски тип крста са израженим дугметастим крајевима пронађен на локалитету Градац (село Гулијан, Сврљиг, 2002.) У средини двозначног карактера „Распети Христ“ и „Богородица Оранте“ (дужина 3,2 cm, ширина 3 cm). Карактеристичан за наставак јустинијанске традиције од 9–12. века.

Бдења

Александар М. Арсенијевић

СВЕТЛУЦАЊА, ЧАСЦИ

РАЈ, ХИЉАДУ ДЕВЕТСТО
СЕДАМДЕСЕТ ПРВЕ

33, 32, 31…
Одбројавам склопљених очију, топло шћућурен под јорганом.
Бројим уназад – од тридесет три до један.
Толико себи „дајем“ у полусну, сваког јутра, када ме мајка пробуди, тачно у шест сати, да би ме, пре одласка на посао, одвела у обданиште.
26, 25, 24…
Читава мала вечност – до устајања из кревета и закорачења у хладни свемир собе!
Радијатори – млаки, тек се загревају, клокоћући.
19, 18, 17…
Слатка ли је ова подјорганска безвременост!
Могу још стићи и сан да досањам.
12, 11, 10…
Склањам јорган с лица.
Светлост плафонске сијалице опрљује ми капке.
Кажем себи: *Сунце*! Топлије ми је, одмах.
5, 4, 3…
Скачем из кревета, полужмурећи.
Ћутке се умивам, облачим, назувам ципеле.
Већ силазим с мајком низ степенице, држећи је за руку.
Напољу – мрак, црна поледица.
Мраз штипа за беоњаче.
Застанем начас крај ауспуха комшијиног „фиће“, грејем коленца на топлом млазу издувних гасова.
Рај, хиљаду деветсто седамдесет прве.

ВИСОКОГ ЛЕТА ЧАС САВРШЕН

Лето.
И дрво – у средишту лета.
Дрво живота.
У његовом хладу буде се цео у жарко подне.
Дрво је храст.
Храст на узвисини, травнатој сасвим.
На узвисини, још мало па бестежинској, над класјима пшеничним.
Из размирисаног класја чује се песма косаца: радосна, знојава, крепка.
Под храстом – дечак.
Космички дечак на трави, наузнак лежи.
Дечак са књигом у руци.
У књизи – реч.
Стрпљиво реч му говори, слово по слово.
Он пажљиво слуша, час гледајући, час жмурећи: сриче азбуку лествичних тајанстава.
Трава му говори: добро је бити трава, на трави лежати.
Храст му говори: добро је бити храст, под храстом дисати, храстовски расти у сили.
Сунце му говори: добро је сунце бити, у крошњи сунчати се, у хладу тиховати.
Класје му говори: добро је класати, бити пожњевен, хлеб постати.
Песма косаца говори му: добро је певати, знојити се од труда, радовати се зноју.
Доле – мекота, зеленило.
Горе – ведрина, плаветнило.
Бубице, пчеле, бумбари – зује у ваздуху сладосном.
Ширине дишу у колутима.
Висине прозирно расту.
Свише труни се поленски прах по образима дечаковим.
Веома красно све је.
Високог лета час савршен.

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)
Дечак гледа

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)
Вода, песак, сунце

ДВОРИШТЕ, ЧЕСМА

Август – васионски восак, растопљен свевлашћем сунчаности, капље на утишан град, слива се густо низ гласне жице градских антена усијаних.
Недеља, рани поподневни час је, пред ручак.
Улица – присно сенолисна, сва под липама.
Зрело мирише сочност липиних листова, мирних у јари.
Утрчава дечак у двориште под хладом, сред кога тихује чесма – циглом озидана, од влаге маховинаста.
Сав знојав од маштарског трчања, од умне зајапурености у бићу, одврће месингану славину: почиње вода да тече, млаз прска.
Подмеће знојаво лице под водену милост.
Вода је испрва топла, из надземног дела цеви, а потом млака, и онда све хладнија, што више дотиче из дубине подземне.
Дечак пије воду из скупљених шака, гласно, у грленим гутљајима, док му се млазице, капљице сливају посвуд низ образе, врат, рамена.
Коса сва му је мокра.
Сав је од воде, а вода му одасвуд пева.
Прозирност, сладост, свежина!
Добро му је ту бивствовати: с водом живом у грлу, крај дворишне чесме обрасле маховином, у цркви летњега дана коме већ нема свршетка.
Бескрај то лета: власт јаркости, злата.
Без дашка ветра, довољно тихо да чују се прошаптавања топлих срчика свега.
Трепери дечачки слух сред сунчане утишаности времена.
Срце – у дослуху са стотинкама меко заустављеним, унутар фреске светличног часка надвременског.

ДЕЧАК У ТРЕШЊИНОЈ КРОШЊИ

Бити у трешњиној крошњи, у ружи ветрова маштарских, над лебдећом баштом душановачком, у румен-кугли детињства, на пола пута између доњег и горњег Београда!
Свецело бивствовати у ваздушном облаку трешања зрелих, јулских!
Сав црвенети се у мирисном трешњокругу!

Дисати светло у слаткој висини трешњинској, над брујавом вревом булеварском, над разглаголаним градским антенама!
Ту искусити бестрасно срастање с вечном трешњом живота!
Ту нежно сапрожимати се с грањем, шуштаво – с лишћем, с безбројем трешања живих што ти се роје, црвенећи се, око очију, ушију, лактова, над челом, теменом, по раменима, прсима, коленима, под стопалима, капцима, ребрима, у срчаним залисцима!
Трешње ту брати – прстима, уснама, срцем!
Трешње ту јести, црвеном слашћу се причешћивати у висинској цркви крошњасте зелен-лепоте!
Трешње ту једеш и светотрешњевски јеси, већ бесмртан сада, у крошњи васионској над преображеним Душановцем.
Ту се приљубљујеш длановима и образима уз трешњину кору испуцалу, уз топлу рапавост њену и кора ти безгласно, споро, биљоусто шапуће одгонетке свештених загонетки свих трешања света од искони.
Ту се уз трешњине гране успињеш као уз лествицу тајноводствену, стопалима и шакама смотрено испробавајући чврстину тачке сваког могућег ослонца за наредни пењачки покрет, јер успон с напором бива, висина се достиже самопревасхођењем.
Ту, успињући се, бојиш се и побеђујеш бојазан од висинске надземности, како и приличи дечаку космичкоме.
Ту, од земље одвајајући се, од вртне низине уздижући се, усходећи ка сунцу, постајеш онај који јеси – дечак у трешњиној крошњи.
У крошњи – сав свемир твој је!
Не свемир само, већ свесветије!
Из крошње дозиваш надзвезданост, откликујеш световима!
Теме ти пуно плаветнила, руке ти – живе гране: расту у сунчаност!
Пространства сва – дах су у твојим плућима!
Дишеш висине надградске, дишеш ширине непросторне, дишеш већ ванвременски.
Падаш у орфејски сан, а двоструко будан, дечачки спретно углављен, учвршћен укосо између стабла и гранâ, у рачвању трешњине снаге, предајући се пророчком лебдењу, руку раширених кроз лишће.
Већ летиш, а непомичан.

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)

У крошњи

Ускликујеш крвљу на безбројне стране времена, бића:
Хеј, то сам ја, овде – у трешњиној крошњи!
Чујеш ли ме, свете? Чујете ли ме, светови?
Жив сам! Нећу умрети никада!
Чујте ме, дворишта разиграна, пуна тајанстава светлосеновитих!
Чујте ме, кровови заталасани с гривама радосних црепова!
Чујте ме, усправне улице, уз које слива се град у сунчани златокруг!
Чујте ме, обзорја заумна, чујте ме сећа миленијумска!
Жив сам и смрти нема!
То вам сведочим сада, шестокрил то вам објављујем!
У часку ванчасовничком, из крошње трешње душановачке, у румен-кугли детињства, на пола пута између доњег и горњег Београда, космичко-дечачки тврдим вам: то је истина последња – о мени, о сваком, о свему!

ХВАРСКО ЈУТРЕЊЕ

Благодарим ти, оче, четрдесет три јесени, зиме, пролећа и лета касније!
Као да беше то јутрос – та светлуцава радозналост дечачка, жуборно прскајућа унутар задиханих прса: зашто свако јутро

пре свију устајеш, крајње смотрено, да нас не пробудиш, и босоног силазиш, нечујно, низ камене степенице нашег летњиковца у Суђурају, у врт – сав под густим врежама винове лозе, отежалим од гроздова боје индига – посред ког мирује тешки сто од храстовине, на коме жеднога, у свако доба дана, нарочито у густ сутон, чека бокал прохлађене хварске беванде, коју живахно налива једра, вазда ужурбана домаћица, Хваранка Косара, више певајући но говорећи, милозвучно, далматински: „А ћа ћу, липи, кад моран!“...

И ходиш већ, крепким кораком, низ уску камениту улицу – за мене тајанствено, узвишено како то само отац, у зеницама синовљевим, може ходити – к сеоској луци, а ја, на брзину обукавши се (све сам припремио још претходне ноћи), такође, бешумно (да не запуцкета дрвени патос, да мајку не пробудим – ово је ствар између оца и сина!), крећем кришом за тобом, скривајући се иза рапавих кречњачких углова острвских кућица, још увек хладњикавих од дахова освитног ветра, да сазнам тајну твог загонетног јутрења, која ми душу заокупља данима уназад: где то, оче, идеш свако јутро пре но што се сви пробудимо? И зашто – шта је то што јутром иште твоја душа?

У луци, где се више не могу прикрити, сустижем те, код рибарских барки, тек пристиглих из ранојутарњег рибарења, на доку од белог кречњака, углачаног садејством ветра и таласа, недреманим и неуморним.

Јављам ти се, устрептало, бојажљиво – крив због ухођења, премда синовског. Видим ти на лицу светлу изненађеност, очински благонаклону: *Откуд ти ту?* Радујеш ми се: *То је мој син!* Радујем се и ја: *То је мој отац, поноси се мноме – због моја подухвата*! Све ти је моје дело јасно у трену. Растем на свих шест страна света, истовремено.

И заједно тада, космички дечак-отац и космички дечак-син, у прозрачној милошти јадранског јутра, пажљиво загледамо све оне рибе, тек уловљене, још живе, прућакајуће се, насуво зевајуће, светлуцаво-сребрнасте, плавкасто-зеленкасте, златасте, руменкасте, с пругама уздужним, с тачкама пурпурним, вретенасте, листасте, отмене у савршенству рибље једноставности – шпарове, ципле, арбуне, шкарпине, пагаре, зубаце, локарде, ораде, иглане, салпе, костеље, бранцине... (сваку сам рибу, по врстама, прстима дотакао, очију дечачки разрогачених, ван себе од узбуђења због откривања нових бића, до тада потпуно непознатих ми, и сваког рибара пона-

особ питао да ми каже како се која риба тачно зове!) – у ручно плетеним, рибарским корпама, белим од безбројних зрнаца морске соли, светлуцајућих на благозрачном јутарњем сунцу...
Скупа, нас двојица, отац и син, и чудимо се и дивимо се том чуду преславном – рибарском улову из прозирног свемира подводног, јер у виђење тајни тек што улазим, малопринчевски тајновидац крај тебе, оче, постајући!
Ако хоћеш човек да будеш, мораш бити песник –
у ту ме истину уводиш хварским јутрењем!

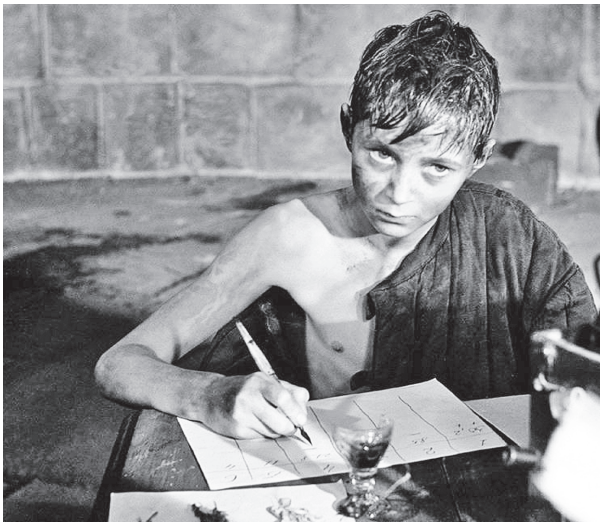

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)
Хартија, писаљка

Тад се улових сав, не у оне јодомирисне рибарске мреже, рукотворене и крпљене, уредно наслагане по палубама рибарских барки и бродица суђурајских, заједно с разнобојним парангалима пуним удица разних величина, већ у мрежу горњу, нерукотворену и неподериву, у саму красоту, од бесцених загонетки саткану.
Благодарим ти, оче добри, на том заједничком сазрцавању чуда, на заједничком рођењу кроз калеидоскопске прозирдубине очигледности!
Благодарим ти на заједничком корачању белом обалом дуж тамне дубоке воде, док јутарњи ветар доноси с мора мирисе

најчистије плавети, сунца над нашом смртношћу, раскоши фотонске с фреске јадранског неба; док ми ноздрве, ширећи се од надолазеће лепоте, дишу слан ветар из зарних даљина пучинских, и даље још – из архајских, архетипских; док уши ми ненаситно испијају кликтаје белогласне у висини – о, кликћите галебови, браћо крилата! – ту праслободу чистога постојања у светлости!
Бити је – светлост! Светлосно бивствовати – то је за човека, заиста!
Благодарим, данас, проседе душе и стопут нечистији него тада, недостојан свог космо-дечаштва, благи оче, у твоје и своје име, на хварскоме дару постојања, на амвросији живота, на нектару поезије!
Благодарим, данас и вавек, јер смо, отац и син, кроз двери тог хварског јутра ушли у свештеночасак надсунчани, у златни вечнутак, у светлосну радост очинства-синовства лепотољубивог, трансцендентално дишући, светлуцајући, ћутећи!
Благодарим, не заборављам ништа, све памтим, памћењем јасним, с протоком година копренастих и мренастих све јаснијим, гласнијим у врту унутарњем мог смртништва!
Зар да заборавим то јутарње присуство истине у дечачким очима јасновидним, у ноздрвама ширим од свемира, на слепоочницама ускликталим од младе сунчаности, на образима зајапуреним од красоте која из свега просијава? Зар да не запамтим крвљу то присуство чисто, то дисање јасно у сили сред мирне нескривености?
Радосно, целосно – први пут с оцем на хварско јутрење, у васионској цркви бића.

ФРЕСКА, У ЧЕТИРИ АКВАРЕЛА

Студен, белуци

Подневни час августовски.
Газим кроз студенички шљунковити плићак.
Крепак ми дечачки корак.
Трну ми листови од бистре студени.
Не дам се.
Желим да ме, смелог, мајка види: хеј, гледај ме како газим кроз Студеницу!

Трпим и радујем се, образима и ребрима.
Сав растем из трпљења студени, сав згрејаван мајчиним погледом.
Пресијавају се на плитком дну белуци, сунце – у златном зениту.
Заслепљују ме, зачаравају сва та светлуцања подводна, надводна: ево, гле, по води већ ходам, узводно, видећи срцем иза завоја реке, и даље!
Није лако корачати по Студеници, али толико неопходно!
Осврћем се, корачајући: мајка стоји на обали, гледа пут мене и, преко мене, у пут мој, даљински, непознат.
Мајка увек гледа у даљину.

Опрости, мајко, што те ожалостих!
Не тада, већ сваіда.

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)
Трчати по светлуцањима

Мириси, мрави

Седим с мајком у ковиљу, смиљу, сред безброја зујавих мушица: времена нема, само мириси – титрави, летњи.
Не причамо много, више ћутимо.
Топла земља – под длановима.

Сланкасто одишу душе свих трава, сунцем распирене у ванвременост.
Миомиришу смрекине шишарке, румене, ћутљиве.
Власт је красоте и цврчака.
Час фресколикости свега.
О чему размишљаш, мајко, у рано летње поподне, док у мирисној јари стварност трепери попут влати високих трава, сасушених и чистих, на сунчаном ветру?
Играм се с мравима, миле ми по рукама, пресипам их пажљиво с руке на руку.
Безгласно сипе с висине, попут живога праха: где, прашкасти, падну – ту одмах настављају да мравуцкају крепко у правцу закона свога постојања.
Толико волим мрављу маленост!
Како је лако и лепо мрав бити!

Мајко, син ти је космички дечак, игра се с мравима, а тек му јездити треба кроз пространства подземна и надзвездана, с оне стране видика, далеко од твојих зеница, у којима брига и туга светлуцају.

Тишина, воштанице

Преко каменог прага улазим с мајком у Радослављеву припрату.
Припрата – шатор маштарског бестежинства, где будућност претходи садашњости, незнано како.
У припрати – мир, не од овог света: густ, може се дотицати.
Под прстима – мек, нелепљив: ваздушна глина од које се месити могу и загонетке и одгонетке.
Нечујно роморе фреске.
Тихује подни камен, углачан безбројним корачајима људским.
Бити у припрати – толико дечачки, орфејски! Још ниси унутра а спољашњем свету више не припадаш сасвим, још није време а већ је куцнуо час, још увек се играш а већ си у облаку тајне што ти опрашује космичку игру.
Парадокс то је, који нимало не мучи дечачко срце, игри окренуто: напротив, ту му је пречица, пут.
Ту – мирис воштаница, најлепши икад помирисан!
Воштанице прислањам на усне (нежност!), грицкам их (сће!), једем (мед!).

Размекшавају ми се топло под немирним, разглаголаним јагодицама.
Играм се њиховом кротком мекошћу.
Правим дурбин од воска, док мајка, кроз уска унутрашња врата припрате, улази у благи мрак студеничке цркве, одакле пева тишина.
Још увек тад не знам да у том мраку обитава светлост, да песма тишине није одсуство звука, већ мелодичност бића, натчујна.
Први пут с мајком на вечерње.

Андреј Тарковски, *Иваново детињство* (1962)
Унутар кише, јабуке

Киша, светлост

Корачамо низбрдицом, од манастира, ћутке, мајка и ја.
Наоблачен сумрак слива се са студеничких висова.
Размирисава све се у предвечер.
Одједном, без најаве, на стотинак метара испред нас – беласава завеса кише!
Густ, завесаст пљусак, клизи споро ка нама.
У исти мах, стрепим и радујем се: шта би то могло бити?

Улазим с мајком у кишу, у завесу кишну, у тајанствену усправну воду, да из ње више не изађем исти.
Унутар кише је светло и све су огледала.
Не бојим се више нимало.
Гледам своје прсте – светле на киши!
Говорим: добро је бити унутар кише и светлети!
„Сине, порашћеш, постаћеш човек, немој тада мајку своју заборавити!“, мајка говори ми, осмехујући се тужнорадосно из кишног светлокруга.

Мајко, иста ми киша студеничка пљушти и данас у души, проседој, светлосеновитој.
Смртник је онај који заборавља.
Сва нам је нада у томе што Реч нас памти у векове.

Весна Капор

И ЗАПЛАЧЕМ

Позна јесен, у чуду сунца, теши. Свет као да не постоји. Као да је све у лебдењу. Сви људски послови и планови, све је у неком дугачком чудном ланцу неизвесности. Година истиче, и снег у најави прекриће брегове до којих ће, већина од нас, досезати само у мислима, кроз сећања. Градови, тргови, луке, паркови, шеталишта – где су? Живот увек шикне. Скоро у бестежинаском стању, свако од нас чека. Све што смо хтели, губи се у белини. Играмо руски рулет – нико не зна где је метак. Дишемо као да заваравамо траг. Истрчавамо, понекад, изван разума, изван прописа. Љубимо се, грлимо, наздрављамо. У храмовима чују се речи: Боже сачувај и благослови све људе на земљи. Верујуће и неверујуће. Напољу се може чути: Спалимо вернике. Они су извор заразе. Страх, густ и лепљив, рашчовечује.

Шта да се ради кад ти одједном падне шака оно недостајуће време о коме стално причаш? Ипак, ово није, баш, то прижељкивано. Разапели се дани и сати, а изнад главе куца клатно. Осећаш га, у некаквом ненаписаном животопису, невидљивом а извесном. Ослушкујеш, и не знаш којом мером се бележе твоји листови. Кад ће се умирити твој часовник. Ниси устрашен; ипак, није пријатно.

Пабирчиш време, речи, мисли; даљински управљач мучиш до црквања; дописујеш се бесомучно једнако и са онима који су тек неколико зграда од тебе, као и са расељеним широм света. Усијане су све справе које су замена за стварни живот, за сусрет. Путовања су доведена до савршенства (лек су и сушта потреба нашег века), а путеви затворени. Болест је ту. Близу? Далеко? Таман? За оковратником. Ох, *не ми дисат за овратник…*

Мучиш се, исцрпљујеш, да би све деловало уобичајено. Редиш кућу, идеш у куповину са маском; куваш разне ђаконије (време мора некако да се испуни), лајкујеш, дислајкујеш, полемишеш. То изненада дато време, мучи те. Тривијалност избија из свега. У више наврата отвараш *Записе из подземља*, и читаш уводне реченице: *Ја сам болестан човек, мене боли јетра…*

Говориш: Све је у реду, а осећаш да се живот своди на Асимовљеве приче које си читала у детињству: људи без осећања и сећања. Језа коју си тад осећала, враћа се.

Понекад, ипак, смејеш се; гласно, снажно – здраво. Само кад је стихија, из живота растачу се сокови. Бескрајне расправе у којима се губи време, и снага; речи премрежавају простор; поробљавају га и загушују. Све је разлог за сукоб.

Много је вести без одјека. Многе су речи под катанцем, и кад су изговорене.

И тако, промичу дани. Ушанчени испод клатна, у вечитом рату са временом, боравимо.

Потребна је човеку, нека виша мисао, идеал, да би опстао, мислим, сваког дана. Мало је то да ти шерпа није празна, мало. Напољу се растежу сунчеви зраци, као конопци, падају кроз окна.

У мислима ми стари господин Десимир Гузина, и прича коју је причао, долазећи на трибине о Великом рату. Нисам је записала, и наравно, непрецизно је препричавам. Ипак, суштину памтим. На путу ка Грчкој, прелазећи пустош, раме уз раме два војника, прте снег и ћуте. У једном трену погледају се: браћа! Један из Гацка, пребегао из царске војске, а други добровољац, из Америке. Сусрет епских размера и Божије промисли.

Шта ће одиста остати од свега? Од нас? Мислим, док гутам, комад неба, једини доступан из мог градског кавеза. Плаветнило, и непрегледне пољане, у измаглици, однекуд бљесну у свести, као утеха. Сетим се, речи детета, приспелог из мегалополиса у село: Баба, гледај горе, гледај, код нас нема звезда.

И гле, у том часу неко шаље снимак са поруком: фолклораши широм света. Дан је примирја, по европским књигама. Дан је Победе, по нашим, српским, мерама. Мноштво лица у једној слици, разгаљује. У свако од њих, река је имена уливена. (Драгош из Липолиста, Аритон Големовић, Вилотије из Каменог Дола, Жарко из Зла Газа и Слободан из Непоменића, Гавра Остојић, Радмило Загорчић, Лазар Дилберовић… и редом тако, имена и лица из Винаверових песама-бележака, песама историје; изничу, и на њих се надовезује дугачак низ неименованих, крајпуташких сени.) Из сваког, неко жедан живота, пева. Једна песма из осамнаест земаља и много грла, расипа се у јесењем сумраку. Песма: *Ово је Србија*, помало тужна, меланхонична мелодија. Некакво дрх-

тање у грудима и поглед на те удаљене људе што носе срце земље као нежност и оданост; мелодија у којој се стапају мучне приче пораза и озвезданост духа, вековно дотицање гроба и звезда; све се то меша у тим гласовима. Чежња за местима о којима су само слушали, о догађајима које памте дубоким генским записима; све се то распа на мене као бујица. И заплачем.

ЈЕДАН ДАН ИЗВАН БЕОГРАДА, ИЗМЕЂУ ДВЕ КИШЕ

Док зарањамо у дубину Србије, у сутон, без кише, пред нама се отварају нежне висине брда, поред промичу разнолики жбунови, и предео се непрестано таласа, сетим се реченице мог сина, када смо први пут посетили Грчку. *Па ово је исто све као у Невесињу!* Потом кратко ћутање, и закључак: *Свет је свуда исти.* Дакле, гутајући сутон, путем ка Деспотовцу, пада ми на ум: Ово је завичај. Због чега би неко одлазио одавде? Због чега људи непрестано изливају чежњу изван света коме припадају? Има Црњански ону дивну забелешку: *И питам се откуд та страшна лакомисленост, којом се, у младости, одлази у страну земљу? Је ли то зато, што нам се чини да је живот дуг и да има времена да се вратимо?*

Волим вожњу, и ћутање. Као да се догађа некакво чудо, док прелећу обриси поред, као обред, у коме се отварају унутра, у нама, некакви прозори, бунари, из којих сами себе препознајемо. И зависи од тога у који час се то догађа. Нису иста зарањања изјутра, у подне, увече или уноћ. Наравно, све то зависи и од тога, да ли је звезда упекла, или је облачно; ромиња ли кишица или је олујно са пљуском; грме ли небеса или тихују.

Радујем се овом путу. Прешла сам га једном, давно, као бруцош, а то је некако јасно уцртано у свест, као да је било сад: Манасија и Раваница, чисте, у белом прозрачном дану, тог далеког лета, као спуштене са небеса, трају, вековима.

Међутим, преко лица садашње Манасије или Ресаве, (као и других манастира) прешла је многа сила овог света. Ипак, она се увек занављала.

Како је све на свету у вези, мислим суматраистички. Читајући причу, *Венац за Оца*, кажем Горану Максимовићу,

рођењем Фочаку, ова слика, и овај трен у причи, десио се уз Дрину, поред Фоче.

Кроз разговор промиче и Михајло Пупин, као асоцијација и одговор на речи једне јунакиње, која својој деци каже: *Увек морате знати одакле сте.*

Потом Горан прича о свом ђеду који је са целом својом четом, у Првом рату, пребегао Русима, у Галицији, и вратио се да ослобађа Отаџбину.

Да, сада, све то делује превећ идеалистички.

И да није Манасије (и свеколиких цркава и манастира, оноликих задужбина), поверовао би човек одиста, да је све што јесмо кратког даха, и да је бесмислена свака човечија работа. Поверовао би да је једини излаз предати све своје, и узети онолико колико ти одрежу белосветски полицајци. Предати своје векове, за шаку опсене, оличене у густим друштвеним мрежама.

Константин Философ забележио је да је деспот Стеван, син кнеза Лазара и кнегиње Милице, као дечко, посматрајући једну цркву, коју је подигао његов отац, рекао: *Ја ћу подићи већу и лепшу!* Кад је, после бурног периода, владавине, напокон поверовао да је прибавио мир за своју државу, Деспот креће у потрагу за местом на коме ће, као и сви пре њега, саградити манастир. Биограф даље пише, да је *обилазио и горе и поља, и пустиње*, у потрази за местом на ком ће подићи – *обитељ.* На крају је одабрао место на реци Ресави, при уласку у клисуру. Желео је да ту почива и његово тело, желео је и ту да живи. У равници испод било је насеље, манстир је био у утврђењу. Тако се човек брине о граду-задужбини. Данас су ту беле зидине, само део онога што је било. Зидине које иако, само, симболично и данас чувају манстир. И некако радосно просијане сунцем са свих страна; сенке беже, са овог места. Ипак, од почетка градње 1406. године, до данас, Ресаву-Манасију, као и сва друга места, као и сваки педаљ земље, наруживали су, и скрнавили. Ипак, то место је посебно по свему. Још за време Деспота, а и после његове смрти, постало је славно и имало ауторитет и ван земље, по књижевном раду. Ресавска школа, помињана је и дуго по паду српске државе. Манастир је делио судбину народа. Освајали су га Труци, био је под Аустријанцима. И једни и други, скрнавили су га. Аустријанци су у *црквеном притвору* држали барут, а Турци коње. Турци су копали очи фрескама, страшно су их плашиле

очи наших светаца. Све док се, свети Георгије, није указао пред њима, од тад су се одмориле њихове руке.

Манастир је страдао, раскровљен, измучен изнутра; од животописа сачувана је само трећина, ипак, сјај који је изливао, привлачио је и призивао; увек су долазили неки нови људи, и занављали га.

Унутар зидина станује светлост. Стојећи, испред, човек не може да не помисли колики је низ година, ово место сакупљало сунце. Човек помисли: све су то моји преци. Времена су се мењала, војске пролазиле, освајале; сатирале, али увек, изнова, долазили су нови, рашчишћавали неред, и појање се обнављало.

И, дакако, пошто све на свету пати од дубоких веза, све ово, записано је у монографији *Манастир Ресава*, штампаној 1928. поводом петстогодишњице смрти деспота Стевана Лазаревића, у Државној штампарији СХС, а уз новчану помоћ, кога другог него Михајла Пупина, професора Колумбија универзитета, који никад није заборавио одакле је.

Репринт, поклон деспотовачке библиотеке, држим с радошћу у руци.

За само један дан, изван Београда, између две велике кише, обишли смо: Манасију, Раваницу, водопад Лисине и село Ратаре. И било је све као да сам била баш тамо где сам рођена. Био је ово дуг дан, вели мој сапутник задовољно.

Милић Радевић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

ПРОШЛО ЈЕ ВРЕМЕ КЕЛОНСКИХ ТРЕШАЊА

Једини трачак светлости пробија облак и пада на земљу равно
Јесен је, и слушам ехо канадских језера; сећам се, било је давно
Посматрам кућу од кедровине, жене одевене у чилкат огртаче
Виси свеже убијен мус, лагано спушта се ноћ и дете плаче
Далеких прерија пут ме је водио тражећи од живота успомену више
Напуштајући велике градове, бежао сам од људи и прљаве кише
Овде, с територије Јукон ветар наноси мирис сирупа мејпла,
канадског храста
Делим живот између природе, једноставности и земље што
са мном стаста
Прошло је време келонских трешања и завршавала се молитва сунцу
Гледам црвене људе у забораву када је дан овде доносио златну унцу
Унутрашњи мир и спокој поглавице Сијетла не да у сећању
мит да бледи
Јавља ми се често попут дана, дуге косе, кривога носа старац седи
Рекох: Долазим на вашу земљу; обичан сам песник, веже ме
потреба за лутањем
Дајте ми воде, купићу месо и кожу; зачух тишину и поглед ме
обори ћутањем
Чух причу: Из племена Хаида сам што црвену крв имамо
Земљу нам мрве, отимају бели људи влажних очију, коње им не дамо
Коњи су нам боје оканаганске магле и зову се као наша браћа
Без њих живот као без кануа на реци Фрејзер – слобода за дан
је краћа

Гајимо љубав према природи као крик орлова у плавој пустињи неба
Молимо белог човека: врати нам нашу земљу, земља нам треба
Тишину реметимо шумом зимских крпаља ватром и звуком стреле
Простиремо се од ове ледене плоче до огњене земље вреле
Овде живот постаје тајна животу, опојна као ватрена вода
Имамо дрводеље и кожаре; удаљени су два сата планинског хода
Земља овде не припада човеку – човек припада земљи, као и планина
Рођен сам на њој, уз мирис траве и дима; ако је изгубим, бићу
рушевина
Преријски пас се чује, сенке силуета животиња укрућује ветар и студ
Кануи мрзну на санти леда великих језера, насукани као на спруд
Зима се спушта са Јелоу Најфа; остаће само планине да вире
Као врхови нишана пушака окренутих у празно које лагано
ветрови пире
Одрекао бих се целога света за љубав према овоме свету што
личи на кућу једну
Усамљену као бели брод који сања магилу, усидрен у месту где
дух чува поруку вредну
Био сам човек; нек прича тишина, светлости сунца овде се стидим
Живим на туђој земљи; док коњско копито прашину ствара, ја
вашу видим

ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ПЕСНИКА

Ништа лакше него побећи из свог града
Још ако је мало место, зима и снег збуњено пада
Сећам се, бежало се у један и десет после поноћи возом,
милина
Једноставно оставиш све, задња слика у оку планина
Латиш се неког великог града, обично главног
С њим у утроби добијеш неку малокрвност погледа равног
И пожелиш да се претвориш у неку гранитну зграду
Полако али сигурно осећаш како ти булевари сећања краду

Што више кораке трошим то више за тобом патим
И сањам у истом оном возу празне душе да ти се вратим
Да те загрлим стопалом, камена улицо моја
Ја те се не стидим већ ти се враћам у недра твоја
Побегох из тебе а још не сазнах јеси ли место, варош ил' град
Дођеш ми ко болест нека, твој бих болесник да будем сад
Знам да ћемо се обрачунати једнога дана; увек је тако било
Када ме сви путеви овога света доведу у твоје крило
И успомене детињства пролете крај моста
Можда се и мене сети још неки пијанац што оста
Никада у твом срцу не видех проститутке
Стаклене зграде, рекламне паное, марионете и лутке
Примали смо у своја недра Цигане и хладне ветрове севера
Случајно нисмо никога волели, знали смо ко је вера а ко невера
Избегавали су те Кинези, Јевреји, Турци, пас је твој режао
Сви те пролазили или заобилазили, ја сам једини бежао
Ево признајем, крив сам, сада када је касно
Усамљен и тужан гледам склопљених очију и видим јасно
Како плачете над мојом сликом
Док мртав у теби тонем за својим ликом
Можда очајан тренутком тражих то што ми треба
Волим те заувек очима из земље до неба

МАЈЦИ

Често сам путовао у дане као у дуге ноћи мислима где си ми живот дала
Јасно као очима видим тај прозор и мајку у мраку, гнездо ко птица мала
Па помислим да ће једнога дана истина стићи ко икона
Чувам је јер чувам се, умрем ли ја – умреће и она
Памтећи њену клетву научих то да се живот даје животом
Добро добрим враћа а образ не каља срамотом
Сине, загрљај слутње ко ћутање плови, чекањем владам и ове зиме
Анђео са зида временом избледи, често ти пред зору споменем име
Осамдесет лета примакла сам, скоро да се носим с временом не могу

Нећеш доћи, знам да ниси близу, за здравље твоје молим се Богу
Погледа празна сама те чекам, мучна је мога живота страна
Чувај га, Боже, у дуге ноћи молим се под сунцем свакога дана
Златна слова уз икону ову у аманет остављам ти, сине
Сахрани ме када време дође у кањону крај ове планине
Често се, Мајко, присетим у ноћи да живот без живота лагано мине
Без трага и гласа нестајао сам, нестајала су многа лета и зиме
Укоченим образима кад погледам према Богу још се чује јека на врху планине
И са срећом да се вратиш, Бог нека те чува, сине
Али Мајко, ако си ми стварно Мајка, опрости ми срца лака
Заборави на трен да нема твог малог анђела и лошег ђака
Узми у обзир све моје ноћи и обећања да сам ти близу
Што лагах тебе са чашом у руци док су се сузе ређале у низу
Зато су мајке и зато постоје; чекат' синове оне су знале
За луду децу која их муче многе су животе своје дале
Сваку клетву коју сам изреко у лагању ко Богу време да сам крао
Мајчиним животом бранећи себе, за сваку од њих живот бих дао
Тако велики а тако мали, човек је само кад падне на мајчине груди
Док лупка киша о наше прозоре, стари ме мирис кафе буди
Грлим и љубим лице њено, на трошном зиду слика је наша
Сетих се речи: „Дошо си, сине“; суза ми полете и пуче ко чаша
Нема те, Мајко, изгледа, више; без тебе и мене однеће тама
Сам сам као и ти што беше сама; без мајке живот људска је чама

СРЕШЋЕМО СЕ ВАЉДА ОПЕТ

Звоне лета тутње зиме просули се благи дани
И заборав носи име као да је било лани
Не могу се сетит’ стварно ниједнога разговора
Крио сам је једно време тамо негде близу мора
Смејали се излазили ја је гледо како плива
Боже благи тебе питам је ли она сада жива
Причао јој о Клаузевицу она мени о Дантеу враћали се увек мору

Путовали трећом класом возног реда у двадесет два и десет за Црну Гору
Упијала све фазоне смејала се мојој шали како умем са људима
Лечила ме од болести и живота плакала ми на грудима
Сестра јој је говорила „учи сада држ' се свога презимена"
Сви су били против мене отац ју је одвраћао „беж' од оног с два имена"
Не знам ни сам откуд ово кад се ничег баш не сећам
И не волим када одем да се путем истим вратим то осећам
Ал враћам се сваког дана како би ми лакше било
Сећали се Достојевског памти ваљда њено крило
У коси ми заборављен мирис њене цигарете
Плакала ми на рукама тражила ми неко дете
Лагао сам говорио да је луда ако мисли да ја нећу
Бранио се од уједа волела ме каже да је нашла срећу
Нисам знао бити срећан а срећа је тако мала
Носио је на кркаче волела је све што волим и поклон ми један дала
Е баш овде на Калишу пљуштали су поклончићи
Давили се пољупцима као да су колачићи
Волели смо исту моду иста нам је била прича
Џони, Бора, поезија, гнушали се градског кича
Певушили од Арсена „Све те водило к мени" склон сам био тада пићу
Шобићеву Ајшу знали причала ми о Буковском ја о Виту Николићу
Али једном једном бану паде суза и ја стрекох
Океан јој у очима проговори поглед стаде уплаших се нешто рекох
Не сећам се или ми се учинило није битно нешто као „бићу жена"
Нису сузе навирале крв у очи мутила се одзвања ми клетва њена
Сломи ми се тада рука паде глава око клону кичма ми се заталаса
О љубави ти једина „срешћемо се ваљда опет" прошапута у по гласа
Окрену се киша поче погледа ме и заплака не сећам се шта сам реко
Ваљда стани иди идем и ја жао ми је дуго бих је сада чеко
Остаде ми слика њена на Калишу она сама с полеђине два слова ме сада боле
Оставих јој и ја нешто амајлију коју добих још од оца ко питомац војне школе
Ноћобдијам несаница сад се плашим свог лудила среће да је
Све ће проћи у чекању нисам знао живот стварно дуго траје

Дарко Стевић

ТРИПТИХ МЛАВИ

П О Х В А Л А

На рамена стави плашт од сјајних звезда,
у косу удени ластавичја гнезда.

Трепавицом застри опој из планине,
незнаном путнику придодај врлине.

Изаткај времена непрекиду струне,
снивај и сакривај од царева круне.

Буди попут сене извештена, хитра,
кроз векове трајa, лековита, бистра.

Не пресуши, бујај, силним хуком храни,
оштрооке птиће соколове брани.

Протичи кроз војске, вировима збори,
окрили легенде и јунаке твори.

Своја поља, шуме, не дај туђем току,
судбину вечности зароби у оку.

Увиром утеци, освештана, плаха,
оплемени Дунав, божанскога даха.

М О Л Е Б А Н

Дан мирише кад се кише из висина небних спусте,
али куда иду кише када реке нема више?

Хук јој вија мелодија низ друмове месечеве,
а корито, студен змија, на грудима ми се свија.

У њему, ко љуте ране, вирови су успомена,
које воде ме у дане, из детињства, раздрагане.

Ћилим пољем шар са киста из Хомоља горњак носи,
посред поља река блиста као горска суза чиста.

На ћуприји, плавог ока, дечак плавет неба хвата,
бајковита је, дубока, изнад њеног шумног тока.

Низ обале жубор, граја, разлежу се на све стране,
очи младе, пуне сјаја, за реком би, до бескраја.

Тамо негде, у сновима, прадедови наши живе,
колевка је била свима, чували је вековима.

Али зли су дошли часи, оковаше њене воде,
никог нема да је спаси, свето јој се било гаси.

Разлише се њена деца, по времену и даљини,
остављена, тихо јеца и призива свога свеца.

Из давнине, из бистрине, са њом душе многе моле,
даће сила са висине тешка мука да је мине.

А М А Н Е Т

Мисли кад престану речи да ми воде,
и кренем где свако мораће да оде,
пут нека ми буде твоје воде лице,
Месец док над њиме зраком гаси свице.

Једном, када одем, и све што сам мине,
а обале твоје прекрију тишине,
звездане ће ноћи мојих дечјих снова
дочекати негде, нека река нова.

Протицаће, можда, кроз пределе раја,
обале јој бити од бисерног сјаја,
али у крошњама зелених врбака,
тајна душе моје титраће из мрака.

Нек мирује с тобом, до онога часа
када, налик мени, други дечак стаса,
крај вас кад пројезде коњи у галопу,
растајни му тајну, изравнај ми стопу.

Немања Лазаревић

КУЗМАНОВА ИСПОВЕД

Млади монах Генадије седео је крај самртничке постеље игумана Кузмана. Из неког, само Кузману познатог разлога, тражио је да га исповеди млади монах из манастира Присој. Он је већ неко време седео крај игумана тако што је бацао поглед повремено на болесника а повремено кроз прозор где су се врбе њихале на ветру, док је Кузман сакупљао снагу дубоко уздишући и гледајући преко покривке полузатворених очију. Кузман се закашља а Генадије устаде да му помогне, на шта Кузман само одмахну руком и пође да наспе себи чашу воде у чему му монах поможе. Након неког времена Кузман се обрати исповедиоцу: „Млади мој Генадије, грешио сам.“ „Људски је грешити, битно је покајати се.“, одврати Генадије. „Само један грех имам да исповедим. Један који баца сенку на све остале. О осталима ће ми се судити једнако али о овоме највише.“ „Слушам вас“, рече Генадије док се Кузман припремаше дубоким уздасима да отпочне своју исповед. „Пре неких петнаест година, беше варљива јесен листопада, оно кад човек не зна да ли да свлачи ил' облачи гуњ. Тик пре но што сам ставио кључ у браву, на манастриској капији зачух кораке који су се приближавали порти. Бацих поглед преко рамена и видех човека где оборена погледа на улазу у порту скида капу и крсти се по обичају. Стежући капу час једном час другом руком полако је прилазио, притом не дижући поглед. Ја застах и погледах у њега али нисам могао да га познам. Зашто ли човек из друге парохије долази код мене, питао сам се? Светиљка окачена о гвоздену куку на зиду бацала је трепетаве сенке иза његових леђа растварајући га у сијасет нејасних облика. Кад ми је пришао на корак, подиже главу тако да му је светиљка обасјавала половину бледог лика, док му се друга половина утапала у мутну ноћ из које су обриси лица извиривали као да се у њој даве. Ја се мало нагох ка њему те рекох „Којим добром, брате?“ Он сакри главу нагнувши се ка земљи. „Која те је мука натерала да долазиш овако касно?“ Пођутасмо који трен. Ја наслутих када неко долази у позне сате да се томе смрт у кућу уселила. Прекрстих га како доликује и објумих га рукама око груди. Иначе, мој млади, што већа груда несреће

притисне човека томе је све мање до разговора. „Хајде да се склонимо са овог мраза у заветрину. Иштеш ли вина да се угрејемо?“, питах да га мало подстакнем на разговор. Он ми само лагано склони руку са своје мишице као да му од снаге оста толико да може да стоји преда мном. Подиже главу сада обасјану, а на њој беше бол као бичем исписан. Само је подигао прст показивајући на манастир. „Хоћеш да уђемо?“, а он климну главом слежући раменима. Иако су ми се очи склапале од умора извукох кључ и одшкрнух врата. Ушавши у манастир, увидео сам да је са стаклених окулуса подно куполе месечина обасјавала само фреску арханђела Михајла са горућим мачем у руци. Остало је био мркли мрак. Погледао сам навише а о лице арханђела месечина је одбијала неку страшну строгоћу. Осетио сам као да ће арханђел замахнути својим пламтућим мачем преко тмине, из које би праснула светлост и да ћу потонути заједно са овим несрећником. Ја се тргох на трен као да ће пред нама праснути пламтећа кугла а под њом се указати понор. Имао сам утисак као да ће сви свеци са фресака, обасјани ватром, уперити прст у нас а ми пропасти под теретом наших грехова. Бог ми је послао знак да је реч о грешнику који је дошао да се исповеди а то што долази доцкан да његов грех није мали. Чудна ствар је та да се у мени није јавио позив да овог човека исповедим што ми је обавеза, него знатижеља. Е, то је био мој грех а једино што сам знао да је његов био велик“. Ту се Кузман тешко закашља а Генадије приђе да му помогне на шта игуман само одмахну руком. Из његових груди се зачу звиждук али упорна воља за исповешћу му не даде да се одмори те након кратког одушка настави.

„Никада нисам улазио у цркву тако касно. Грех није као кукоељ житу већ од жита чини кукоељ. Чуо сам исповеди где су људи брали грожђе у туђим виноградима, где су помишљали о сагрешенију али знаци, осећаји и овај човек су упућивали на нешто горе. Збиља сам се уплашио за своју душу, јер са друге стране нисам имао избора. Ако ли овом човеку не пружим оно што су ме Господ и црква овластили хоћу ли згрешити? Ако ли га пустим у своје мисли, шта ће бити са мном? Хоћу ли моћи да обављам своју дужност у будућности као ваљани пастир? Као што су ватра и вода добре слуге, а зли господари, тако је и са знатижељом. Веле видари што тумарају по шумама нађу травку, мирисну, лепу па тек кад је метну у котлић виде да им се од њене паре помути у

глави а некад сасвим обрнуто. Иако сам у вртлогу свога двоумљења знао да је требало само учтиво послати овог човека кући нешто ме је вукло да уберем коров његове тајне“.

Кренувши ка олтару рекао сам му да ме прати. Није да нисам знао где држим свеће у манастиру, но реч и светло, што по постнаку беху међу првима, не дају се раздвојити. Тако са страхом од тајновитог греха, осећао сам неку сигурност у томе што ће се пред Господом исповедити овај човек под утуљеном светлошћу. Нисам се осећао као Божји човек који врши своју дужност. Када је Господ забранио да се убиру плодови дрвета спознаје замишљао сам себе како седим на неком Едемском брду и гледам у забрањено воће с питањем шта је то што га чини тако страшним. Притом сам знао да је радозналост оно што ће моју душу одвојити од Бога јер кушам нешто што ниједан божји ни световни закон не забрањује, а опет сама срж нашег сусрета беше од самог ђавола. Милели смо кроз манастир као кроз пећину. Ја сам ишао испред носећи светиљку док је он само гужвајући капу у рукама погледа окренутог надоле мрмљао себи у браду. Повремено сам се освртао да видим да ли ме прати. Из његових корака избијала је нека лакоћа која се могла поредити са блаженим миром који искусе они калуђери у старости кад сажму свој живот у једну исповед. Као ја, на пример. Свеједно, били су то кораци коначности.“ Кузман још једном кратко одахну па настави да се исповеда.

„Када стигосмо положих светиљку и рекох му да седнемо. Нисам знао како да започнем разговор. Помислим нешто, али се устручавам рећи, заустим па се побојим помислити. Провели смо неко време тако што сам час гледао у страну размишљајући како да му приђем, час гледао њега који потиштен једва трепћући гледа преда се у мрак. „Како се зовеш, пријатељу?“, питах га, а он промрмља нешто себи у браду. Гледао сам га још неко време, погледах у тамом испуњен манастир те се окренух ка њему. „Види, пријатељу, ја не знам која те је мука натерала да ми долазиш овако касно, али ја се спремам на пут изјутра. Ако хоћеш ти причај ако не пусти ме да одем на починак“. Сав мој умор изби из мене да сам морао да лажем у светој кући, али нисам више могао трпим. Он некако пребаци извињење преко усана и устаде да крене. Скочих пред њега и ставих му руку на раме. „Опрости, нисам мислио да те отерам јер да сам хтео учинио бих то много раније. Видим по теби да ти није до приче. Свако носи

своје бреме, али бреме душевно не само да носи већ га и скрива ако ли није колежаљка а по теби видим да ниси. Хајде седи само не можемо говорити немуштим језиком. Како ти је име пријатељу?“ „Нисам ти ја пријатељ“, рече, „никоме нисам ја пријатељ а понајмање теби, али ти можеш бити мој пријатељ“. Као да му се поврати снага он изговори те речи. „Добро. Како ти могу бити пријатељ?“ „Треба само да чујеш моју исповест, да ме пријавиш и посведочиш пред судијом, а ја ћу ти рећи и где сам га сакрио и како сам то урадио.“ Чим рече „то“ мене као да нешто пресече преко трбуха. Одаљих се од њега можда педаљ па упитах „Шта си урадио, шта кријеш?“ „Обећај ми да ћеш ме пријавити јер ја од срамоте не могу.“ „Моје као што рекох није да пријављујем властима. Ја нисам стражар ни тамничар. Ако ти је зло у души, а ти ми кажи да ти помогнем“. „Слушај, убио сам га. Нисам могао ником од родбине да кажем да обавесте власти о случају. Пробао сам данас. Ишао сам од брата до брата, од стрица до ујака. Само дођем до плота да би ми рекли како сам нешто убледео. Виде да имам неку муку. Пролази ми кроз главу да можда мисле да ми је дошао крај због неке болести па их посећујем. Сигурно мисле да се тако опраштам, мада како ствари стоје и добро да сам обишао родбину, последњи ми је пут.“

Саслушавши те речи јурну ми крв у лице и нека ме топлота поче обасипати у валовима. „Знаш, млади мој, онда нисам био ово што сам сад. Када се сетим те вечери чини ми се да бих сада могао Јуду Искариота да примим у манастир и исповедим. Тада је почело моје преображење.“ „Кога си убио? Продан од Пескуља“, рече окренувши се нагло ка мени. „Шта ти је учинио тај Продан?“ „Опрости оче, ја сам Продан од Пескуља. Упитао си ме за име а ја ти не рекох. Нас прозваше Пескуљама јер смо раније извлачили песак за потребе изградње баш овог манастира. Ја сам ратар и овчар. А због овце сам га и убио.“ „Није моје да судим, али зар те толико обузе бес да човека због овце убијеш. И зашто ниси отишао к свештенику из твоје парохије?“ „Није бес, оче, него очај. А рекох ти нисам могао ником кога знам да кажем од стида, па сам зато дошао код тебе“. „Какав очај спомињеш?“ „Очај, оче, године очаја“. „Зашто очајаваш?“ „Очајавам има седам година. Тада је први пут почело“. „Хајде не може овако на прескок. Испричај ми шта те то натера човека због овце да убијеш“. „Па тај Берило, ђаволји накот, што га више нема, не

беше другачији од било кога човека. Да га видиш где оре, где коси, где жање не би рекао да је ништа другачији од другога из села. Једино што га је разликовало то је његова капа. Капа од црне вуне нешто шира, повисока ушиљена при врху. Ни по чему се не разликова од других. Он исто чуваше овце. Једне вечери кад се овце утерују у оборе, тачно се сећам кад сам пребројао беше их девет. Једна је недостајала. Ја стадох да бројим и бројим али од једне ни трага. Ја, да ме не ухвати мрак брже боље утерам овце, па кренем да тражим. Препешачим све ливаде и оранице од испаше где их истерујем, али овце нигде. Вратим се кући кажем мојима, а они ме збуњено погледаше. Ја нити пијем нити гледам где се вију облаци. Где ја да изгубим овцу? Сутрадан кажем сваком од суседа шта је и како је али ништа. Прође нека недеља, мени још мучно што сам изгубио овцу, све док једном Берило не истера овце. Поздравим га и кренем својим путем. Али видим из његовог стада једна овца се одваја и иде све уз мене. Мени беше тешко, сећам се, па дохватим овцу за уво да му је вратим у стадо, а под прстима осетим да је уво расечено тако да може палац да стане у разор. Позовем Берила, а он ми се уз осмех захвали. Сећам му се лица баш тог трена кад ми се осмехну, као детету кад га гледаш како се игра. Но таман кад је требало отићи на починак сетим се да ми се с пролети шишајући овце, једном омакну рука па пуштајући крв једној овци добро расекох уво. Од тог дана мало као да сам се повукао у себе. Чему онај осмех Берилов? Је ли се он мени смеје јер сам глуперда па му враћам своју овцу? Питао сам се. Тако прође неко време а ја сам чекао тренутак да се опет сретнем с Берилом. Истеривао сам овце као иначе, али никако да нам се укрсте путеви. Случајно задеси се свадба у мојој родбини где младожења беше из куће надомак Берилове. Пре него да пођемо у цркву гледао сам пролазнике. И све мислим на сусрет са Берилом. Свашта ми је пролазило кроз главу. Да ли да га на гозби пред свима упитам колико оваца има у свом стаду? Да свима нагласим да сумњам у њега и да подсетим све како мени недостаје овца у стаду. У цркви, поздрављао сам се с људима а све сам гледао има ли где Берила. Људи улазише и нико ми није промакао оку. Кад се појави Берило мени као да се неке бубице размилеше по телу и створише обруч који ме стеже. Посматрао сам га, повремено се осврћући око себе како ме нико не би опазио да не одвајам очи од њега. Он је нешто причао са својом женом кад му најмлађи син истрча а он га уз

грдњу врати и подиже поглед ка мени. Мени се заледише плућа, а он ме преко воље поздрави једноставним климањем главе. Једва сам чекао да се заврши венчање, да одемо до мојих рођака на гозбу. Рачунао сам ако га на гозби ухвати вино да бих могао да из њега извучем нешто а ако би ко и чуо шта прича, тај да ми буде сведок. На гозби нисам хтео да се хватам у коло. Чекао сам њега да остане сам, да се понапије, па да му приђем. У једном тренутку видех га где румен, што од игре што од вина, седа за сто. Ја седох поред њега подигнуте чаше рекавши му да наздравимо младенцима. Кад се окрете очи му беху нешто крваве а образи румени, те наздрависмо. Хтео сам да уграбим прилику док је неспреман. Заподенух разговор како му иду послови. Он је одговарао неким кратким реченицама или полуреченицама. Видео сам да му је више до игре и пића него до нешто озбиљнијег разговора. Мислио сам да ће се ако га заведем причом изланути. Измишљао сам приче како би му заокупирао пажњу. Причао сам му како сам оправљао врата једном човеку у граду. Да ако ли је и он вичан столарству може узети добру пару, јер су тамо столари на цени. Испричао сам му још коју причу како бих га забавио. А онда, кад мало зађутасмо ја му се као пожалих да сам изгубио овцу пре месец дана. Рекох му како сам изгубио најбољу, да сам њу чувао за продају. Рекох ако види где неку овцу ван стада да ми јави, ако му није тешко. И тек што је узео крчаг да наспе вина ја га подсетих на наш први сусрет. Рекох му да ми је нестала овца баш иста као она што му се ономад издвоји из стада па крену за мном. Ту он застаде па ми рече да то за мене није ништа, него да узмем неку пару у граду, купим овцу и да овај пут пазим да овци не одсечем уво кад је стрижем. Он искапи чашу вина и ухвати се у коло. Ја се пренеразих. Седео сам за столом и нетремице гледао у човека који се румена лица тресао у колу безбрижан и весео. Питао сам се како неко може истовремено бити грешан и безбрижан. Гледао сам у човека који ми је управо призано злочин и осећао сам се тако поражено да не могу описати. Да одем код судије шта да му кажем? „И чекао си седам година да се осветиш?“, питао сам га. „Не. Прво сам покушао да заборавим. Само што сам овцу прежалио лако, биће и добрих и лоших година такав је живот земаљски. Али ме је језа хватала од чињенице да у мом селу живи такво зло способно да те у очи погледа и насмеје ти се јер му ништа не можеш. То ми је стално било у глави. Кад год би се сусрели одвраћао сам

поглед од њега а он, нитков, какав је увиђао је да зазирем од њега па ме је увек поздрављао. То његово поздрављање било је ликовање над мојом немоћи. Увек је то чинио онако враголасто са осмејком. У почетку носио сам се мишљу ако му не узвраћам поздраве и сакривам главу кад га видим да ће људима привући пажњу. То се и догодило али на томе је и остало. Када је прошла година од тог дана истерао сам овце на испашу. Сетио сам се Берила и свега што се збило само како бих проверио самог себе, да проверим како се осећам. Рекао сам себи нека му је, нека му служи на част, а ја ћу да га се клоним ко ђавола. И тако су пролазили дани – истерам овце, утерам у обор. Међутим, увек сам ишао истим путем. Тај пут водио је кроз место Русалија. Оранице су се налазиле на узвишењу у односу на пут са једне стране док је с друге стране била стрма низбрдица урасла у трње и шуму. Како сам терао овце пред собом, из густиша само се у једном тренутку промолила црна ушиљена капа. Берило оберучке дохвати једну овцу за ноге и одвуче је низ падину. Остатак мојих оваца преплашене се разблејаше углас да нисам могао да чујем украдену овцу и да је пратим по звуку. Зато брзо склизнух у шуму али око себе нисам могао да видим ништа од трња и грана. Лежао сам на земљи неко време ослобођен сваке мисли. Ваљда нисам веровао шта ми се догодило. Нисам могао да се помакнем а камоли да кренем за Берилом. Страшно је осећање када из главе испари сва памет, тело се скамени у један положај а уши служе само да слушају блејање преплашених оваца. Лежао сам тако док није наишао рођак Рајко, који ме дозва. Ја полако устах и са лажним осмејком му рекох како сам склизнуо низ падину“. „Зашто Рајку ниси рекао да ти је Берило украо овцу?“, питао сам га. „А како да му кажем? Нисам свикао да живим са злотворима. Самог себе нисам могао да убедим да се то поново догодило а камоли другог. Кренуо сам кући успут бројући овце. Недостајала је једна. Када сам их утерао у тор сео сам за сто и позвао укућане да ми се придруже. Рекох да сам изгубио овцу. Отац ме је неко време гледао прекорно, а онда ме подсети да сам и прошле године изгубио овцу. Почео је да ме грди. Рече да њему није остало још много па како да иде спокојно ако оставља кућу неспособном сину. Неколико дана касније почео сам да се распитујем за Берила и његове. Ништа лоше нити добро нисам чуо о њему или његовима. Људи као и сваки. Најгоре је било када једног дана седох да попричам с

оцем. Све му потанко испричах шта се десило а на крају отац који ме с подозрењем гледаше док сам се као мало дете исповедао рече да не просипам глупости него да се узмем у памет. Обузео ме је страх, оче. Напала ме је неман, а ја немам чиме да се браним. Био сам као пиле пред ласицом. Могао сам само да беспомоћно цијучем док звер облизује зубе и цери се преда мном. Знао сам да му неће ово бити последњи пут. Намирисала неман крв и гостиће се све док има меса." „Зашто ниси овце водио другим путем? Неким путем који није водио туда где би Берило могао да ти украде овцу?" „Оче, нисам јуче рођен. Почео сам да терам овце преко пашњака заобилазећи пут којим се иначе терају. И мотрио сам преборојавајући их непрекидно. Али то је потрајало можда мало више од недељу дана. Испрва су ме суседи гледали чудно. Онда су почели да ми прилазе и да ме запиткују што не терам овце путем као и сви овчари. Срамота ме је да признам какве сам све глупе разлоге измишљао како бих наставио да терам овце преко ливада. Онда ми је пало на памет да ако уверим људе да сам луд да ће ме пустити да терам своје стадо куда желим. Мислио сам да ћу се тако сачувати. Него мој сусед, један што уме да плане јако брзо, пре него што сам се вратио са испаше дође моме оцу. Затекао сам дреку и псовку. Називао је нас Пескуље лоповима говорећи моме оцу да намерно терам овце преко пашњака у повратку јер хоћу да их нагојим за зиму, да их терам да брсте туђе, а не наше. Иако је то био глупљи разлог него сви они које сам измишљао, мој отац обећа да нећемо терати овце преко пашњака него путем где и други. Не могу вам описати колико се мој отац ражести када сам га подсетио на моју недаћу са Берилом. Толико ме је грдио насред двориштa да се зацрвене и поче губити дах. Морао сам га под руком увести у кућу. Рече ми ако му споменем Берила још једном да ће ми крчаг о главу полупати. Почео сам овце да терам путем, али поучен старим искуством ишао сам на крају стада непрестано се осврћући око себе пребрајајући стадо. Сам можеш да претпоставиш шта се десило. После неког времена терајући стадо са испаше, тик што сам се, већ по навици опрезан, окренуо напред зачуо сам неки шум иза себе. Хитро скочих потрчавши ка зачељу, али једино што сам видео је шиљста црна капа како извирује из грмља и руке које шчепаше једну од мојих оваца." „Све време хоћу да те питам", рекох му „зашто ниси отишао на суд? Ниси имао сведоке, а

као што кажеш ни Берило а ни међу његовима није било лукавстава. Међутим када се рашчује таква ствар обично људи, ако ли је коме скривио, сами дођу жељни правде.“ „Оче, да ти поновим, нисам ја јуче рођен. Када сам се вратио кући одмах сам отишао оцу и рекао да ми је Берило отео још једну овцу. Отац у свој својој слабости смогао је снаге да ме ошамари како није за ко зна колико година. Рекао сам му да ја идем на суд да истерам правду хтео он или не. Отац ме је прекорно гледао, а ја сам седео загледан у једну тачку док ми је образ натицао. Нисам марио за очеву вољу. Нисам га питао за одобрење већ сам га само обавестио. Тако одох на суд и све потанко испричах судији. Неку недељу потом дошао је чиновник да ме позове на суђење. Ја се прекрстих, погледах у небо и рекох у себи нека ми Господ да правде. Када сам отишао на суд, видео сам много света, али међу њима не и Берила, нигде није вирила његова шиљста капа од црне вуне. Када је судија отпочео да прозива појављивали су се оштећени и тужени пред њим. Тужили су се за разне ствари, махом мале. Један је узајмио кола а вратио оштећена, један је другом прегазио њиву и слично. Судија је брзо изрицао казне махом у новцу или у роби. То ми је дало наде да ако ја изнесем своју недаћу пред њим да ћу добити правду коју заслужујем јер је ово била велика ствар а није било ни Берила што би дало утисак да се скрива. Како су људи одлазили и долазили пред судију све сам био смелији. Кад ме чиновник прозва ја скинух капу и иступих пред судију. Међутим, кад прозваше Берила, из масе присутних иступи онако каквог га до сад нисам видео. Обукао се у лепо рухо без препознатљиве капе. Стао је пред судију сабраних обрва поглеђујући повремено надоле. Са његова лица се није могла прочитати лукавост на какву је био спреман. Ја се загледах у њега и тада осетих неку несигурност која ме преплави. Када ме прозваше да иступим и да кажем за шта га тужим ја прво не могох да изустим ни реч, а онда муцајући испричах све што сам ти казао. Нисам смео судију да погледам у очи а и када бих га погледао од његовог строгог и подозивог погледа као да ми је нестајало тло под ногама. После мог излагања судија се са уздахом окрену ка Берилу. Он поче говорити како сам ја поштен човек. Како по његовом сазнању нити сам икад икога оштетио нити сам било шта друго згрешио. Неко време ме је хвалио тако да се у мени опет пробуди нека нада, а да ће на крају признати свој злочин. А онда рече како сам у селу

познат по томе да кад изведем овце увек понесем вино са собом. Такво понижење није било равно ни тиме што ме отац туче под старе дане. Целом судницом загрме смех да се чак и судија насмеја. Гледао сам у судију а он није чак ни позивао на мир у судници него је пустио да се руља добро исмеје док сам ја стајао црвенећи. Стиснух капу свом снагом и из мене изби сав нагомилани бес. Окомио сам се на Берила рекавши му где су му сведоци, назвао га лажовом, крадљивцем и шта све нисам рекао. Судија га упита има ли сведоке. Берило се окрену у масу људи која је стајала и почеше да излазе, сви у лепом руху, људи из мог села који сташе пред судију потврђивати. Од мене, који једва да кушам вина, направише пијаницу. Ни данас не знам зашто би мене тако клеветали. Можда је продао украдене овце па потплатио људе да сведоче у његову корист. Ко би га знао. На крају судија ми одреди казну да платим суду због лажи и да се извиним Берилу пред читавом судницом. Поразио ме је нитков, оче. Када сам се вратио кући отац ме упита о исходу. Ја нисам имао снаге да му одговорим те му само рекох да ће чути. У селу ми се почеше подсмевати. Прозваше ме Продан-ован. Није било ни доручка ни ручка а да сам избегао очеву грдњу. Говорио је да се од мене крије вино и понови ако ли ме види румена лица да се враћам да ће ми крчаг о главу разбити па макар га то у гроб отера. Почео сам да побољевам. Изгубио сам снагу какву сам некад имао а ухвати ме и неки кашаљ“. „Ти ми не изгледаш слабашно а нисам те чуо да кашљеш од како смо ушли у цркву, иако је овде хладњикаво“. „Од како сам га задавио крв ми јурну кроз тело и неким чудом ми се поврати снага, него да ти допричам. Тако је из године у годину Берило крао овце од мене, отац обасипао псовке и клетве по мени, тукао ме, а једне године кад ми је овца близнила ја се порадовах барем ће бити мање штете кад ми Берило украде овцу. Нисам могао да се борим са њим па сам трпео. На то сам гледао више као на порез који морам да дам а не на крађу. Али пре неку недељу кад сам ишавши својим послом прошао поред Берилове куће видео сам како са суседима окреће овцу на ражњу. Он ме погледа сажаљиво и позва ме да се придружим. Сестра му је родила сина па части. Његови припити суседи почеше да збијају шале на мој рачун. Веле да дођем да видим како изгледа овца кад је једу људи, а не вуци. Он је грдио своје госте због несланих шала а мене тобоже искрено позивао да им се придружим. Оче, кад човек изгуби снагу он ради све

како му се каже. Сео сам са њима држао сам у руци чашу вина, које нисам могао пити. Суседи су долазили сви упирујући поглед у мене. Што веле ја сам га пре неку годину тужио за крађу оваца, а сад седим у његовом дворишту и гостим се његовом овцом. Смењивале су се шале и погрдни савети на мој рачун док сам ја загледан у жар испод овце, само климао главом и потврђивао. Најгоре је било то што ми је лопов с времена на време уз подвик говорио да живнем да треба да се радујемо. Када му се двориште напунило људима ја се поздравих са њим и кренух својим путем. Не само да ме је поразио него ми се и подсмевао најлукавије. Када сам се враћао кући деси се нешто чудно. Испод тараба једне куће искочи дечак и поче да виче Продан-ован те се сакри. Ја се пренух али нисам имао снаге да викнем на њега или да га изгрдим. Само сам стајао непомично чекајући да се опет успне уз ограду. Између тараба видео сам како му светле очи. Гледали смо један у другога и видео сам како се његов осмејак сажима. Очекивао је да играм његову игру, да вичем, да грдим али ја сам му је својим нерадим погледом украо. И тада сам схватио. Ако Берило може да се гости мојим овцама, могу и ја његовим. Не учествујући у његовој игри ја сам тај који је поражен и губи.

Вративши се кући рекох оцу да знам како нећу више да губим овце. Нећу да их терам на испашу већ ћу са наших ливада да косим и да чупам траву колико је потребно сваког дана и колима да терам кући. Отац је то схватио као добру казну за мене за све овце које сам, по његовом мишљењу, погубио. Сваког дана сам радио што сам брже могао да покупим што више траве и да брзо намирим овце. Међутим, ја сам имао другу замисао. Након обављеног посла две недеље сам се скривао гледајући из густиша како пролазе овчари до вечери чекајући лопова. И ево данас сам га дочекао. Берило је сам терао овце са испаше. Видео сам његову црну капу како извирује. Мислио сам да ухватим једну овцу као што је он мени отимао. И тик што сам извирио из шуме преда мном се указа он збуњен мојом појавом. Неки страх се пробуди у мени и добих снагу у рукама. Шчепао сам га за рамена и бацио низ провалију. Он се скотрља док не удари главом у један камен, а ја га добро угруваног дохватих рукама за врат и почех да га давим. Када сам схватио шта сам урадио било је касно, био је мртав. Шамарао сам га, тресао, али његове крваве очи су само гледале у празно. Из страха сам одвукао његово тело дубоко у шуму и сакрио у једном грму док су му овце блејале

на путу. Стајао сам неко време замишљено над његовим телом двоумећи се шта да урадим. На крају сам одлучио да дођем к теби“. „Нисам знао шта да чиним, младићу“ рече Кузман кроз кашаљ. Чуо сам исповед, за коју нисам био спреман да чујем. Неко време сам гледао у под који нисам видео. Светиљка је догоревала, а мене је ухватила студ. Хтео сам што пре да окончам овај сусрет. Рекох му да ћу изјутра учинити онако као што ме је замолио, али пре тога да се бар помолимо. Обојица укрстисмо шаке на које оборисмо главе док сам изговарао „Оче наш“. Али када изговорих „нека дође царство Твоје“ светиљка засија јаче. Ја нехајно подигох главу, али светиљка је и даље бацала тиху светлост. Окренух се ка шакама и понових исте речи а светиљка опет засија јачим сјајем. У мени се пробуди нека сумња те почех молитву из почетка и по трећи пут светиљка засија баш кад изговорих те речи. Запитах се да ли је то знак од Господа. Покушах нешто да кажем али онда сам схватио шта заиста значе те речи које као по навици изговарамо а да не размислимо о њима “. Када сам схватио да почиње моје преображење ја се окренух Продану. „Чудо! Чудо, Продане!“ „О каквом чуду говориш?“, запита ме Продан збуњено. „Хајде да опет изговоримо молитву, али добро гледај у светиљку.“ „Ми заједно понависмо речи и баш код стиха „нека дође царство Твоје“, светиљка засија толико да обасја читаву цркву тако да су могли да се виде сви свеци са фресака. Устадосмо обојица, сведоци чудесне поруке коју нам је послао сам Господ. Продан ме отворених уста упита „Смеју ли се то свеци?“ Ја погледах пажљиво и да, са њихових лица се указа осмејак. Свети Лука, Марко, Матеј и Јован гледали су у нас. Гледали су тако мило док се светиљка поново не загаси. „Шта ово би, оче?“ „Греси су ти опроштени.“ „Како то мислиш?“, рече Продан „Тако што нам је Господ послао знак“. Рекох му и показах на зид са кога су нам се свеци осмехнули. „Овај осмејак је знак да је тебе и мене Господ просветио.“ Генадије се замисли па рече „Да, али што више патимо на земљи то ћемо више бити награђени на небу“. „Онда би лопови и разни други ниткови владали. Ако тако размишљамо зашто не би одредили хиљаду најбољих ратника, добро их опремили, који би жртвовали своју душу зарад душа свих нас и послали их да редом харају свуда где има људи? Тако бисмо сви заслужили вечни спокој, а можда и ти војници ако злодела чине зарад добра. Грех није само одступање од правила које нам је Господ одредио, већ је и промашај. Да ли би ми Господ узалуд

слао знак?“ „Како знате да је то био знак?“ „Зато што да сам учинио онако како ми је он казао, зликовац би био сматран за жртву а жртва за зликовца“. „Шта сте онда урадили?“ „Учинио сам грешника грешником. Рекао сам Продану да пође са мном: „Продане, брате. Покушаћу да ти објасним. Ове речи су вапај. Наше царство земаљско није ни налик царству небеском. Када лопов краде, суд га не осуди и још га лопов понижава све то указује колико је трула јабука коју зовемо царством земаљским. Ја не могу да те пријавим властима“. Продан погледа у под и рече „Шта ћу онда да чиним?“ „Само ме прати знам шта ћемо“. Узели смо конопац, допунио сам светиљку уљем и рекао му да ме одведе до места где је сакрио Берилово тело. Испрва се противио мојој намери, али ми није било тешко убедити га да кренемо. Када смо стигли до места где је сакрио његов леш кроз шуму су се појављивале буктиње оних који су кренули у потрагу. Зато смо брзо пребацили конопац преко једне јаче гране, направили омчу и обесили га. Касније, родбина покојника је ишла од парохије до парохије, јер њихов поп није хтео да га опоје пошто је извршио самоубиство. Када су дошли до мене ја сам отприлике срачунао колико је Берило покрао Продана и рекао цену. Када су сакупили новац ја сам га опојао, а Продану сам дао новац“. „Побогу! Па ви сте обманули људе да се сам обесио!“ „Тачно. Исто онако како је он обмануо људе да је Продан био пијанац који је сам губио овце.“ „Него, зашто сте баш мене изабрали да вас исповедим?“ „Како не схваташ? На све стране данас имаш Продане и Бериле. И теби ће, мој мили Генадије, доћи неки Продан на исповест. Хтео сам младог да те припремим за твој позив. Не кажем да ти чиниш исто што и ја, али да знаш где те живот може навести. А са друге стране ти си неискварена душа, још увек си млад“, рече Кузман не одвајајући поглед са Генадија са очима пуним суза. „Нисам хтео да ми у последње сате дође неко ко ће ме слушати са тобожњом самилошћу, а у себи осуђујући“. „Ја ћу у гроб понети вашу исповест“, рече Генадије тихо приближивши се Кузману. „Е, дете моје!“, рече Кузман кроз осмех, па се накашља. „Ти си, ти си…“, замуца Кузман и са искричавим очима посла последњи поздрав младом монаху. Генадије махну руком неколико пута преко очију исповедаоника. Видевши да је Кузман испустио душу, покри му очи, затим устаде, дубоко уздахну и изађе из ћелије да обавести остале монахе да је игуман отишао Богу на истину.

Виктор Радун Теон

ТРИ ПЕСМЕ

ЧИТАЊЕ С КРАЈА

изаћи из књиге
у време
не бројати, ослушнути

када те дотакнем
преображај креће

крик се уврће спирално
зрелост понављања
распрскавам се
у сећање

открити тунел у срцу материје
уронити у росу црне рупе
унутар тебе жубор
вечно врело вришти

на спиралним степеницама
сакрила си фрагменте
из сваког фрагмента
ниче иста књига
само се слова
разликују
колико још треба
да читам

НИГРЕДО НИКАКО ДА ПРОЂЕ

из оних тамних шпиља у које урастају свенули сунцокрети
из гротла, у којем ослушкујем пулсирање и тихе вапаје
увијен у шуштање, омамљен гротеском
нигредо се раствара у плач, затим у језу
у дрхтаје који не престају

напротив, све су јачи и болнији
прелазе у грч, па у спазам

нигредо никако да прође

али знам да ће проћи. мора проћи.
не желим нигредо. чему? не треба ми то.
нећу овакав систем. хоћу другачији.
систем у којем неће бити образаца.
не желим мрву у којој видим своје пропадање.

хоћу крхотине огледала
хоћу врисак који се отапа као восак
и пљушти као огњена киша по нашим лицима
хоћу да исечем сваки део свог тела, у најситније комаде
и да онда оживим сваки од њих
да у сваком том фрагменту заплешем
као целина

ЕВАНГЕЛИОН

дрво и сећање
небо зри
немогућим садржајима
имам још тренутак
образац је исти
на жрвњу
крв недосањаног
лешеви дишу
ова соба је сабласна
по угловима вриште
непорођена деца
хамлетовска дилема
узимам твоје тело
да осванем изнутра
да се сакријем
у звоњаву
која најављује
евангелион

Дамир Малешев

ПЕСМЕ ПИСАНЕ ГОДИНАМА

У ШУМИ ДЕТИЊСТВА

Када поређаш ствари
малог предвидљивог света,
сачуваш презир за злобне,
а бистар осмех за вољене,
осетиш како се отвара простор
из ког искрсава шума детињства:
звери у њој не оштре зубе
а папрат дозива те у загрљај.
Изговараш лозинку – своје име,
комад углачаног метала
у облику веселог чуна,
као играчка која не стари.

Али запамти, на самом повратку:
убери највећи лист оне папрати –
да буде мач у твојој одлучној руци.

МЛАДОЈ ОЛУЈИ, XII

Пролеће је само за јаке, слаби сагореће
привезани на високи напон док се смењују
дани и ноћи, и обневидеће пратећи сенке
док сунце скрива и открива своје ћудљиво лице,
свеопште цветање код њих распириће
стару алергију душе на пораз, а неки непризнат
пламен у њима убрзаће им унутрашње крварење.

Где сам ту ја, од оног пролећа
кад си Ти постала Она...

ОДА ПАРНОЈ ЛОКОМОТИВИ

Парна Локомотива је Црнкиња:
кћер ужареног угља и воде,
афроамеричко чудо –
нема тог бремена које не може да понесе!

Слушај како је наложена, како већ дахће,
како се споро покреће и захуктава;
(Боже, њен писак је лирска поезија,
на врхунцу је и не помишља да се заустави...)

„Лепотице разјарена грла“ – пева ти Витмен,
а ја ти шапућем да ни трачнице а ни станице
нису никаква ограничења за тебе –
већ само чудан двочетвртински ритам
за твој исконски, за твој џез урнебесни.

ОДА БИЦИКЛУ

Твоје су ноге савршене, мој пријатељу,
геометријски савршене,
једноставан си колико и чудан;

Ти немаш главу а имаш рогове
и срце-клацкалицу која се покреће мојом крвљу,
имаш и скромни престо за моју позадину
и звонки глас и једно светлеће око.

(И учиш ме једној мудрости, пријатељу:
да само ходајући остаје се на ногама.)

ПЕСМЕ ПИСАНЕ ГОДИНАМА

Док пребирам по твојим песмама, оче,
остављам дечачку пристрасност негде
по страни, остављам сећање на први усхит
као недозрео мед, да се разбистри.
Изабрао сам бисере твојих метафора чији ће
мутни сјај да те надживи, те црне бисере

твојих потаја у асиметричном калеидоскопу.
Сада знам – ако желим да походим твоје светове,
морам да прођем са друге стране огледалâ.
Тамо су авети из твојих снова, свемирски
бродови твојих бесаница и присни предели
твога детињства са вечно зеленом окућницом.
Имена рибâ које си ловио, тамо су ликови из
дединих прича, дечаку загонетни и драги:
бодорка, бандар, балавац, бела, буцов, црвенперка,
чиков, деверика, кечипа, моруна, лињак и мелез,
караш и јегуља – сва блага Дунава, преображена.
Тамо је твоја цигарета у мраку огњени цвет који
не вене, и звезда мајушна која не гасне, оче.

Јасна Миленовић

(ДА ЛИ) САМО СЛИКА

Пробуђеним сенима Мориса Саксонског (1696–1750)
Галерија старих мајстора, Дрезден

ЗА ПЛАВИМ ПОГЛЕДОМ

У овој Стварности
Коју додирујем
Колико и Сан
Твој ме портрет позива
Дрским погледом
Да измерим Време
Другачијим загрљајем.

На усни (твојој) осмех титра.
У грудима (мојим) препозната Жудња.

Шта је Стварност
Ка којој идемо
Закорачивши
На Другу Страну?

ЗА ПРУЖЕНОМ РУКОМ

Уводиш ме
Преко граница
(чије?) Стварности
У дубину
Свог плавог погледа.
Изазов који ми (кроз рам)
Бацаш у лице
Као нежну рукавицу
Стварног додира
Обгрљује ме дрхтајем
Истинске Жудње.
Заклела бих се да твоје усне
(Крајичком осмехнуте)

Маме (мој) пољубац.
Са које стране огледала
Почиње,
А где завршава
Сан?

ЗА СНОМ

Међу толико
Посматрача
Угледао си ме
Твој поглед –
Дрска стрела
Лети кроз Време
И погађа ме.
Рањена
Тим дубоким плаветнилом
Трчим кроз векове.

За мном
Капљице крви –
Ако пожелим
Да се вратим.

ЗА ВРЕМЕНОМ

Ко си ти?
И ко сам ја?
Приковани за две стране
Времена
Које нас раздваја…

На Овој Страни
Твојим погледом омађијана
Без даха сам.

Људи
И столећа
Пролазе.
Пролазе…

А моја Жудња
Опстаје.
Траје.

ЗА (С)ЛИКОМ

Стварнији
Од Стварности
Жудњом дозван
Руке ми пружаш.

Погледом
Који пламти
Прожета сам.
У сну будна.

Потиремо Стварност
У разбијеном огледалу –
У бестидности Вечности
Спојени у загрљај.

Да ли си оживела слику
Или сам ја
Иза погледа
У твоме сну?

Милорад Владимиров Вучићевић

МАЛА БАШТА

Једино на свету што је ужасно је досада.
Оскар Вајлд

У малим градовима постоје људи који се издвајају из гомиле. Млак, досадан, једноличан живот поправљају хумором, интригама, пићем... Тражећи разоноду умеју да ни из чега направе нешто што им маловарошку чамотињу чини подношљивијом. Неки људи их држе за мало посебне, што је само блажа реч за оно што заиста јесу. Могу да се воле или не воле, али о њима се у граду прича.

Када би се крајем јуна окончао испитни рок, студенти из унутрашњости враћали су се у базу, како су волели да кажу. Људи који су ранијих година напустили родни град и живели у другим већим центрима, лети би допутовали са децом на радост и понос остарелих родитеља. Друштвени живот би постао садржајнији и забавнији. Центар, са црквом на узвишици чији се торањ могао видети из свих делова града, имао је једну главну и неколико споредних улица с ретким саобраћајем. Корзо би око девет почео да се проређује и иза десет би се испразнио. Неки парови би одлазили у романтичан црквени парк испуњен опојним мирисом липе, други би нагрнули у кафане које би се у једном таласу накратко попуниле. Након једанаест сати у граду је било све мање осветљених прозора. Улични живот би утихнуо и настављао се сутрадан уз јутарњу кафу у баштама на тротоару.

Студенти Предраг и Пинтон, другари још из првог разреда средње школе, увек су били вољни да се друже, нашале и подсмехну себи и другима. Спремни да ствари осете и доживе изблиза, понекад нису били поштеђени погрешних места и људи.

На тераси Градске кафане управо су наручили јутарњу кафу када се појавио Професор, с изразом човека који пати од несанице, уочљивих подочњака испод избуљених, водњикавих, зелених очију. Био је у средњим седамдесетим, одавно у пензији, али и даље крепак, љубитељ кафана, мајстор интриге, познат по бурним љубавним аферама са туђим женама, страствени коцкар. „Дај, а ништа нај“ одређивало је његову природу, савршеног егоисте. Преле га поз-

драви и понуди кафом. Придружио им се јер никада није одбио бесплатно пиће. Запалио је цигарету и Пинтон га упита:

„Проф, колико попушиш дневно?“

„Колико треба сине!“, одговори надмоћно и повуче један дубоки дим. „Највише прија први“, изјави с уживањем.

Конобар је послужио кафу. Након првог гутљаја Преле, као старог пријатеља, упита Професора: „Проф, јавља ли се Мишко?”

„Молим!? Који Мишко? А, мислиш вршњак!?“ оклевао је, а онда их погледа право у очи с изразом старог покварењака и рече: „Нећете ми веровати... НЕ ЈАВЉА СЕ!“

„А, жеља?... Имаш ли жељу?“

„Какве жеље?“, упита и избечи се.

„Сексуалне, знаш ти на шта мислим“, рече Пинтон.

„Мислиш, али ниси рекао!“, укори га Проф, па додаде: „Кад се јави, бићу спреман!“, и испрси се.

Разговор је затим скренуо на друге теме. Лето је било у пуном јеку, а Преле и Пинтон нису знали шта ће са собом. Имали су неку уштеђевину, али то није било довољно да подмире све трошкове летовања. Ауто-стоп је био популаран начин путовања и представљао им је посебно задовољство. Путовати, а не знати ни када ни где ће стићи, била је слобода коју су желели. Професор им је дао упуства и неколико савета. Сложио се да је свака промена, макар и на горе, у реду. Истакао је да путовања утичу на формирање људи и треба их подстицати. Саветовао је да прикрију одакле долазе. „Увек реците да сте из Београда, ул. Маршала Тита бб. То, пролази увек добро, у мањим местима и на мору. Али, ако мене питате, морате знати где и којим путем идете!”, закључи он и одгурну шољу.

Нису делили његово мишљење. Било је тешко препознати шта професор стварно мисли, па нису желели да отворају расправу. Испили су кафу и док су устајали, спремни да крену, Проф изненада ноншалантно упита:

„Преле, можеш ли ми дати петсто?”

„Јеби га, Проф, знаш да скупљам за море, немам толико у џепу, али ако ти је нужда идем до куће. Одмах се враћам.“

Професор се намршти, па се хладно окрену према Пинтону и испали:

„Можеш ли ти да ми даш, свеједно је.“

„Сачекај, Преле ће донети!“, брецну се презриво Пинтон.

„Ма дај ми боље одмах, ти, бојим се ухватиће нас мрак!“, рече као да је давно тих петсто зарадио, па је стигло време да га исплате.

Затим су му солидарно дали пет стотина, толико колико је било потребно да, дан-два подмири своју коцкарску страст. Веома задовољан „позајмицом“ ситним, журним корацима кренуо је у кафану „Мала Башта“ на недељну преподневну мушку журку. Тамо су двојица нестрпљиво чекала трећег за преферанс.

Власник „Баште“ био је угледни кафеција звани Газда. Висок, кошчат, изражених јагодица са оштро повијеним носем који је његов поглед чинио прилично строгим. Био је у раним седамдесетим, али је имао густу, жућкастопроседу, неуредну, дужу косу. Не играти покер у граду, значило је не припадати чаршијској елити. Газда је држао до себе и био припадник коцкарске братије. Новац му је био опсесија. Здравим се осећао само када је имао паре. Недостатак новца за њега је била тешка болест. Наишла је једна црна серија, последњих неколико месеци био је лоше среће и губио новац. Када би га неко уз поздрав запитао: „Како здравље, Газда?“, одговарао је кратко: „Рањен сам!“

Једног врелог дана, почетком јула, у кафану је ушао Шери-Змија, студент и један од познатих коцкара у граду, а и шире. Каваљер према женама, лак да потроши пару и части друштво. Увек пун хвале и лепих речи за колеге коцкаре које је узгред уредно „шишао на нулу“. Газда је уз чашицу седео сам, задубљен у пословне књиге.

„Како си“, упита Шери срдачно, одмах с врата.

„Уобичајено ненормално, знаш и сам, не мораш да питаш!“, одговори он скрушено.

„Може се то поправити, видим, имаш бујну косу многи ти просто завиде, али вечито си бре, чупав, не знаш ни да се очешљаш!“

„Па шта?!“, одговори кафеција.

Шери, који је био увек спреман за комедију, узвикну: „Имам предлог“ и извади немачку банкноту осликану с маркантним брадатим ликом, па махну њоме Газди испред носа. Кафеција, који је био снужден, одмах се разведри. Хиљаду дојч марака полетело је према њему, требало је само да их зграби. Замахнуо је десницом, али Шери брзо измакну нов-

чаницу и склони је у џеп. Проницљиво га је погледао право у очи.

„Хиљаду марона могу бити твоји,… ако прихватиш.“

„Шта?… Шта предлажеш? Говори!“, повика Газда узбуђено.

„Газда, ти знаш да сам ја естета, не могу да те гледам тако чупавог, делујеш запуштено. Човек твог угледа, не иде то,“ рече и поново извуче таузенку, па настави:

„У моди су мини-вал фризуре, а видим, код тебе има материјала. Љиља је популарна фризерка у граду, жене је хвале, урадиће ти мини-вал. За тебе само најбоље, ја плаћам, али…“

„Причај, причај даље. Шта–али?“, рече нестрпљиво. Сав устрептао чекао је да Шери настави.

„Мини-вал мора да потраје, не смеш да поквариш фризуру шест месеци, а то пада за Нову годину“.

Пре него што је одговорио Газда даде знак конобарици да их послужи пићем. Затим подиже поглед у посивелу, високу таваницу, а онда обори главу на груди и загледа се у врхове изношених ципела. Оклевао је. Понуда му је деловала примамљиво. Протрљао је чело, па закључивши да не може да одбије толке новце прозбори:

„Пристајем!“

Маниром искусног мајстора, Шери ноктом боцну таузенку и она полете кроз ваздух. Кафеџија, који је волео мирис новца ухвати је од прве, провуче је дуж носа и добро је омириса.

Фризерка Љиља направила је ремек дело. Прича се брзо проширила градом. Првих неколико дана, с тек направљеним бујним мини-валом, Газда није уопште излазио на улицу. Достојанствено је седео у кафани, уз шанк, и наливао се ракијом. Ништа није говорио и нико га ништа није питао. Гости су се с подсмехом гуркали испод столова и с тешком муком уздржавали се од кикотања. Најгоре је прошла Рада конобарица која га упита, желећи да покрене разговор:

„Газда… како ваша нова фризура? Јесте ли задовољни?“ Нико није чуо шта јој је одговорио, али се Рада после добрано исплакала.

Пролазили су дани. И било је око подне када у кафану свратише Пинтон и Преле. Учтиво поздравише Газду и наручише по криглу пива.

Окренут према газди, Пинтон мирно, шале ради изговори: „Ништа више није трајно, па чак ни трајна ондулација!“ цитирајући Зуку Цумхура и насмеши се.

„Каква, бре, ондулација! Ово је мини-вал са гаранцијом на шест месеци, без могућих преправки. Шери је тако тражио, у противном, мораћу да вратим паре“, изговори Газда љутито у једном даху и отпи гутљај ракије. Момци испише кригле до дна, па журно изађоше напоље. На улици су се погледали и праснули у смех.

Током лета у хладовини „Мале Баште“ поподне би се окупљало шаролико друштво, људи разних занимања и социјалног статуса. Међу њима је било галамџија, шаљивџија, чудака, коцкара, самозваних и правих боема, сањара, усмених књижевника са занимљивим причама. Хумор им је био заједнички именитељ, амалгам између снова и стварности. Могло се причати до јутра. Нико није желео да иде кући.

Маестро Станко са својом виолином је био уважени гост. Омаленог раста, са косом као угаљ црном коју је чешљао нагоре и тамним очима које су умеле да се смеше док је свирао. Правио је вицеве на свој и туђ рачун. Ружицу је пио из бокалчета од пола литре и у једнаким интервалима доливао у чашу коју је доносио од куће. Пред наступ гротескно би сам себе најавио:

„Забавља вас Станко Васић, изгубљени боем у животној прози. Вечерас на репертоару само старе и љубавне!“ и одмах затим би запевао промуклим гласом.

„И сад за крај, кажеш мени само једно марш, уместо збогом…“ биле су речи, једне његове омиљене бећарске песме. Пре него што би наставио са шлагерима обратио би се присутним гостима:

„Волите ли Дворжака. Ако желите нешто лако од Вивалдија. Штраус можда,“ понудио би и одмерено се наклонио.

„Оће да нам отера госте“ – прошаптала би панично Газди на уво конобарица Рада.

Узгред, кафански свет није показивао интерес за класичан жанр. Његова понуда није бивала прихваћена, па Пинтон никада није дознао како би звучао Дворжак у „Малој Башти“.

Лиле-Цули био је стални гост. Увек румен, кратког дебелог врата и сјајних црних округлих очију, био је боем, музичар, непредвидиви коцкар, није мислио добро ни себи ни

другима. Када би, као да га неко прогони, грунуо на врата, Рада, која никад није успела да се при ословљавању гостију јасно определи за Ти или Ви, упитала би га: „Шта ћете Ви, Лиле, да попијеш?“

„Име му није важно, само брзо донеси неки алкохол, на црвеном сам“, процедио би кроз зубе сав зајапурен. Без разлике, пио је све што се мерило малиганима.

Када је због дугова продао стан и распродао намештај, живео је у дотрајалој камп приколици и тврдио да се зими греје на сопствени дах, па му зато трну прсти и отичу зглобови.

„Боље да сам се оженио таштом. Мање се цепа, а и боље кува“, изјавио је након развода од жене. Обожавао је камиле. Знао је колико времена могу без воде и хране, и како се паре. Цамелус би увек лако измењао по падежима у једнини и множини, што је остављало утисак.

„Са влашћу, нема шале!“ говорио би након саслушања у полицији, по дојави „лојалних, грађана“ због Војводе Синђелића и националних српских песама, које је, у задимљеним кафанама по периферији и даље уз магистрални пут певао након поноћи.

Атмосфера у „Малој Башти“ била је зачињена досеткама, масним речима, увек са много смеха. Фајронт је зависио од расположења гостију. Причало се о подвизима из лова на ситну дивљач и женске сукње. Ни доживљаји с мора нису изостајали. Приуштити летовање на Јадрану била је ствар друштвеног престижа. Бронзана боја била је похвални доказ имућних и могла се показивати до касно у јесен.

Крајем лета Преле и Пинтон су најзад успели да аутостопом отпутују у Боку. Вратили су се након недељу дана,

стигли у касно поподне, и падала је нека млака киша. Кад су ушли у „Башту“ већ је почело да се смркава. Унутра није било никог, само Рада и Газда у скровишту иза шанка. Наручили су пиће и похвалили његову модерну фризуру.

„Мини-вал, у моди је и на Јадрану. Прича се да је отпоран на слану воду,“ рече Преле.

„Ко год има бољу косу, без мини-вала није! Неки су коврџе прошарали живим бојама. Желим да то знаш,“ – додаде Пинтон.

На концу су Газди предложили (уз новчану надокнаду) да офарба праменове у боје државне тробојке. „Плаво, бело, црвено, као прави патриота, лепо ће ти пристајати,“

узвикну с подстреком Пинтон. Газда их је мирно саслушао. Док су довршавали пиће размишљао је о новој понуди, па видевши да се спремају да изађу упита: „Хоћете још по једно?“

„Други пут, када свратимо,“ одговорише и пре него што напустише кафану. С изразом тужне искрености, Газда им довикну као да се извињава:

„Ја сам патриота. Волим заставу, али да фарбам косу, људи, не могу, ЗАУЗЕТА МИ ГЛАВА ДО НОВЕ ГОДИНЕ. Ето, да није тога, жао ми је.“

Његов одговор им се учини достојан човека с карактером. Киша је престала да пада, и кафана је почела да се пуни. У „Башту“ бануше Шери и Маестро Станкић. Одлучивши да се врате, Преле и Пинтон заузеше место уз шанк.

„Вечерас спектакл!“ узвикну Шери и свима наручи пиће.

Дејан Ђорђевић

ЗАКЛЕТВА

Ја син сељачкога рода
божији слуга и домаћин
власник летњега рода
неколико јабука, крушака и шљива ранких
заклињем се под капом небеском
у ово мутно време, мржње и злобе
да ћу верно бранити кућни праг
и бити немилосрдан пред налетом ругобе
а за човека милостив и драг
и да ћу у тој борби ако затреба
оцу, мајци, сестри и брату
и целом моме роду, од реда
пружити руку, благу реч дати
бити ту, усправити се, постојати
у зноју, крви и блату
за век и векова будућих.

УТУЉЕНО КАНДИЛО

У мраку светле боје
жижак над уљем плута
док вечни пламен гори
опет, без излаза и пута.

Пред иконом, грешни стојимо
скрушени пред истином светом
за мало љубави молимо
ламент, над судбином клетом.

Као што светлост кроз дан жури
да посрами мудре и силне
кандило тули и тули
и све до врага, иде, иде

РЕЧ ДВЕ О МОЈОЈ ПОРОДИЦИ

Мој деда је носио
Платнену кошуљу
Панталоне на бриц
И није имао каиш
А био је Србин.
Знао је шта значи
Немати и гинути
Поштовао је свог комшију
И није кршио обичаје.
Онда су дошли странци
Ставили му кравату
Опасали га каишом
Рекли му да Бог прашта
И да је све дозвољено.

***

Моја бака је носила
Белу мараму
Вутару и штрикани џемпер
И лети је ишла боса.
Успављивала нас је
Причама о доброј вили
Водила на прела и седељке.
Онда су дошли странци
Купили јој ципеле
И рекли, путуј
Од снова се не живи.

Србислав Динић

МАТУРСКИ ЈУБИЛЕЈ
(Радио драма)

Л И Ц А

ВЛАДИМИР
МАРА
БРАНИМИ
ВОЗАЧ таксија
ПОЛИЦАЈА
ЈУЛИЈАНА

(*Музички ефекат.)*

ВЛАДИМИР
Нигде је нема... како, мало пре сам је донео! Маро, јеси ли ти склонила моју кравату?! Како ћу без кравате, морам да кренем, закаснићу!

МАРА
Како не знаш?! Па она је... Владо, шта си се спетљао, ставио си кравату!

ВЛАДИМИР
Ма, не знам... све ми се чини да ћу закаснити!

МАРА
Не брини, нећеш да закасниш. Тек је једанаест.

ВЛАДИМИР
У реду. Погледај, ево у дневним новинама исписа но је крупним словима: „МАТУРСКИ ЈУБИЛЕЈ“. Место окупљања, Топчидерски парк испред конака Књаза Милоша.

МАРА
Што баш испред конака?

ВЛАДИМИР
Па ту нам је у близини била гимназија. Слушај даље! Јубилеј прослављају матуранти генерације 1960/61. године. Шта кажеш?

МАРА
Добро срочен оглас!

ВЛАДИМИР
Ето Маро, а сад морам да пођем.

МАРА
Владо, буди опрезан. Пази на саобраћај! И немој да претерујеш у пићу!

(Улична врева, зујање аутомобила.)

ВЛАДИМИР
Таксии! Добар дан!

ВОЗАЧ таксија
Изволите, господине, куда да вас возим?

ВЛАДИМИР
Молим вас! Топчидерски парк испред конака Књаза Милоша.

(Зујање аутомобила и заустављање.)

Наплатите! Добро... добро, можете задржати кусур.

(Одлазак возила.)

Хм, нигде живе душе, а скоро је дванаест часова?

БРАНИМИР
(Чује се споро корачање улицом.)
Извините господине, је л' чекате да посетите музеј?

ВЛАДИМИР
Види, види! Брана! Јесте, Брана... мој друг, знао сам да ћеш доћи!

БРАНИМИР
Драго ми је да си и ти дошао Владо, да се видимо после више година. Колико има како се нисмо видели?

ВЛАДИМИР
Не знам! Отприлике десетак година колико се сећам.

БРАНИМИР
Тако некако! Значи, нема још никога?

ВЛАДИМИР
Само нас двојица. Чекај! Је ли, ти храмњеш на десној нози? Шта се десило?

БРАНИМИР
Скроз си пролупао. Причали смо о томе последњи пут кад смо се срели, колико се сећам.

ВЛАДИМИР
Кад смо причали?! Не сећам се...

БРАНИМИР
Како се не сећаш? Тад сам једва остао читав.Ударио ме ауто на пешачком прелазу...

ВЛАДИМИР
Па где си гледао?

БРАНИМИР
Па, наравно да сам гледао. Поломио ми ногу и два ребра. Имао сам срећу што није ишао пребрзо.

ВЛАДИМИР
Ех, ко ти све данас не вози. Тог идиота је требало строго казнити!

БРАНИМИР
Ма, каква казна! Наводно ја сам прелазио зебру кад је било црвено светло.

ВЛАДИМИР
Тако су ти рекли, а?

БРАНИМИР
Аха, слагали сведоци. Морало је тако да се заврши, јер је возач који ме је ударио био функционер народне одбране, знаш...

ВЛАДИМИР
Невероватно! Јеси ли се жалио?

БРАНИМИР
Шта вреди, милиција је привела два сведока који су потврдили да сам ја крив.

ВЛАДИМИР
Што ти да будеш крив?!

БРАНИМИР
Зато, јер није било другог решења. Морало је да се тако заврши. Знаш већ, како то иде...

ВЛАДИМИР
Па, како се сада осећаш?

БРАНИМИР
Мало шепам, али добро се крећем. Операција је успела.

ВЛАДИМИР
Имао си среће. Могао си да страдаш.

БРАНИМИР
Осећам само јаче болове кад се време мења. Жига, срце ми боде.
Владо, прошао је читави час, изгледа да нико више неће доћи.

ВЛАДИМИР
Тако изгледа.

БРАНИМИР
Јеси ли ти дао оглас?

ВЛАДИМИР
Јесам! Излазио је у свим дневним новинама неколико дана, а поједине сам позвао и телефоном.

БРАНИМИР
Чекај, заборавих да те питам како је твоја Мара?

ВЛАДИМИР
Ма, добро су сви. А како је твоја Вера, не бих је ни познао чини ми се.

БРАНИМИР
Добро је сада... Нас двоје као два пања без деце, шта ћеш живот тече...

(Музички ефекат.)

ВЛАДИМИР
Знаш, Брано, пре два дана чуо сам се са Блашком, он је у Швајцарској зарадио пензију.

БРАНИМИР
Ма, како да се не сећам, дружили смо се до краја школске године у гимназији, а онда је отишао.

ВЛАДИМИР
Испричао сам му за прославу матуре, обећао ми је да ће сигурно доћи.

БРАНИМИР
Слагао те је.

ВЛАДИМИР
Ти знаш да ме је слагао!?

БРАНИМИР
Знам! Више пута сам са њим разговарао телефоном, увек ми је обећао да долази, и увек слагао.

ВЛАДИМИР
Ма, рекао ми је: „Сигурно долазим Владо! Педесет година матуре, тај јубилеј се не пропушта“!

БРАНИМИР
Ја му не верујем. Сећаш се Милице, забављали су се скоро четири године. Онда је напустио све нас, а Милици се никад у животу није јавио.

ВЛАДИМИР
Сећам се, дуго је патила за њим... Дружили смо се поново повремено. А онда се Милица удала за Петра. Дуго времена их нисам срео!

БРАНИМИР
Како не знаш?! Пре неколико дана причао сам са њима. Живе на Звездари.

ВЛАДИМИР
Хоће ли доћи на прославу матуре?

БРАНИМИР
Петар рече, да има неких обавеза, и није сигуран да ли ће моћи да дође!...

ВЛАДИМИР
Стани... стани да видим, тај ожиљак на твом образу је од мог ножа!?

БРАНИМИР
Јесте! Сећаш се, тада смо се потукли? Било је то у трећем разреду.

ВЛАДИМИР
Чекај, не сећам се зашто смо се потукли?!

БРАНИМИР
Како се не сећаш!? Потукли смо се због лопте крпењаче. Знаш ли, шта си ми онда обећао?!

ВЛАДИМИР
Не сећам се...

БРАНИМИР
Е, начисто си излапео! Рекао си тада, да те могу јахати, и да ћеш ми дати лопту крпењачу.

ВЛАДИМИР
Зашто да ти дам крпењачу?!

БРАНИМИР
Ниси испунио обећање! Молио си ме да те не тужим оцу због повреде, и да не кажем никоме.

ВЛАДИМИР
Уопште се не сећам! Па да! Не, не сећам се шта је било...

БРАНИМИР
Ниси ми дао лопту, а ниси ме ни исплатио.

ВЛАДИМИР
Чекај! Сетио сам се! Дао сам ти два земњана кликера и десет дугмета.

БРАНИМИР
Лажеш, ниси ми се одужио! Имаш више од седамдесет година, а лажеш срам те било!

ВЛАДИМИР
И ти имаш толико година!

БРАНИМИР
Али, не лажем.

ВЛАДИМИР
Не могу да ти вратим крпењачу,али могу да те носим на леђима, и ако имам костобољу. Јел' хоћеш?

БРАНИМИР
Добро... дуг је дуг.

ВЛАДИМИР
А, сад ево ја се сагао, узјаши ме! Само полако да не паднеш.

БРАНИМИР
Чекај... чекај, ево сад ћу ја... Немој да се помераш, опа... тако, добро! Е, сад да ме носиш десет метара, до оног дрвета и назад.

(Чуло се корачање уз напорно дисање.)

ВЛАДИМИР
(*Задихано.)*
Ух! Ух, што ме умори, једва стојим на ногама... Па, ниси морао онолико пута да ме удараш у ребра ногама!

БРАНИМИР
Тако мора! Него кажи ти мени, шта си радио у животу?

ВЛАДИМИР
Ја!? Шта сам ја радио? Како бре не знаш!? Био сам министар у влади! А ти?

БРАНИМИР
Ја сам био књиговођа, у администрацији. А био сам солидан студент, обећавао сам, оно... ђорак!

ВЛАДИМИР
Много си ме бре мувао ногама у ребра, све ме боли!

БРАНИМИР
Што? Боле те кости?

ВЛАДИМИР
Мислиш мене? А, не! Него рекао сам ти, да сам био министар у влади!

БРАНИМИР
Па шта, ако си био? Ја сад не јашем министра у влади, већ свог школског друга. А сам си рекао да је то због лопте крпењаче...

ВЛАДИМИР
Добро нека ти буде!

БРАНИМИР
Стани... стани, чекај бре! Зашто си ме ухватио за ревере, поцепаћеш ме! Да си ме одмах пустио! Имам и ја свој понос!

ВЛАДИМИР
Јес... извини друже, зар не видиш да смо остали сами на свету?!

БРАНИМИР
Нешто ћу да те молим... ајде, ајде сад ти узјаши мене, да ја тебе носим, као што си ти мене.

ВЛАДИМИР
Стварно то желиш?

БРАНИМИР
Наравно... опраштам ти ону лопту крпењачу. Ајде, пењи се!

ВЛАДИМИР
А, да ли ћеш моћи због твоје ноге?

БРАНИМИР
Ма, могу... што не бих могао, не смета то ништа мојој нози, она је као нова.

ВЛАДИМИР
Добро, како кажеш. Ај' сад! Опа... тако, ево ме на добрим другарским леђима!

ПОЛИЦАЈАЦ
(*Звук пиштаљке.)*
Пази ти њих... Каква су то два стара лудака?! Слушајте ви, шта радите овде!? Да се одмах губите одавде, нећу више да вас видим!

ВЛАДИМИР
Али молим вас...

БРАНИМИР
Слушај те ви... ми... мили...

ПОЛИЦАЈАЦ
Доста! Губите се одавде, или ћу вас одмах привести у милицију!

ВЛАДИМИР
До... дообрро, ево...

БРАНИМИР
Ево... ево, идемо...

(Музички ефекат.)

БРАНИМИР
Шта ћемо сада, Владо?

ВЛАДИМИР
Знаш... пошто нема више никога да дође ради прославе матуре, хајде да се забавимо?

БРАНИМИР
Како то мислиш да се забавимо!?

ВЛАДИМИР
Па тако лепо. Видиш, милиционер је отишао, хајде да одемо код оне јеле у хладовини, па да играмо кликера!?

БРАНИМИР
Владо... ти... ти си стварно шенуо!... Ако наиђе милиционер, отераће нас у затвор. Стани! Како... како ћемо играти кликере, откуд ти сад кликери!?

ВЛАДИМИР
Па како... како, одкуд ми кликери!? Учио сам унука Драгутина да игра кликере. Ево... ево остали су ми у џепу, погледај!

БРАНИМИР
Јаооо, Владо, што су добри, прави кенци стакленци!

ВЛАДИМИР
Па да, прави стакленци! А, има и два земљана којима смо некад као деца играли! Шта кажеш?! Брат сачувао... Је л' оћеш да гањамо кликере?

БРАНИМИР
Види... види, стварно си сачувао земњане кликере! Па, како мислиш да гађамо!?

ВЛАДИМИР
Тако лепо! Гађаш ти мене, после ја тебе! Шта кажеш!?

БРАНИМИР
Може, што да не! А, ако наиђе милиционер, шта ћемо онда?

ВЛАДИМИР
Ма, неће он доћи! Отишао је. Хајде, ево ја се поставио. Ако ме погодиш имаш сто динара, ако промашиш, ти мени дајеш стотку, је л' се слажеш?

БРАНИМИР
Договорено. Чекај сад, ја гађам. Хопа... погодак! Дај, Владо стотку! Тако... тако се гађа, да те бата научи памети! Сад је на тебе ред. Ево, ја се поставио!

ВЛАДИМИР
Не померај кликер Брано, сад ја гађам! Хопа... погодак, шта кажеш баћо, умем и ја да погађам! Врати ми, моју стотку!

(Чује се пиштаљка три пута.)

БРАНИМИР
Бежимо, Владо ево милиционера!

ВЛАДИМИР
Шта сад, куда ћемо?

БРАНИМИР
Ено тамо, иза оне куће. Поред ограде!

(*Чуло се убрзано трчање, задихани се заустависе,музички ефекат.)*
Овде... овде, да се сакријемо.

ВЛАДИМИР
Изглада да је отишао милиционер?

БРАНИМИР
И ја мислим.
Владо, на онај твој оглас није дошла ни једна наша школска другарица...

ВЛАДИМИР
Невероватно, па оне... оне изгледа не читају дневну штампу.

БРАНИМИР
Чекај! Имам идеју... пођимо!
(Музички ефекат. Звоно на вратима.)

БРАНИМИР
Шта то радиш!? О, здраво Јулијана!

ЈУЛИЈАНА
Ко сте бре ви?

ВЛАДИМИР
Ми смо твоји школски другови, Влада и Брана.

ЈУЛУЈАНА
Који бре, Влада и Брана!? Ви нисте моји школски другови, ја вас се не сећам!

БРАНИМИР
Како се не сећаш Јулијана? Седели смо иза тебе у последњој клупи. Заједно смо завршили матуру. То је било тачно пре педесет година!

ЈУЛИЈАНА
Чекај те, мора да се ви варате... Ја сам матурирала, ах, да... па јесте... да, баш те године! Па да! Како се не бих сећала, стално сте ми се удварали! Па где сте до сада?!

ВЛАДИМИР
Ево, ту смо...

БРАНИМИР
Ти си наша генерација, другарице Јулијана.

ВЛАДИМИР
И сада смо дошли да те позовемо да пођеш са нама, да прославимо матуру, где ти будеш желела.

ЈУЛИЈАНА
Добро, а шта ћемо онда?

ВЛАДИМИР
Онда ћемо у ресторан на пиће.

ЈУЛИЈАНА
А шта ћемо онда?

БРАНИМИР
Онда ћемо јести ражњиће и ћевапчиће, и пити црно вино...

ЈУЛИЈАНА
А онда? А онда?!

ВЛАДИМИР
Онда ћемо...

БРАНИМИР
После ћемо...

ЈУЛИЈАНА
Шта, после ћемо!... А где сте били до сада, свих ових година... ааа, сад сте се сетили!? Је ли?!

(И залупи им врата пред носом.)

ВЛАДИМИР
Замало да ми разбије нос! Будала.

БРАНИМИР
Као што видиш Владо сви су заузети и оптерећени својим проблемима, нико нема времена ни воље за дружење.

(Музички ефекат.)

К Р А Ј

Упознавања

АФРИЧКА ФРАНКОФОНА ПОЕЗИЈА

Жан-Жозеф РАБЕАРИВЕЛО

ЧИТАТИ

Не правите буку, не говорите:
испитати треба шуму очију, срца,
духа, снова…

Тајанствену шуму премда опипљиву:
Шуму.

Шуму тишином хучну,
Шуму у коју је утекла
птица замком ухваћена,
птица замком ухваћена да би се певало
или да би се плакало.

Коме опевати треба,
коме оплакати треба
место његова процвата.

Шума. Птица.
Тајанствена шума, птица скривена
у вашим рукама.

ВОЋЕ

Изабрати можеш
међу вођем мирисног годишњег доба,
али ево шта ти нудим:
два буцмаста манга
у којима ћеш моћи сисати сунце које се смешало с њима.
Који ћеш узети ти?
Јесте ли то онај који је једнако удвојен и чврст
попут дојки младе девојке
и који кисео јесте?
Или онај који је меснат и сладак попут медењака?
Један ће пружити само насилна задовољства,
али ће остати без потомства
и угушиће га трава.
Други,
извор који из стене шикља,
освежиће ти грло
а постати потом
шуштави лук у твом двориштy
и они који дођу ту набраће иверје сунца.

Жан-Жозеф РАБЕАРИВЕЛО
(1901. или 1903. или 1904–1937)

Песник, прозаик, драмски писац, есејиста, критичар, антологичар са Мадагаскара. Писао упоредо на малгашком, шпанском и француском језику. Право име: Жозеф-Казимир Рабе. Извршио је самоубиство. Збирке: *Клепсидра* (1924), *Sylves* (1927), *Свеске* (1928), *Готово –Снови* (1934), *С ноћи преведено* (1935, 1991), *Песме за Абеону* (1936), *Лова* (1957), *Заборављене Станце* (1959), *Amboara poezia sy tononkalo malagasy* (1965), *Древне песме народа Имерина* (1967), *Песме* (*Готово–снови. С ноћи преведено, Песме за Абеону)* (1990), *Chants d'Iarive* précédé de *Snoboland* (2015).

На наше језик је преведена књига његових песама *Бијели бик* (преводилац Војка Смиљанић-Ђикић, 1978).

Малколм де ШАЗАЛ

ЛИКОВНИ СМИСАО

***

Долине су грудњаци ветра.

***

Сиво је пепељара сунца.

***

Мања је секира светлости; а светлуцање, груди.

***

Киша је чиода воде, и игла светлости у напрску ветра.

***

Руже су млечни зуби сунца.

***

Људски глас је подне звука.

***

Дојка је јабука у крушци са које стрши зрно грожђа.
Дојка је највиши степен стопљеног: сви плодови у једном.

***

Боје су зглобови Светлости.
У блеску, сунце створи лакат; у блистању, сунце савија колена
да би четвороношке ходало по стварима.

***

Алхемија је само кључ Љубави.

Malcolm de Chazal at Baton Rouge in 1923

Малколм де ШАЗАЛ (1902–1981)

Француски песник, пореклом са Маурицијуса. Најпре је написао *Мисли*. Потом се бавио филозофијом. Написао је један роман – *Petrusmok* – и, при крају живота, посветио се сликарству. Писао је и драме и есеје, али је био, пре свега, песник. У поезији је заговорник кратких форми, те се тако прикључује Полу Елијару, Рене Шару, Франсису Понжу који су их писали спорадично, као и Гијвику и Жану Полану којима су биле основно средство поетског изражавања. Једно време припадао је надреалистичком покрету и Андре Бретон га је изузетно ценио. Посебно *Пластични осећаји*. Врло често, његове песме састоје се од стихова који се своде на једну једину реч, те је тако његов онеобичени хаику само привидно „продужени“ или, боље, „издужени“ хаику. Сам Шазал је често оспоравао своје припадање надреализму. Кључне збирке: *Ликовни смисао* (1945), *Ликовни смисао II* (1947), *Чаробно чуло* (1957), *Песме* (1968), *Јединствен смисао* (1974), *Уста никада не стављају* (1976).

Диоп БИРАГО

ДАШАК

Слушај чешће све
Ствари него бића,
Глас ватре чује се.
Слушај и онај воде
У ветру да ослушнеш
Жбуна гласно јецање:
Дашак то предака старих.

Они су у Сенци која блеска
Мртвима је и Земља тесна.
У Дрвету су које дрхтај прати,
У Шуми су која стално пати,

У водама су које лију,
У успаваној су води
У Колиби они јесу
У Светини се крију:
Мртве Смрт не води.

Слушај чешће све
Ствари него Бића
Глас Ватре чује се
Слушај и Онај Воде.
У ветру да ослушнеш
Жбуна гласно јецање:
Дашак то Предака старих,
Који отишли нигде нису
Који под Земљом нису
И који мртви нису.

Они што мртви су нису отишли никуд:
У Грудима су још Жене,
У Детету су што кмечи свуд
И усред Пањине запаљене.
Мртве смрт под Земљу не стави:
Они су у Ватри угашеној,
Они су у заплаканој Трави,
Они су у стени растуженој,
Они су у Шуми, у Стану они су
Мртви никако Мртви нису.

Слушај чешће све
Ствари него бића,
Глас ватре чује се,
Слушај и онај воде
У ветру да ослушнеш
Жбуна гласно јецање:
Дашак то предака старих.

Велики Уговор који веже,
Који за Закон веже Судбу нам,
У најснажнијих Дахова вреже
Судбу Мртвих наших у смрти што не леже
Уговор тежак у живот што нас упреже.
Уговор Тежак који с другим веже

Радње Дахова који се крећу
У кревету и обалама Реке шећу,
Дахова који непрестано се крећу
Кроз застењалу Стену у проплакалој Трави
Дахова што стан им је прави
У Сенци која се обасјава те се згусне
У Дрвету што дрхти, Жбуну који уз патњу усне
И у води што тече као и у оној што спава
Најтежим Уздасима што постају Интернационални
У Дашку Мртвих које смрт не покорава,
Мртвих који никуда отишли нису,
Мртвих којима више није Земља изнад глава.

Слушај чешће све
Ствари него бића,
Глас ватре чује се,
Слушај и онај воде
У ветру да ослушнеш
Жбуна гласно јецање:
Дашак то предака старих.

Диоп БИРАГО (1906–1989)

Сенегалски доктор ветерине, песник, драмски писац, приповедач, писац мемоара, дипломата. Један од вођа покрета „црнаштво“. Једина песничка збирка му је *Мамци и светлуцања* (1960).

Леополд Седар СЕНГОР

ЖОАЛ

Жоале!
Сећам се сињара[1] у зеленој сенци веранди
Сињара с надстварним очима налик на месечину на
песковитој обали.
Сећам се раскоши Сунчевог заласка
Од којег је Кумба Н`Дофен пожелео да му скројен буде његов краљевски плашт.

Сећам се погребних гозби задимљених од крви закланих стада
Граје свађи, рапсодија гриота[2].
Сећам се паганских гласова који су давали ритам *Tantum Ergo*
И процесија и палми и славолука.
Сећам се плеса девојака удавача
Борбених хорова – ох! Завршног плеса младића, прса
Нагнутих витких, и чедног љубавног кликтаја жена – *Kor Siga!*

Сећам се, сећам се…
Моја глава ритам даје
Некаквом уморном ходу дуж дна Европе у којима се каткад
Неки сиротињски цез огласи који јеца јеца јеца.

ЦРНАЧКА МАСКА
Паблу Пикасу

Она спава и одмара се на безазлености песка.
Кумба Там спава. Зелена палма засењује јој грозницу косе, бакрено јој боји заобљено чело,
Склопљени су јој очни капци двоструки пехар и запечаћени извори.
Фини тај полумесец њених усана помало црних и тешких – где се ту крије осмех жене саучеснице?
Блага удубљења образа и линија браде опевају неми склад.
Лице маске од пролазности отето, без очију, телесног лишено.

---

[1] Француско-афричке жене мулаткиње са острва Горе и града Сен-Луиса у француском Сенегалу током 18. и 19. века.
[2] Неписмени афрички хроничари, причаоци прича.

Савршена бронзана глава и њена временска патина.
Не скрнаве је ни белило ни руменило, ни боре, ни трагови суза
и пољубаца.
О, Лице каквим те Бог створи пре самог памтивека.
Лице зоре света, не отварај се попут нежног оковратника
да би ми пут узбудило.
Обожавам те, о Лепото, мојим једноструним оком!

МОЛИТВА МАСКАМА

Маске! Ô Маске!
Црне маске, маске црвене, ви маске црно-беле
Маске на све четири стране с којих Дух дува
У тишини вас поздрављам!
Не последњег тебе, Пречe са главом лава.
Строго чувате ово место од сваког женског смеха, од сваког осмеха
који вене
Прочишћавате овај ваздух вечности у којем ваздух Отаца мојих удишем
Маске с лицима без маске, свих јамица лишене као и свих бора
Које су сачиниле овај портрет, моје ово лице нагнуто над олтар
од белог папира
По свом обличју, слушајте ме!
Ево где мре Африка царстава – то агонија једне је јадне владарке
Као и Европе за коју смо пупчаном врпцом везани.
Непокретне очи прикуј за своју децу којом командују
Која свој живот поклањају као сиромашак последњу своју одећу.
Одговоримо како смо присутни у препороду Света,
Попут квасца који је белом брашну неопходан.
Јер ко ће ритму научити тај свет упокојен машинама и топовима?
Ко ће од радости вриснути да би мртве и сирочиће пробудио у зору?
Реците, ко ће сећање на живот вратити човеку распорених нада?
Говоре нам како смо људи памука кафе уља
Говоре нам како смо људи смрти.
А ми смо људи игре чије ноге црпу обновљену снагу ударајући
о тврду земљу.

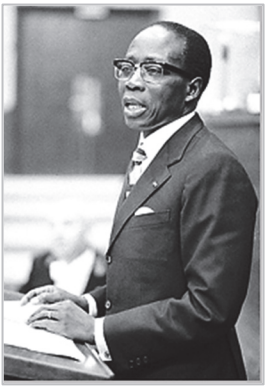

Леополд Седар СЕНГОР (1906–2001)

Сенегалски песник, есејист, критичар, антологичар, политичар. Председник Републике Сенегал од 1960 део 1980. године. Први афрички писац у Француској академији. Аутор чувене *Антологија нове поезије црначке и малгашке на француском језику* (1948), с предговором Жан-Пол Сартра. Један од твораца идеје *црнаштва*, заједно са Сезером и Дамасом. Збирке: *Песме сенке* (1945), *Црне хостије* (1948), *Песме за Нает (1949), Ethiopiques (1956), Ноктурна* (1961), *Песме* (1972), *Велике елегије* (1979), *Песничко дело (1990), Целокупна поезија (2007).*

На српском језику су штампане следеће Сенгорове књиге: *Палма над мојом патњом: изабране песме* (Слободан Глумац, 1975), *Кумба там спава* (Слободан Глумац, 1981), *На позив Расе од Сабе: сабрана поезија* (Весна Цакељић, 2009)

Антоан-Роже БОЛАМБА

ЗВУЧНИ ГЛАСОВИ

Ломна пловила на леђима крокодила
односите ми
сећање на искрену радост
Моја рука свету љубави
баца новчиће

Једном
неко чудовиште благо ми прогута
Пустињаку на острву
црни кобац даје делић среће
понос ореолом
благослови идолопоклоничко мноштво
медене речи теку уснама
Прогнаника који се чешља
далеко од знатижељних погледа

Ухватићемо нашим мрежама
рибе-змије
чуда мршаве сезоне
на реци мудрих

Случајно искачу
затегнуте замке очију

Идемо путем крви
уха обазривог на жалбе уља
замућеног у лонцу чаролија

Леп обруч лијана
што обмотава чело веренице
тражи своју пустоловину

Ово вече
велику ватру радости
на језеру нуди

И крик
силом отворених очних капака
и сузе
што попут бисера капљу
по образима
говорићемо о мрачној жестини
збијених минута

Ноћу
тучкови тихо певају у аванима
тук тук тук тук!
звезде се поверавају
плавој земљи
атлете жању
богатства тучака
и невиног сјајног дрвећа
гори у посвећеним вазама
мирис опроста

Антоан-Роже БОЛАМБА (1913–2002)

Песник, приповедач, есејист и политичар Демократске Републике Конго. После 1972. године познат као Боламба Локоле. Сарадник Патриса Лумумбе, Збирка *Esanzo, песме за моју земљу* (1955).

Жак РАБЕМАНАНЖАРА

ЛАМБА
(*одломци*)

Твоја лепота,
Непарна чаролија

Полен је пре свега изнова нађен у углу
воћњака, полени лепог јесењег дрвета којем је једне вечери огуљена
круна
зеленила ненаданим ветром и снегом пристиглим
са севера.
Бујност је сувише дуго врела под кором, квасац за ускршњи хлеб
Обнове:
Но сама иловача је плодна где је муња
пала…
Сама-ти и
Тотем
Сама-ти и
Даљина
Сама-ти и Неименовано
и
Кудравост и
Коврцавост и Бадем и
Ружино дрво

Сама-ти и незаустављива моћ црне крви
тромба вуду
опчињеност амоком
абонос берил балсам бамбус грба зебуа што под баобабом риче
понор у којем боа зева вилицом у ватри
Бетсибока[3] воду мути црвеним балама гмазова

и окука
Бемараха[4] спрженог сунчевим куглама свог необузданост
загрмелог табуа
и цикличне силе лимуна!
Друга чаролија изронила испод твоје хаљине, твој
пазух, твоји нокти, очни капци сасвим подигнути
као рана пшеница звезда росе, мрси ваздух и непокретно
лице таласа
и траве
у равници и стена врхова попут зелене магле пожара под језером.

[3] Мадагаскарска река
[4] Национални парк на Мадагаскару

Ево, о црни гласниче бескраја,
узвишеног порођаја у којем је на грудима њене кћери рођена Девица Мати.
Ево, ево разбијајући непрозирност вода, разбијајући белило хаоса умор
апокалипсе и
гранита
поново се појавити, о чудо, са пристаништем главе и затоном твојих бедара, лепа коначност твоје неупоредиве лепоте, баснословне Лемурије!

Лемурије
у којој лежи свака кост наше загонетности!
Лемурије
насмејаних богова и снажних талисмана праскавих фуксина![5]

Ах! плену, плену победе!

Откриће осветника наоружаног зеленим кременом, ониксом и безазленошћу!
Предношћу, о Бози,
сажетка дуваљке!
Хеј за дивљач неокаљаног црнила!
Хеј за твоје величање ускликнуто ка небу роговима бивољим!

Препознао сам те међу стотином, међу двоје
Препознао сам те међу хиљадама по трептају твоје трепавице видовите!
Какво је време доле узводно од Ивундре[6] крај које сам ја ватре палио!

---

[5] Магентна боја са хемијском формулом $C_{20}H_{19}N_3HCl$.
[6] Река на Мадагаскару.

Жак РАБЕМАНАНЖАРА (1913–2005)

Драмски писац, песник и политичар са Мадагаскара. Био је и министар и потпредседник Мадагаскара. Збирке песама: *На степеницама вечери* (1955), *Антса* (1956), *Ламба* (1961), *Противотров* (1961), *Искушења сонети ван времена* (1972), *Целокупна дела* (1978), *Трен пре зоре: Мадагаскар* (1985), *Ништа осим тамјана и филиграна* (1987).

Бернар Бенлен ДАДИЈЕ

ПЕСНИЦИМА

Рибари зоре
разбијачи ланаца
У ноћи.
Жетеоци звезда
Стари пустолови
светом трче.

Моја земља стење од свих шапата
Небо ми тутњи крицима пригушеним

Осећам болове у угловима
мога кавеза
У челичној мојој тишини
олује.

Рибари зоре
Жетеоци звезда
Створите дан око мене
Дан около мојих.

Бернар Бенлен ДАДИЈЕ (1916–2019)

Песник, романсијер, приповедач, драмски писац, академик и политичар (био је министар културе и информација) из Обале Слоноваче. Збирке: *Уштала Африка* (1959), *Дневне патроле* (1956), *Људи са свих континената* (1967).

Кеита ФОДЕБА

ЈОЛИБИНА[7] ПЕСМА

Јолиба! Јолиба! Тако подсећајуће име!...
Силазећи са последњих потпорних зидова Фута-Ђалона,
Придружила си се, издашна и бујна, животу сељака из Гвинеје.

Она си која, преко многобројних меандара,
обазриво преносиш свакој од наших равница поруку Мира и напретка.
Расипаш се по овој земљи латерита и пешчаника
на којој једно племе живи.

Пастири који сваког јутра прошетају своје стадо
дуж твојих зеленкастих обода искрено те поштују и
у својој усамљености непрестано те опевају.

(…)
Попета на осматрачнице од бамбуса, усред зелених
њива са пиринчем што се у бескрај протежу, у пустим
равницама које си учинила плодним, деца, голог трупа и
рукујући праћком, певуцкају сваког јутра твоју песму,
песму Јолибе.

[7] Река у Гвинеји.

(…)
Теци дакле Јолиба, поштовани Нигеру, следи свој пут
кроз црн свет и доврши племениту своју мисију.

Све док се твоји течни таласи буду ваљали овом земљом
житнице никада неће бити празне и сваке ће се вечери песме
грозничаве уздизати изнад села како би развеселиле
афрички народ.

Све док ти будеш живела и чинила да живе наша пространа пиринчана поља, све док будеш оплођавала наше њиве и будеш цвећем пунила наше равнице, наши Преци, који леже под дрветом црначког поглавице, благословиће те увек.

Теци и одлази све даље како би пролазећи читавим светом,
гасила жеђ ожеднелих, задовољила
ненасите и учила Човечност да доброчинство
несебично једино је које нешто неограничено значи.

Кеита ФОДЕБА (1921–1969)

Гвинејски песник, драмски писац, играч, композитор и политичар. Вођа оркестра „Цез Југа“, оснивач гвинејског „Афричког балета“. Сарадник Секу Туреа. Министар одбране и безбедности. Оптужен и сам да је учествовао у завери, стрељан. Збирке: *Афричке песме* (1950), *Учитељ* (1952), *Афричка зора* (1965).

Шарл КАРЕР

ЗРНО КИШЕ ПАЛО…

зрно кише пало
попут пољупца на балкону
над морем
мирним у затону

стеновитом
океан
својим језиком
од пене
брише ти боре
а ветар мре ти на коси
сињаре као у временима
некадашњих конквистадора
окер прашине времена
стрме обале суза
заборављено горе[8] белих морских ласта
морски ноћни лептири
пуцкетају на крилима пасата
мириси зачина и алкохола
на одлазећим таласима
свето дрвеће шуме
остаци срца под сунцем
у подне замрзнутим
маска бамбара
статуета бауле
бенински бакар
куће осликане бојама
горе се удаљава
засејава се нов свет
плодне земље моје слободе
там-там је само одбијање таласа
које ритмички покреће окове
моје зебње

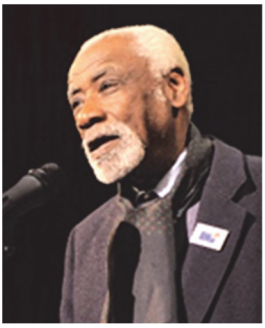

Шарл КАРЕР (1928–2020)

Сенегалски песник. Био је координатор Светске организације песника којом је председавао Леополд Седар Сенгор. И у поезији је био следбеник овог свог политичког и песничког узора. Био је и потпредседник Међународне куће поезије у Бриселу. Објавио је, између осталих, и књиге: *Океани* (1979), *Мемоари кише* (1983), *Острво* (1988), *Од пене и гранита* (1988), *Зимовање* (1999).

[8] Острво близу Дакара.

Ж. Ф. Вилијам СИАД

КО САМ ЈА…

Ја сам
за Тебе
онај који ћеш ти пожелети бити
суштински у Себи самом
у трену
када ти мисао заустави
свој ток

Говорим
оно што ћеш Ти пожелети
рећи
у трену
када ће твоја душа
живахна
пожелети рећи неке речи

Најзад
твоје сам друго ја
сам Ти
у поверљивости
у којој се стапају
две мисли
два бића
ти и ја

Ж. Ф. Вилијам СИАД (1930–1993)

Сомалијски песник. Збирке: *Камшин* (1959), *Црквене песме* (1976), *Хармонике* (1976), *Бродоломи судбине* (1978).

Чикаја И`ТАМ`СИ

ЉУДИ СМО НОЋИ…

Људи смо ноћи
Судбина која нас је задесила задесила нас је
урођено

А ја
Ја сам заборавио да будем црнац како бих опростио
Нећу видети више моју крв на њиховим рукама:
заклињем се

Монолог неког кичмењака
(увек је био мој, негда)
Монолог неког кичмењака
није довео до бунцања хришћанског
Ко греши бивајући преварант
кичмењак хришћанин калеж мој?

Ако се лакрдија и у будућој смрти настави
ко ће ми кичму спалити?
Доста са саблазнима у мом животу.
Нећу више видети своју крв на њиховим рукама
Заборавио сам да будем црнац како бих то свету опростио
Говоре када ми мирно допуштају да будем Конгоанац

БИЋУ САМ СЛИКА МОГА СПАСЕЊА…

Бићу сам слика мога спасења
Благост већ тишину разбија
крилима пролазности
који снеже на уљану лампу.

Карневалу, пљувачка на маскама
више од церекања значи,
Али пошто само једно лице имам,
оно је то на које руку спуштам.
Превише заравњен овдашњи предео срце ми пробада
Чему измакнем накостреши се!

Не напуштам луку због ветра у слабинама
већ због силног ветра у трбуху.

Чикаја И`ТАМ`СИ (1931–1988)

Конгоански песник, романсијер, драмски писац. Право име му је било Жералд-Феликс Тикаиа. Опевао је, између осталог, трагичну судбину Патриса Лумумбе. Његова поезија се својим рубовима додирује са оном коју су писали надреалистички песници попут његовог великог узора Еме Сезера. Збирке: *Лоша крв* (1955, 1962), *Сажетак* (1962), *Трбух* (1964, 1999), *Наī бејах за īрви īољубац моје мајке*, Œuvres complètes I (2013).

Пјер Макомбо БАМБОТЕ

РЕЧИ

Ево речи које горе
Речи не постоје
Оне творе ознаке
У нули –
Каже се: „Шта
не постоји?“.
Ствари имају месо
тврдо и живо.
Оне говоре повишеним гласом
казујући „ја“, „ми“
речи одблесци верни
материје што ради
у истом смеру
Уста сам ствари
Које у мени отварају очи

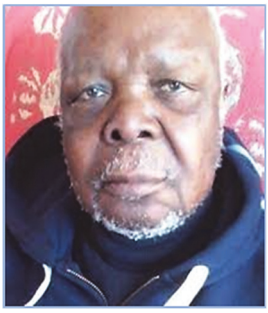

Пјер Макомбо БАМБОТЕ (1932–2006)

Политичар, професор универзитета, песник, есејист и прозаик из Централноафричке Републике. Збирке: *Поезија је у историји* (1962), *Техника ни за шта или Цивилизација других* (1973), *Шта ћемо радити након рата или похвала анимизма* (1998), *Објава рата другима* (2000).

ФАТО-АМОИ

ИМЕ ТИ ЈЕ ПРАЗНИК

Име ти је празник!
Опојна јутра
Срећног града
У којем се шумарци њишу
На конопцу неба и мора
Између њихових тамнила
Лудих од ветра и птица.
Неке друге ноћи
Када бејах сам тобом опијен
Роморио сам: знао сам
Три звезде појавише се
Над долином.
На малом дрвету сам их чуо:
Певала су гнезда
Све до зоре.
Од саване до шуме,
Свуда, воће и извори
Који ми усне блаже.

Хоћеш ли ме волети до краја путовања?

ОД САДА

Избезумљена муња покосила је забаву,
И двојац је заувек у двобоју покиснуо.

Усне ће нам изгубити тајновитост пољубаца
Љупке воде, менте и даха поморанџе.
Наше ће тишине мимоићи камени мачеви.
Када јануар поново запали порцеланску ружу
У којој је пламтећи краљевски канделабр,
Никада се више вратити нећемо заједно у
У долину славља у којој смо узгајали
Ревносно колебљиви цвет среће.
Месец и сунце ткали су толико дана
И ноћи на твом лицу да је оно
Само сањарило у огледалу без живе одсутности.
Твоје име, крик изгубљен у срцу рупа.
На купинама заборава сенка ти тканину чупка.
Од сада само сам пастир снова.

ФАТО-АМОИ (1935–2019)

Песник и факултетски професор из Обале Слоноваче. Збирке: *Моја лепа земља од Слоноваче* (1967), *Свака зора нека је прилика* (1980).

Жан-Батист ТАТИ-ЛУТАР

МИРНА РАВАН

Овде далеко од мора снагу ми ветар даје
Висоравни реке Конго нису ми довољне за то
Из земље сам коју су вулкани заборавили
Ватре подземља не могу изнедрити хлеб смрти
Ипак нагли свршетак сваког је корака који рађа дан
Сваког даха што нас унапред узима из срца ноћи

Опажам од тада предграђа Пото-Пото[9]
Усне које се суше ишчекујући друге револуције
Очи запаљене топлинама јутра
Лица која дарују плачем
Мрве соли под очним капцима
Одајући море које у нас продире попут неког нематода[10]

КОНТРАПУНКТ

У тој екваторијалној области
Човек се олује плаши
Као и осетљиво срце дрвета муње
А жеђ се гаси зашиљеном колом
Долазим из старог царства песка
Под ужареним сунцем
Номад оплакује јетру камиле
И не налази никакво дубоко скровиште
У којем би потхранио свој списак прохујалих дана
Показујући у даљини руку мртвог мора
На баркама које су доживеле бродолом
Само су катарке преостале
Које подсећају на прошлост са снажним скитницама
Тела пуног израслина
То је попут поновног јављања неке раздрмане земље
Која излаже своје камене предмете углачане пустињским ветровима
Овде година свој пут наставља ватром
Што подјарује дахове северних уста

Жан-Батист ТАТИ-ЛУТАР (1938–2009)

Песник и политичар из Републике Конго. Заузимао је многе одговорне политичке положаје. Између осталог, био је и министар културе, уметности и туризма своје земље. Песничке збирке: *Песме мора* (1968), *Конгоански корени* (1968), *Наличје Сунца* (1970), *Стандарди времена* (1974), *Ватре планете* (1977), *Разговори висоравни* (1982), *Предање Сна* (1985), *Змија с југа* (1992), *Редослед појава* (1996), *Палма лире* (1998).

---

[9] Предграђе Бразавила.
[10] Облић, ваљкасти црв.

Гаусу ДИАВАРА

ПОБЕДНИК ЗЕМЉЕ

Усправан
На рубу свога поља
Сањаш будуће жетве
Сељаче чела орошеног знојем
О победниче земље.

Земља се хвалише под твојим ногама
Својим тешким класовима
Покривајући
Долине
Обронке
И Равнице…
На хоризонту
Сунце се још није дигло
Увек се појављује после тебе
У пространствима саване.

Ускоро
Биће твој празник
Празник жетве
Ускоро там-там ће поздравити твој тежак рад
И играћеш у равници
Где играју само прави људи
Ти, сељак, победник Земље.

Гаусу ДИАВАРА (1940–2018)

Песник, новелист, романсијер, есејист и драмски писац из Малија. Збирке; *Црне звезде, Африка: мој компас* (1980), *Земља и хлеб* (1981), *Поновно рађање Феникса, Житница* (2016).

МАГАНГ-МА-МБИЖИ-ВИЗИ

ЕВО МЕ НОСТАЛГИЧНОГ II

Африко
мајко
ево ме носталгичног
изненађеног првим песмама
петла
и љубоморног на последњу моју ноћ
укопану у тотемски камен
спаковао сам у мој пртљаг
све наше поздраве јуче разасуте
на поклопац годишњих доба
на кору континената
на пепео година
мог доба обучавања
лупања мога срца
у сунчани часак
пада поврх водопада
на раме побуњеничко у
кошуљи
одлазити и волети избраздану земљу
отићи и заборавити страх
марама
страже јутарњих поветараца
отићи и прекорачити са жаљењем
ритам неког там-тама
ја роб јуче
ја мета данас
ја човек слободан сутра
чекам пре но што те напустим
још
мајко
оно чега није било
влажну зору
окупану
росама слободе

МАГАНГ-МА-МБИЖИ-ВИЗИ (1943–2011)

Псеудоним габонског писца Едгара Мунджегуа Маганжа. Збирке: *Сумрак тишине* (1975), *Тако су говорили стари* (1987).

Жан-Клод Квентин Бон МОНГАРИАС

СИЛВА ФЛОРЕНТИН

Када си у мојим рукама
И када ме опијаш мирисима
Процветалог врта твога тела
Живом плодницом
Небеса и паклова
Моје срце шуми
Вретено се распада

Душа ми размишља
У очима ти спокојним
Седефним дубинама
На хиљаде дуга
Позиви опчињени
За сједињење тела
А срце ми галопира
Трепери шири се

Прихвати моју љубав
Обавезне узлете
Експлозивних осећања
Којима ми се срце ковитла

Жан-Клод Квентин Бон МОНГАРИАС (1948)

Габонски песник и политичар. Збирке: *На путу за Кенђе* (1974), *Поеме и песме* (1976), *У ватреној реци* (1978), *Избор песама* (1980), *Путовање до срца народа* (1986).

Адаму ИДЕ

САХЕЛ, О МОЈА ЗЕМЉО

Јеси ли видео моју земљу
На коју те прстом упућују
Јеси ли видео мој Сахел наг
Који од хладноће цвокоће
Јеси ли видео сунце које се заглавило
У вени биљки
А сувишан гао
Чека превремену ћелавост
Која му нагиње главу
Као да је нама постао сведок
Јеси ли видео све то
Јеси ли видео мој Сахел
Који изазива гађење
Моје краве данас
Јеси ли видео Сахел
Јеси ли видео моју земљу
У којој се козе досађују
Под ретким дрвећем
Погледај, погледај земљу побеђену
Што ти нуди своје бразде
Као за последњи додир
Јеси ли видео мој Сахел у којем
Изровани костури
На сунцу се избељују
Очекујући статистички рачун
Погледај, погледај мој Сахел наг
Што од хладноће цвокоће
Гледај и кажи ми
Колико ту има трбуха камењем препуњених
Колико ту има костура прекопаних трас! трес!
Колико крава згрчених
Колико биљки увелих
На земљин усахлој
О Сахел, земљо моја рањена
Као нека жена наљуђена
Показујеш своју нагост
Последње изазивање на двобој
С људскошћу

Адаму ИДЕ (1951)

Нигеријски новелист, романсијер, песник и државник. Збирке: *Прекинути крик* (1984), *У земљи тишине* (1994), *Песме мора за болесної сина* (2006).

Бернадет САНОН ДАО

ДЕТЕ

Дете је дете
Није ни бело ни жуто
Ни црно није
Има боју детета
Није ни Исток ни Југ
Није ни Север, није ни Запад
Оно је из земље Детињства

Није ни десно ни лево
Знак је ДЕТЕТА

Дете је дете
Оно је из земље Детињства

Премажите смолом ограде и границе
Непознате у земљи Детињства

Премажите смолом ограде живе
Ви сте у земљи Детињства
Земљи плавих снова.

Бернадет САНОН ДАО (1952)

Песникиња, новелисткиња, писац за децу и политичарка, рођена је у Малију, али од једанаесте године живи у Буркина Фасо чији је министар била. Збирке: *Симфонија (Свила и Сунце)* (1992), *Удео* (1995).

Леополд КОНГО-МБЕМБА

ПЕСМА САМА НДЕЈЕ
(*одломак*)

Слушај песму Н`деје
слушај моју песму.
Убрзај свој повратак
као што се птица гнезду враћа.

Лепезом својих крила начини
штит који ме покрива и заклања
ости његових жеља,
и нека твој дах залечи
ране моје верности.

Слушај песму Н`деје
слушај моју песму

Глас твој
одећа је моје душе;
говорећи одеваш ме,
и свлачиш ме
све до саме коже.

Топлина твога даха
и живот твојих руку
тка за поклон мом телу
тунику од свилене чипке.

Откриј ми!
магијом вртоглавице
твоје крви!

Слушај песму Н`деје,
Слушај моју песму.

Моје тело попут поља
обрађеног твојим именом… Сеји
у моју заливану крв
и нека ми вене путеви буду
којима твоје корење пролази.

Слушај песму Н`деје,
слушај моју песму.

Моје млеко твоју воду родиће,
од зоре побећи нећеш.
Ту зоре нема
осим блеска мога тела.

Слушај песму Н`деје,
слушај моју песму.

Леополд КОНГО-МБЕМБА (1959–2013)

Песник и драмски писац из Демократске Републике Конго. Збирке: *Земља је већ засејана* (1997) *Видљив Гроб* (1998), *Песма Сама Н`деје* праћена *Светлосним силуетама* (1999), *Тенор-Сећања* (2002), *Мађије* (2013).

Приредио и превео са француског језика
Душан Стојковић

Тумачења

Љубиша Ђидић

У ПЕСНИЧКОЈ ТРИЛОГИЈИ
(Миливоје Р. Јовановић: *Белеī*, Легенда, Чачак 2021)

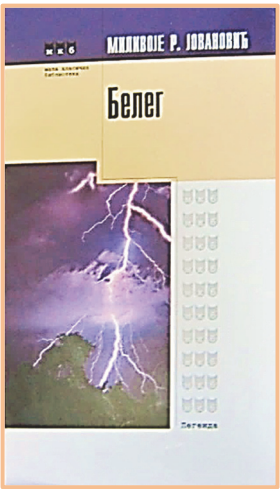

Са новом песничком збирком *Белеī*, (2021) Миливоје Р. Јовановић је у оквиру свог песничког опуса (*Дуī*, 2015. и *Гнев, 2018)* заокружио неку врсту својеврсне песничке трилогије. У унутрашњој прожетости све три књиге испеване су из једног поетског даха, ослањају се на исту стожерну, духовну осу око које истим магнетизмом круже по асоцијативној сродности слични мотиви, истог сродног језика, истих симбола и метафора, коначно из исте инспирације.

Инспирације која је изашла у тежњи да неки свој поглед на свет објасни баш тако како су одзвањали сами наслови књига: о томе колико смо дужни (*можеш ли нам Оче оūросūиūи дуīове наше*), о томе колико смо гневни (*кад са ūраīа ūодиже се īнев на боīове без знања и дара*) и коначно, јесмо ли нашли тај белег (*ūај блаīородни камен наш насушни*), који ће нас спасити као камен мудрости традицијим, духовношћу,малим људским добрчинствима, нечим чиме смо могли бити обележени како нам је вапио један наш сународник, а живи светац кад је говорио: Будимо људи!

Тако ће песник као у спојеним судовима у овом трокњижју у *Дуīу* тажити духовне корене свог сопства, у *Гневу* потврђивати егзистенцијалну зебњу те исте бити, *Белеī* ће као судбински прст тражити законитости чије је антрополошко порекло у недокучивим тајнама постања.

Белеī у својој симболоци крије право на тумачање неких појмовности којима се може разложити индивидуално и друштвено биће. Колико може бити у разлазу а колико у јединству. Колико у свом осећању времена, колико с временом „у туђем веку“. Колико у љубави, колико у свеопштем отуђењу. Или кад се читају стихови који духовно материјализују идеју друштвеног бића и корена које носи песник, колика је у тој материјализацији духовност која се у овом случају, са његовом српском припадношћу зове косовски завет са Милошем Обилићем, Косовском девојком, Бошком Југовићем, Бановић Страхињом! Чак и кад ова имена која у српској традицији имају унапред срочене симболе у појмовима, због своје светости могу увек бити изнова и изнова опевани, јер је у њиховом белегу наша историјска носивост.

Кад историзује свој лирски субјект и у другом историјском времену чији је савременик, у циклусу *Сенке*, песник свој „туђи век“ осећа у коби разбрађења, међусобног туђења, расељавања, у друштвеној стварности која није историја у којој је саткано његово душевно биће јер

моје оīњиште не īолица īламен
и не кукуриче īетао са коца,
стојим ко расīутни камен
са сенком своīа остарелоī оца.

Још је видљивије све то оголио у носећем циклусу *Белеī* где ће и њему, као што је то учињено и Сократу, у истом пићу,

тај дар
дођи и мени.

Песник ће своју горчину, како се зове једна од песама, такву симболику уткати и у друге песме које такође имају призвук таквих асоцијација: *Проклетство, Ослободиоци, Без утехе, Ови дани*…

Чак и кад посебно засветлуцају у другим душевним расположењима, раскошни емотивни акварели изашли из завичајног поднебља, неке бајковтие подјастребачке Росице,

Миливоје Јовановић пева гласом побуне, немирења, отпора, гласом човека који у овом оваквом свету вечито нешто исправља. Тражи неку божју правду, тежи неким лепом неисправљеностима, свестан да се узалудно обраћа неким донкихотским узалудностима, али и свестан кад у прецима

види будућност, упућује колико заветно, толико и гневно питање:

кад смо
толико згрешили
Божји пробудили гнев
којом смо се лажју
тешили?

Ако се збирком *Белег* Миливоје Р. Јовановић у овом трокњижју (збиркама *Дуг* и *Гнев)* представио унутрашњим уметничким јединством, које на неки начин заокружује овај опус, онда се оно и овде испољило у истом песниковом бунту који је исказивао колико у рефлексивним, родољубивим, толико у и другим мотивима макар да су у лепој безазлености пуке описне природе, или у још лепшој безазлености пуке љубавне природе.

И свуда је то исказивао једући своје срце. Једино у тренуцима љубави кад је требало да га да, био је у спокоју. Јер љубав све превасходи.

Јованка Стојчиновић Николић

ЖИВО ПУЛСИРАЊЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ

(Љиљана Лукић: КАД СЈЕЋАЊА ЗАБОЛЕ, *Свет књиге*, Београд 2021)

Објављујући осми роман *Кад сјећања заболе*, Љиљана Лукић кроз књижевност обликује „повезнице“ с временом из XV вијека, у коме је смјештена радња из претходних седам романа, са осамдесетим годинама прошлога вијека, расвјетљавајући суштину романа о коме је ријеч. Чак се и терет цијелог једног универзума изграђеног у средњовјековном простору породице Јелене Златоносовић и Грка Никола Теодокиса, преноси и оставља значајан траг на догађаје из осамдесетих година прошлог вијека, проузрокованих узрочно посљедичном везом главних јунака у роману *Кад сјећања заболе*: Јелене Миливојевић и Димитрија (Митје) Докића. Обично се завршетак романа ишчекује у једној хармонији, свођењем догађаја (што није случај у овом роману), те овдје долази до „искупљења“ неправде, па главни ликови завршавају смртним исходом, јер увијек постоји неко ко је чувар многих тајни, а које се открију тек на крају, када оне, тајне, престају бити у власти оних који их чувају (за живота), на „овај“ или „онај“ начин. Овим романом Лукићева заокружује започету епску причу, продубљујући повезаност прошлог доба освјетљавајући опште и психолошко стање, са неизвјесношћу садашњег „замршеног“ времена.

Роман је писан у два поглавља, којима претходи Пролог, а завршава се Епилогом. Прво поглавље, насловљено „Из Јелениног дневника“, обухвата период од пет цјелина од 25. до 29. јуна 1980. године. Друго поглавље „Живот се наставља“, састоји се из седам цјелина: *Јеленина пријатељица*, *Све се тако наго десило*, *Нада и Далиборка*, *Судбина је упела прсте*, *Прво Митјино писмо*, *Друго Митјино писмо* и *Сусрет на гробљу*.

Сам Пролог је пројекција тематике претходних седам романа и осликавање животног путешествија Јелене Златоно-

совић и Никола Теодокиса. Радња у роману се наставља преко главних ликова, Јелене Миливојевић и Димитрија Митје Докића, управо деветодневним наградним путовањем Азурном обалом, које организује „Експрес ревија“. Као и на сваком туристичком путовању, међу тридесет три путника су: водич, новинар и два возача. Митја је путовао у својству новинара. Дружењем у новим околностима, веома брзо се искристализују карактери путника, људске вриједности, те психологије и социјализације личности. Међу непознатим сапутницима у почетку је увијек схваћена идеализација путовања, као највећа катарзична људска појава и збиља, јер због чега би се онда путовало! У роману путовање је ипак у другом плану, јер је основна тема како рече и списатељица у својим биљешкама (стр. 112–113), „трагање за идентитетом личности и способности прекогниције (сагледавања прошлих па и будућих догађаја), положају жене у тадашњем средњовјековном друштву, разних видова љубави (брачне, ванбрачне), коме се придружује проблем (несвјесног) инцеста“.

Љ. Лукић је и те како водила рачуна да локацијама на којима се одвијају радње у свих осам романа, обухвати шира пространства, па и изван европске сцене, као што су локације од средњовјековне Босне, па све до Кине и Русије, наравно не изостављајући ни Србију, Италију, Француску, Турску, Шпанију, Свету Гору, Либан (Бејрут)... Сама географски интересантна подручја, су у уској вези са значајним историјским и неисторијским личностима (Стефан Немања, Сава Немањић, Стефан Првовјенчани, угарски краљ Жигмунд)... Отуда у романима и сјајан опис, скоро свих средњовјековних манастира, од Студенице, Жиче, Манасије, Милешеве, Високих Дечана, па све до Грачанице, онакве какав јој је данас положај. Опасане бодљикавом жицом, као „трагичном посљедицом“ савременог доба и његове материјално-животне пројекције, којој ипак, кроз лик Наде, (касније у роману игуманија Евдокија) и њеним самим именом оставља трачак свјетлости за очување Косова и Метохије.

Сага из претходних генерација, ипак се наставља, отјеловљује, и храни наду да ће се живот наставити и „тамо гдје се чинило да га више неће бити“. Све изгледа као да се десио повратак са дугог пута, који ће се и даље активно продужавати са нешто проширеном животно-тематско-мотивском перцепцијом. Испоставља се да су чуване тајне довеле до правог драмског заплета и расплета који ће се открити у самој заврш-

ници романа. Наиме, Јелена Миливојевић, свој дневник са деветодневног путовања, оставиће најбољој другарици из предузећа, Нади, која није била породична жена. Ипак, на крају ће се, умножавањем стварног, доћи до спознаје да то није била једина тајна, јер је једну од њих вјешто скривала Митјина мајка Олга.

Структура релација и међуљудских односа на путовању увијек је у неизвјесности. Но, од самог почетка, између Митје и Јелене, запаљена је љубавна искра и заљубљивање „на први поглед". Јелена је била слободна дјевојка, (без породице), веома карактерна и племенита, препуштена магији дубинског и несвјесног, а Митја ожењен и отац двије кћерке, по природи комуникативан и радознао, уз све то и веома образован, али и одговоран (иако нови „смјели" подухвати, могу читаоце одвести у другом смјеру). По повратку, свако се враћа у своје окружење. Јелена сазнаје да је трудна и да „носи" Митјино дијете. У међувремену Митја по позиву као новинар одлази у Либан и не успијева никако да успостави телефонску везу са Јеленом. Шаље јој неколико писама, која она не добија, јер их отуђује њен директор због неузвраћене љубави. Митја гине у грађанском рату и не сазнавши да је Јелена трудна. Јелени, истовремено када је у тијелу осјетила благе покрете дјетета, стиже вијест о Митјиној погибији. Шокирана таквим сазнањем, добија инфаркт и умире. Сада несвјесни спој унутрашњих са вањским свјетовима стварног живота Јелене и Митје, губи духовно чулне облике и пресељава се у свијет вјечне тишине.

Када долази до трагедије, оживљавања туге и сасвим неочекиваног обрта, Лукићева проналази снагу и мотивску досљедност, откривајући нам другу страну Митјиног живота, како би се та тамноћа колико-толико поравнала.

Наиме, кроз лик Далиборке, Митјине супруге, освјетљава нам његову моралну страну, јер је Далиборка у вријеме његовог путовања по Италији и љубавне саге са Јеленом, већ напустила кућу отишавши да живи са својим љубавником. Тиме се ауторка романа изборила да сачува Митјин морал у потпуној симбиози са његовим поступцима, мада га читалац од самог почетка тако и доживљава. Далиборка своје и Митјине кћерке, Наташу и Тању, повјерава свекрви Олги, од које сазнајемо да је Јелена Миливојевић њена пасторка, па нас то сазнање поново враћа у сумрак прошлих времена, јер су Јелена и Митја брат и сестра по оцу.

Права је срећа што је рефлексија тих сазнања стигла послије смрти главних јунака, али исто је тако у негативном контексту освијетлила и поступке предака и њихове мрачне прошлости којом, прикривајући истину, директно утичу на будућност потомака.

Нада одлази у манастир Грачаницу гдје бива игуманијом, добијајући духовно име Евдокија. Нада је једна врста симболичког оружја и живота који се одвија унутар бодљикаве жице с различитим видовима потешкоћа уз редуковање и ускраћивање разних животних датости.

Живо пулсирање из прошлости без сумње додаје динамику роману и „отвара очи“ генерацијама које долазе, доводећи до закључка да се општа кретања кроз живот своде ка појединачним. Тиме се циклус од осам романа на најљепши могући начин завршава спајајући сјећањем проширене тематске кругове и њихову актуелизацију, (оживљавање) и продубљивање везе између прошлости и садашњости.

Жељка Аврић

РОМАН КОЈИ СЕ *ЖИВИ*
(Анђелко Анушић: ЖИВОТ ИЗ ЗАСЈЕДЕ, *Службени гласник*, Београд 2021)

...са које међе, селишта, зидине,
граничари Градинар без Градине?
Надраста царства и сам беземљаши

светом који чувају крајпуташи.
Где отићи? Остати? Опстајати?
У Реч, Књигу. И заувек трајати.[11]

„Живот из засједе“ је роман згуснуте, полифонијске структуре, горке и трагичне приче, изузетног драмског заплета, јединствених карактера који су, колико индивидуални као личности, толико и параметри њихових међусобних односа (породичних, интимних, социјалних, међунационалних) и динамичних и језгровитих дијалога заснованих како на сликовитом аутохтоном дијалекту *крајишких Срба,* тако и на њиховом невербалном говору (мимици, погледима, изразу лица, покретима, ставу тела). Чврсто увезану композицију чине различити наративни правци – хронолошко и ретроспективно приповедање, искидани одломци унутрашњих монолога главних јунака, реалистични, често натуралистички прикази њихових поступака и реакција, упечатљиве и речите дескрипције различитих амбијената у којима бораве Анушићеви јунаци.

Роман је наставак *сагe о Крајишницима*, романсиране судбине Срба из Хрватске, пониклих у историјским оквирима *Војне границе* и живствујућих *тамо у завичају*; под егзистенцијалним, верским и културним млатом притисака, уцена,

[11] *Сонет Градинару* – Жељка Аврић

подвојености; *гоњених и ловљених* и напослетку прогнаних са *родног легала*. *Излазак* као једини спас, питање опстанка пред надирућим *Злом*; да ли се живот, *после света*, може саставити као делићи разбијеног крчага; да ли се предати или наћи снагу и наставити даље; чему све муке и трпљење ако ће се и даље *живјети из засједе као и тамо што је било* – окосница су овог књижевног дела.

Писац прати сеобно путешествије једне српске крајишке породице, након *Бљеска* и *Олује*, после *августовске жаропечине* и *десетодневне бјежаније*, из једне невоље у другу, из једног неостајања у друго. Породица са презименом (које ли иронији) *Хрвећанин*, као било која друга крајишка породица те колонашке, избегличке 1995. године из војнограничарског села симболичног имена *Баштиновац*, које погром са *њихових вијекова* тера у неизвесност, одмеће се у Матицу, тражећи на Космету и Метохији, у Срему, у централној Србији, у западној Европи, по туђим напуштеним кућама и холандским парковима мирну ноћ, комадић среће, прилику за нови почетак.

Око те прве, најуочљивије приче надахнуте новијом историјом и реалним друштвеним збивањима, прстенасто се нижу остали тематски и приповедни слојеви који „Животу из засједе“ дају одлике породичног, психолошког, љубавног и социјалног романа, са индивидуалним носиоцима и колективним јунаком. Борба за живот, просту егзистенцију, очување и опстанак породице, међусобни сукоби који прерастају лични план, унутрашњи немири и ломови, посрнућа, отимања и пропасти, наставак су вековног рата за очување националног идентитета и рата са собом самима који прете да то биће, тај идентитет оставе без корена, имена и трага.

Анушићеви *Крајишници* ратују са прошлошћу која их прогања, враћа им се у сновима и у стварности, преобучена и преименована; али и са *светом* у који одлазе у потрази за нечим бољим, извеснијим, сигурнијим. Прошлост им не дозвољава да живе у садашњости и да се радују будућности. Где год се нађу, они су странци, дошљаци, уљези, *избеглице*. Непожељни. Не примају их рођени, староседеоци гледају испод ока, непријатељи преко нишана, странци кроз интерес и параграф. Са једне линије и ровова, упадају у друге. Нападају их у спрези, системски. На својој *ђедовини*, они су сада *туђинци*. На српском Космету прошараном *потковицама* ОВК дочекују их и испраћају псовкама, претњама, батинама; на новом огњишту у Срему *кукајадом* за братство-јединством са оти-

шлим хрватским комшијама; у слободној и бешћутној Европи ароганцијом и подозривошћу система који има бољи третман за псе него за протеране и избегле Србе.

Изгон и физичко спасење породицу Хрвећанин не спашава од унутрашњег раскола; браћа се деле и страдају сваки на свој начин – Васиљ постаје инвалид од рана задобијених на Кошарама, а Вељко *сам себи највећа рана* јер се не одриче *себе,* чиме урушава могућност новог почетка; сестра одлази огорчена због братовог избора партнерке; родитељи копне од безнађа, очаја, срамоте и *на путу су у вечност*; Њихови животи више нису њихови, јер им *је с кућним кровом и старим огњиштем скинута и глава. – Нисмо исти који смо били и никад више нећемо бити. Не може се на нас рачунати као некада тамо* – каже Васиљ и додаје *да су сви заборављени. Који су били и остали на страшном месту. Кошарама.* Не вјерује никоме. Не нада се ничему. Ни Држави која је обећала помоћ па заборавила. – *Нас се стиде. Ми смо терет. Срамота. Лоша савјест. Супротставили се коме нисмо требали.*

Главни лик, антијунак Вељко, плаховит је, непоуздан, несталан, неодговоран. Воли чашицу, обилази кафане и туђе жене. Непромишљен је и наиван. Емотивни избори су му површни, погрешни, фатални. Интимни однос Вељка Хрвећанина и Албанке Фатмире није само прича о немогућем партнерском, мушко-женском споју. Они су потпуно различитих култура, вера, националности, менталитета, васпитања, друштвених и политичких ставова. Од изненадног љубавног, па силом прилика брачног пара, постају смртни непријатељи. Они симболишу два света, две стратегије, аспирације, две непомирљивости – једну одбрамбену, несигурну, лакомислену, растрзану, у расколу са самим собом и расејању и другу – агресивну, милитантну, уједињену, организовану, која не преза да свим средствима, чак и *са пуно деце брани освојену територију и стиче нову*. Страст престаје бити љубавни порив и постаје модел понашања. Кратка телесна блискост резултира крајњом неподношљивошћу и непомирљивим удаљавањем у изнуђеном браку. Све је више беса, нескривене мржње. Док Фатмира бесни, онај *Бљесак јој стоји у очима, сија из помрчине као двије мале ватре*. А у Вељку *ври ко у Крајини августа оне године!*

Крахом се завршава и Вељкова веридба са Веселинком, Српкињом са којом је отишао у печалбу у Холандију, *у срце своје несреће, родно место своје трагедије.* Ако је Фатми-

ром симболично представљен шиптарски екстремизам, Веселинка је парадигма трагача за бољим животом, бегунца из земље *где аналфабете и сецикесе постају бизнисмени, а последње политичко блебетало живи боље од оног што ради најсложеније послове*. Док Вељко не прихвата западноевропски систем вредности, тај *свет свилених људи* који га је већ на доласку обележио и понизио због порекла и језика којих није хтео да се одрекне, Веселинка се одлучно уклапа и утапа у тај исти фини, одмерени свет у којем наизглед нема разлика, у којем је *повишен глас варварство* а *уратан осиромашеног уранијума* милосрђе; у којем је све уређено и размерено попут клупа и леја у парку хотела Билдерберг, места рођења светске владе у сенци – *ловаца на православне душе, посебно избеглице и људе са егзистенцијалним потребама, оне са рупом у идентитету*.

***

Роман као књижевна врста је од постанка до данас доживео (и преживео) бројне дефиниције, класификације и трансформације. Књижевно-теоретски, врсту романа је одређивала тема, тон, форма, ликови, збивања, простор, композиција, па смо до сада упознали класичне и савремене, реалистичке и психолошке, љубавне и сатиричне, романе личности, са прстенастом или паралелном композицијом, романе тока свести, роман-есеј, реку-роман итд.

„Живот из засједе“ је један од оних (ретких) романа у којем централно место заузима Језик. Језик овде није само у функцији нарације и с намером бирано и са умећем употребљено средство карактеризације личности, већ истински главни јунак. Он је древан, коренит и гранат; жилав и одржив иако изложен утицајима; живући, драматичан и духовит; са колоквијалним изразима упечатљивог колорита и таквог емотивног набоја да се у судару са њима читалац затетура, занеми; од њих заболе вилица и плексус, зажари образ, посиви лице, зашкрипе зуби, севне око!

Језик Анђелка Анушића својом живошћу и животношћу обликује поједине ликове романа који постају симболи поднебља из којег потичу, историјског и друштвеног контекста у којем су се задесили, верске опредељености, националног идентитета. Писац ту не стаје, он их надаље *деље, бруси и гланца,* задире им у искон, размиче годове свести, препознаје,

раздваја и стапа њихово индивидуално искуство са колективним усудом народа којем припадају. Својим песничким језиком који је наречје његове *Крајине*, обогаћеним живописним, текућим колоквијем његових *градинара, сеобара, колонаша*, оживотворује своје ликове не само карактерно већ и визуелно а њихову животну причу представља сликовито, на веома убедљив начин, готово сценски, као на филмском платну.

Језик, Анушићевим ликовима није само одредница националног идентитета. Он је њихово обележје, огледало. На моменте њихово оружје, пропаст и веома ретко или тачније, реткима, предност. Његови јунаци не говоре, само – они *добројутре, шкевћу, псују, цеде кроз зубе, сикћу, облагују, губичају, багресају, крешу, арлаучу, разраколе, бркљаче, лазарају, звекетају, вапију, багаре, ћућоре*. Понекад се *домунђавају поенглески* или *уротнички ћуте*, често *севају очима, откидају залогаје гласа, шнајдеришу причу, роне рјечалицу, диване тихано опраним ријечима*.

Зато је „Живот из засједе“ роман који се неће искључиво читати; он се препознаје, изговара, слуша, доживљава, *живи*; на моменте вас расрди, растужи, разгали; са њим шапућете, *надговарате се*, а богами и зађутите. Језик овог романа – у највећој мери говорни је језик *Срба из Крајине*, али и језик Срба из других подручја на којима живе од памтивека или су се у те пределе *дотаљигали* или су их *заолујашили*; као и језик или барем поједини изрази и речи припадника других етничких група поред којих и са којима се живело, ратовало, мирило, подносило, стапало.

Суштина ове романескне приче сажета је у *прослову* реченицама Милоша Кордића – *Често се и сам хватам само да ме они не би ухватили* и Емила Сиорана – *Не треба писати, поготово не објављивати сем оно што рањава, тј. оно што не заборављамо*. Оне указују на пишчеву доследну и одлучну намеру да једној породичној судбини, сличној многима у околностима општег друштевног, историјског и људског земљотреса, а опет тако посебној, ода дужно поштовање и подари достојно живовање макар у књижевном памћењу. *Зар ми даље предстоји живот из засједе* – пита се Вељко Хрвећанин – *Има ли за мене игдје нормалног живота гдје нећу бити обиљежен, праћен, сумњичен, подозријеван, условљан, уцијењиван?*

У посветници романа ауторки ових редова стоји: „Драгој Ж. А. овај (романескни) живот *у који смо пали па га сад живујемо – из засједе*. Копкала ме је ова посвета, а посебан немир

изазивала је реч *живујемо*, које и јесте и није то што се зове живот, збива се и траје, цури као песак у клепсидри и окреће је и пре него се сасвим саспе. Неслободан човек, окован ланцима, погрешним изборима, лошим мислима и тешком прошлошћу, *живи у засједи*. Онај који није имао куд. Или је могао, па није хтео. Утамничен и заточник. Убран па пресађен. Који се није примио, утопио, саживео. Покорио. Неком другом или нечему другом. Времену. Приликама. Јачима, али не и бољима. Који се није одрекао оног што јесте, а јесте свега онога што од њега захтева *самопорицање – Док се живот из засједе наставља, а вријеме тече уназад.*

Саша Кнежевић

НОКШИР ЈЕ ТРУО И БУШАН
(Иван Златковић: И ЖИВ И МРТАВ, *Лагуна*, Београд 2020)

Скоро да се помало губи свијест о суштинском значењу појма белетристика. Не мора свака књижевност бити лијепа, али белетристика мора. Лијепа у чисто естетском вриједносном кључу, дакле, умјетнички лијепа. Како је по својој природи књижевност умјетност ријечи, књижевно дјело лијепим чине лијепо сложене ријечи. Неке ријечи које саме по себи и нису лијепе, каква је у овом роману многокориштена *апсанција*, траже умјетника да их намјести у реченице које ће баш оне начинити лијепим. То се зове стил.

Када свој роман заснујете на једној од најписанијих тема српске књижевности, притом базираној на најопјеванијој од њих, онда вам ништа друго не преостаје да своје дјело учините аутентичним осим стила. Стил је игра са читаоцем, да га намами, а не помами. Писцу је читалац много важнији од њега самог. Писци који пишу ради себе и за себе занимљиви су критичарима који читају белетристику ради себе, а не ради ње саме. Белетристика се чита ради уживања, не из досаде или да би се тумачила.

Овај је читалац на почетку начинио грешку јер је отворио књигу при крају и видио „Цртеж Весе Богићевића, полицијског писара и цртача из Крагујевца“ и на њему Јоваша. На слици човјек обичан, наслоњен на пушку, карикатура хајдука, бркица из другог села. Да је писац желио да нам разбије илузију ставио би ову слику на корице или на прву страну, исто као што би нам и онај перверзни математичар на почетку романа рекао да је Алиса све то само сањала. А можда је само предосјећао да ће међу читаоцима бити нестрпљиваца који ће покушати да га прочитају из задње реченице „Босиљка, жена Јовашева“. И то је стил.

Стил је и то што то није последња реченица књиге, односно да роман и књига нису подударни и да претпосљедњи

наслов, јер ћемо термином поднаслов именовати називе мањих цјелина унутар текста, *Архив* – документи, појашњења, регистри, функционише као својеврсни додатак, ако већ посљедњи доноси *Ликовни прилози – Фотографије* уистину и јесте прилог роману, оном који се завршава посљедњом реченицом. На први поглед ова два поглавља су сувишна, небелетристичка, бибер по пилаву, да им није језика, истог оног којим је писан роман. Кад у том регистру прочитате одјељке *Љубе (љубезнице) Јовашове* и *Жртве,* јасно је да смо још у роману. Појашњење појма *Како се иде у хајдуке* директно кореспондира са Вуковим *Рјечником* у оном његовом најлитерарнијем слоју. Самим тим и приложене фотографије све више постају интегрални дио романа, а Јовашев фото-робот тек карикатура у духу мота, који је дат на крају скоро свих крајева књиге, *И истина се измишља.*

С друге стране, а на првој страни корица, налази се слика на којој хајдук спутаних руку, у присуству више жандара и других заинтересованих лица, с пажњом слуша гуслара који можда пјева баш о њему, о Старом Вујадину, Новаку или Малом Радојици. Како је и било очекивати од Ивана Златковића сви традиционални елементи хајдучије опјевани и проплакани у српској народној књижевности нашли су мјеста у његовом роману. Као што је и ред почетак је на крају описан кроз ритуалну радњу везану за Ивањдан, поентиран реченицом *И одметне се у хајдуке*. Златковићеви хајдуци пролазе хајдучку иницијацију, вјерују-не вјерују јатацима, неодољиви су женама, вјешти су борци и лажови, знају кад се треба повући и провући. И што је најважније зналачки се маскирају. Сцена у којој Јоваш преобучен у жандара размјењује капе са дјечаком на слави неког који га је издао, а да читалац тек касније сазнаје да је то уистину био Он, задире у суштину есенцијалне особине великог хајдука – дрскост. У појашњењу дате сцене писац први пут раскринкава свог јунака у његовом понајдужем исказу „Ја му наби пушку у грло: Немој да си нешто заврзламио! Прво ћу у брата, па у кума да пуцам, а онда ћу пред женом да ти јебем ћерку! Данас не убијам. Ово је и моја слава!“

Ако је читалац и формирао извјесне романтичарске представе о хајдуку као праведнику на кога се обрушио насилни дио нељубљеног државнгог апарата, на што је несумњиво могао и утицати онај инфантилни цртеж са стране 186, оне су овим признањем разбијене. И ма колико Аврамов пос-

тупак био кукавички и кривоклетнички и тако тугаљиво српски, а и можда је Јоваш заиста заустио да му каже да је јајара, а тако гласи и једно од почетних поглавља романа, послије ових Јовашевих ријечи нико неће заплакати за њим. Чак ни Босиљка, она је *несрећница,* она је *курва ајдучка*, али она није читалац. Она је један од изванредних женских ликова у овој књизи. У књизи у којој иначе сви мало говоре, па чак и жене. Овај је роман, иначе, глосар мајсторских кратких реченица и строфа од њих начињених:

Онда се људи губе.
Нестају и сенке.
Кер који лаје за њима.
Из мрака искачу крстови.
Као бели зечеви.
Магла под њима утања.
Помичу се гробови

И то је стил.

Стил су и изванредни фрагменти који наизглед и нису непосредно повезани са главном радњом. Такав је опис експеримента доктора Крауса са Чубуре о коме, бјегунац од људи, доктор Танасјев, приповиједа свом сабрату, бјегунцу од мртвих, воднику Кузбабићу. Научно откриће првог реда затајено је, јер истраживачу нико не би вјеровао, не зато што експеримент није успио или његови резултати нису тачни или логични, него стога што људи не желе да вјерују луђацима:

Сем тога био је опијумаш.
Комуниста.
И Јеврејин.

Читалац романа *И жив и мртав* има привилегију да ужива у литератури. Он неће научити да пише, али може научити прегршт лијепих заборављених ријечи прикладних хронотопу дјела каква је и *бркомаз*, који јесте и један од плутајућих лајтмотива романа, попут конзерви златних сардина, карте без коњске главе, помаде са чичковим уљем и златног прстена са великим црним каменом на коме је утистнуто С, оног којег је сељак, скинувши га с мртвачевог нокта, стрпао у уста. Једно, Србима је и једно С довољно да схвате поруку, С као спаситељ, онај који на крају увијек побиједи поткупивши брата, кума и страх, онај који главног јунака убије туђом руком.

Роман *И жив и мр̄тав* је фрагментаран и документаран таман онолико колико је и бајколик и бајковид. Причу о хајдуку, са свим елементима који је чине традиционалном, аутор је мистификовао много значајнијом и од њега већом причом о древној мапи без блага којом је у приповијест дозвао и предсједника владе Милана Стојадиновића, славну прошлост, суморну садашњост фабуле и туробну будућност, која јесте садашњост дјела. Кратком реченицом, каква је и ова која је посуђена за наслов овог уратка, Иван Златковић је стилски оплеменио причу о хајдуку и његовим женама, о Србији са и без Куратог камена, о њеној историји, тајнама, Киши, Сенкама, Липи, Јајари, Мраку, Стеници, Пању и Архиву.

Зејћир Хасић

ЗАЛАЗАК СУНЦА ИЛИ ЛИРСКА ПОВИЈЕСТ ЉУБАВИ
(Живко Аврамовић, ЗАЛАЗАК СУНЦА, *Босанака ријеч*, Тузла 2021)

Чест је извор љубавној поезији, и наравно, и рефлексивној, јер су љубав и размишљање о вољеној особи „близанци духа“, љубав према одређеној жени, без које не би ни те поезије било, а најпознатији примјер такве лирске повијести љубави је Петраркин *Канцонијер* надахнут љубављу према Лаури. Мотив љубави у лирској поезији је често и неодољиво повезан са мотивом смрти, и то је тако још од времена класичне грчке поезије, формулисано као ерос–танатос, па до савремене поезије, а бит ће и у поезији укупне будућности.

У збирци лирских пјесама, под знаковитим насловом *Залазак сунца,* видљив је извор пјесничке љубави, оваплоћене у форми лирске пјесме, али и оне, једнако велике и чисте, љубави обичног човјека свакодневице са свим што му она доноси и дарује као мале животне радости у тренуцима њежности, пажње, заједничког проживљавања животних тренутака уопће.

Мотив смрти у поезији Живка Аврамовића, посвећеној животној сапутници Новки нема релацију: ерос-танатос, него се везује у ону суптилнију форму љубави као заноса љепотом, добротом, врлинама вољене уопће, а која траје од прве њене појавности, од првог сусрета, и трајат ће до краја пјесникова живота: при томе је љубав осјећање које кроз мијене времена мијења облик, али остаје једнако постојано, а крајњи облик је срећа што ју је имао у животу и што је има у живом сјећању које му осмишљава живот без ње, у којем ју у пјесмама оживљује.

Колико је Живку Аврамовићу значила животна дружица Новка, и колико му значи у животу у којем, само физички, више није присутна, слути се већ из наслова збирке *Залазак сунца*, јер, Сунце је свевремени симбол живота и свјетлости у њему, без њега не би постојао живот: Новкина смрт

за пјесника је исто што и залазак сунца, а свако његово сјећање на њу и свака његова пјесма њом надахнута је његов поновни излазак и настављање живота.

Дубина пјесникове туге због губитка љубави свог живота мјери се величином радости коју му је она током заједничког живота даровала. Дио те радости били су обични животни тренуци с њом: присна атмосфера дома, разговори о обичним стварима и стварима од духа – о пјесниковим пјесничким узорима и сновима, тренуци дружења са пријатељима, сродницима по души, као што су Шимо и Ружица, шетње по природи чија је љепота с њеном љепотом успоредива и на њу га подсјећа, сунце подсјећа на сјај у њеним очима, на примјер, тренуци заједничког читања, промоције књига...

Пјесме из збирке *Залазак сунца* су некада ухваћени тренуци свакодневне реалности који живот значе, а сјећање на њих осмишљава пјесников живот у одсуству оне која га је чинила пуним. Некада присни мали медаљони лирских слика, а неки се доимају као поглавља лирског романа. У сваком случају збирка *Залазак сунца* јесте лирски роман Живкова живота, лирска повијест пјесникове љубави.

Мисао на Новку и писање пјесама њој посвећених подижу пјесников дух у тренуцима клонућа, спасавају га од осјећаја изгубљености. Пјесник живи прошлост и пјесмама је у садашњост претвара. Није ли то довољно лијеп разлог постојања поезије као човјеку најприснијег и најпотребнијег облика умјетничког обликовања стварног свијета?

Живко Аврамовић живи поезију, доказ томе је и збирка *Залазак сунца*.

Листолико копље са израженим ребром и крилцима, и са тулцем, пронађено у околини села Гојмановац (Сврљиг). Дужина копља 11 cm, ширина бодила 2,5 cm. Припада периоду бронзаног доба.

Вредновања

Душан Стојковић

ТРЕПЕРАВИ БРУЈ ЛИРСКОГ СВОЈЕВАЊА* СЛОБОДАНА ЛАЗОВИЋА

Слободан Лазовић (1946–2022) је по много чему необичан песник. Пре него што је 2013. светлост дана угледала прва његова песничка збирка, *Стопе на води*, објавио је само једну књигу прича *Испод живе воде* (насловна *вода* била им је везивно ткиво), давне 1987. године. У периодици, сем четири песме у *Повељи*, такође давне 1992, није објавио ниједну песму. То нипошто не значи да је као песник изнебуха бануо пред нас и освојио из прве престижну награду „Гордана Тодоровић“ 2012. године. У тренутку када се као песник јавља, наш песник има већ шездесет седам година. Српска књижевност зна за песнике који су се огласили у позним годинама, али их је све од реда Лазовић старошћу надмашио. Ако се за њега није знало, јер се није ни могло знати, као за песника, он је упорно брусио своје песме, те прва његова збирка нипошто није почетничка, *клецајућа* књига. То једнако важи и за све остале које су се појавиле после ње: *Видљиво и потом & Подвезице за глас* (2015), *Старатељка сенка & Ваздух на носилима* (2016) и *Језик под ноктом & Ход главобољом* (2018). Слободан Лазовић има читав низ тема и има такође довољно умећа да са њима изађе на крај. Ако изгледа да се његове песме веома брзо нижу једна за другом, могуће да је то последица акумулације песничке магме у песнику и – да смо могли – кладили бисмо се да се наш песник неће се зауставити на досегнутом. За разлику од песника-пужева којима је обиловала и наша поезија, он је песник-динамит, а ни у њима нисмо оскудевали. Само, многи лирски *динамиташи* пуцали су погрешним направама и правили само пролазну и непријатну буку. Прасак његових песама с разлогом се чује и далеко одјекује. Ако збирке доносе најновије песме свога песника, оне које су недавно настале, то није доказ како ранијих

песама није било и како оне нису биле песнички мостови преко којих се морало прећи да би се до овакве поезије (при)стигло. Показале су, и доказале, од реда све, како је Слободан Лазовић особен песник који има шта да каже и зна и те како добро како то ваља учинити. Он није учио од других. Певао је из душе и срца онако како су му песме налагале и резултат је сасвим предвидљив: његове песме не личе на песме других песника. Ако је песник чекао тренутак у којем ће се као песник објавити, тај тренутак је одистински дочекан. Од нас се очекује да прибележимо у чему је особеност Лазовићева певања и ми то са задовољством и радимо.

Све Лазовићеве збирке су, најпре, целовите, чврсто складане књиге. Једино прва није подељена на циклусе; остале јесу. Нимало случајно, увек их је шест. Број шест (1+2+3) савршен је број у декади, онај који симболише равнотежу и хармонију. Али, и љубав, здравље, лепоту, срећу. Бог је током шест дана створио свет да би онај дан што је за њима дошао намењио људском одмору.

Наслови три последње песникове збирке, и наслови циклуса у њима и песама у овима, дводелни су с тим што је други „наслов“ увек исписан у реду испод првог. Ево неколико наслова песама: „Моја мала башта / Таме и воде“, „Лечење планином / Оданост своме путу“, „Врабац и глад / Путовање, с почетка“, „Упире ноћ / Једнина“, „Врабац свачији / Капи на сутрашњем“, „Јек и одјек / Гласови и погласја“, „Сестрице / Преживети“, „Нова подела света / Космосијада“… Двоструки / двокраки наслови (други не „објашњава“ први, с њим је потпуно равноправан) могу, ако им се усхте, слободно да мењају места.

У поприличном броју песама друге Лазовићеве збирке – *Старатељка сенка & Ваздух на носилима*, део наслова се пресељава и у завршне стихове песме. Тако се затвара круг. Сама песма онда дође оно *између*. У некима, међутим, део наслова се налази на самом почетку песме. У некима, пак, оно што је из наслова споменуто у првом, опетује се и у последњем стиху. Ово је експериментисање / модел структурирања песама на лазовићевски начин и с њим се нисмо сусрели у збиркама других српских песника.

Наслови као да садрже „одјеке“ онога о чему је у песмама реч. У њима се упућује на оно чему песме стреме, на хармонизацију лирских крхотина. На делу је непрекидни мрвеж и врвеж. Право тумбање простора: негирање основних

закона. Једнако, и „превртање“ времена: негирање, такође, основних темпоралних закона. Ускомешаност која је једини песнички закон, јер поезија није, никада није ни била, „пресликана“ стварност. Она није ни нека паралелна стварност. Она постоји сама по себи. И једино тако. И једино таква.

Наслови збирки и циклуса у њима, једнако као и наслови већине песама, сасвим су онеобичени. Песме које испод њих следе покушај су да се та онеобиченост на неки начин размрси. Највећи број песама је астрофична целина, прави стиховни блок. И то је блага иновативност Лазовићеве лирике. Следећу сачињавају особени анжамбмани. За разлику од оних који су били карактеристика Ракићеве, музички сливене, поезије која је, њиховим присуством, добила изразиту пластичност и подсећала на скулпторска остварења, анжамбмани Лазовићеви, пошто су песме лишене риме, једнако као и лирске узнесености, приближавају његову поезију прози, постајући *прозна лирика* у најлепшем смислу којим се нешто овако, не превише честа појава у нашем савременом песништву, окрстити може.

Оно о чему песник пева обичне су, свакодневне ствари те нам се покадшто учини како наш песник остварује, свесно или подсвесно, поетички задатак који је био поставио себи и тадашњој српској поезији (послушао је самога себе, али је српска поезија била глува на његов поклич) Ристо Тошовић: *вратимо се малим стварима*. Пева се, песнички реалистички (то је изузетно сложено и потребна је вештина како би се остало у зони песничког) о детињству, једењу качамка, рибарењу, удицама, кромпиру, шаргарепи... Песник често говори о намирницама, воћу и поврћу, јелу. Песме су му пуне густативних слика, иначе веома ретких у српској поезији. Ако су *ствари* којима се ова поезија враћа мале и обичне (нпр. кромпир или врабац, који је – а не орао или лабуд – њихова нај-птица), начин на који она то чини ни у ком случају такав није.

Слободан Лазовић у великом броју својих песама – написали смо већ – не употребљава строфичну организацију. И када строфа има, оне су изузетно ретко једнообразне: готово увек оне су различите по дужини, поскочне и доскочне. Ако ичега нема у његовој лирици, онда је то (непреврела) патетичност и (отужна) сентименталност. Лазовићеве песме мушке су, опоре песме које се пишу док зуби шкрипе, и душа заједно с њима, и оне изазивају исту такву реакцију у својим

потенцијалним читаоцима. Ова, и оваква, поезија може се или (за)волети без резерве или одбацити без премишљања. Па, ко како изволи! У сваком случају, пред нама су песме које никога не могу оставити равнодушним. Јадни су песници који су ни риба ни месо. Њима, убеђени смо, све ређи читаоци поезије, ако таквих код нас још увек и још имало и има, нису вољни ни на пушкомет да се приближе.

Риме у овим песмама могу се прстима једне руке избројати. Ретки изузеци су и унутрашње риме присутне у неколиким песмама. Улогу риме преузимају на себе изузетно учестале асонанце и алитерације које максимално засићују звучну раван. Праву експлозију алитерација налазимо у завршним стиховима песме „Пространства / Припев“ (глас „в“ коло води у првом стиху, „с“ у трећем и седмом, „ш“ у другом, „ж“ у петом, а „п“ у четвртом, шестом, осмом, деветом и десетом):

Велможа ветар ври врбаком,
пришива крошњи шибље за прошњу.
Споља састругі осињака сустиже осу.
Преливено плавим пуни паперје.
Паж, пуж, врежама умрежава раж.
Похлепом пањ плени паљевину.
Што сева из усева скаче у стакло:
попиће прасак, пепео прашни.
Велможа ветар приводи порти
пиле пипаво, прилоі припеву.

(Потенцијални) неологизми су: *данонoћје*, *поіласје* и *предзимље*. Песник употребљава и двореч *обед-беіунац* („Белоушка / Упит“). Служи се и ономатопејама: *тик-так; фију-бум; хууу, хууууу; ууу, ууууу*.

Неколике речи праве су речи-теме Лазовићева песништва. Оне су у самом језгру његове лирике. Позајмљене су из најчешћег арсенала истих у нашој и страној поезији, али се наш песник одистински потрудио да их сагледа из новог, помало искошеног, угла. То је, најпре *вода*: *У чаши / воде, обичном светом месту што ме намах / крепи, почиње киша* („Ветар и часовник / Киша“; треба обратити пажњу на надреално „претумбавање“ феномена: велико се обрело у малом – киша се задесила у чаши воде; оно што је горе појавило се у ономе што је доле, а да притом није допустило мајушном да га пороби); *И води омоіућимо да тече испочетка* (Исто). Често

се у песничку игру уводи и киша. У наслову једне песме спомиње се и *вода што нариче*. Веома присутан је и *ветар* (ваздух је, уз воду, други основни праелеменат за којим наш песник посеже). Али и *време*. Затим *кретање (увис), одјек, равнотежа, течење*. Изузетно често – *душа*. Ту је и читаво јато разноврсних птица: *петао, ждрал, рајска птица, папагај, кобац, јастреб, орао мишар, сврака*. Посебно, већ споменути, и издвојени – *врабац*.

Најпонорнија је, међутим, она у којој песнички субјекат покушава, свестан како се његово биће изнутра листа на скривене годове, самога себе да изнађе и улови, е да би се уцелио, престао себи самом да буде непрепознати двојник: *собом и устрелима таме / ослепљен* („Ноћ / Други живот“); *на прелазу где се укрштамо са њим* (ветром – Д. С.) *и са нама* („Град / Рачун“); *Удаљени скијаш двоуми се: спустом / или слаломом пролазити пут, и кроз себе* („Мраз / Сврака“); *Зар ово нису степе, дошле с нама? / Из њих смо стигли, путују у нас* („Степа / Заборав“); *Тиме обавијен поглед из собе, као уз уже, / пење се у мене, посуда се пуни, прелиће; / кад затворим очи, изнутра гризе рђом и тежином. / Добошаре нерви поткожно, и небу под ребрима* („О времену, плачном / Спасавање сна, сећањем“); *Век и ја; неко је страшно / негде залутао* („Облаци / Кров“); *гмижемо по себи* (Исто); *теши ме, чувам душу. Отуда усамљеница / душа час утрчава под мој кров, а потом се / наново неумитно враћа одбеглом* (Исто); *до себе, лутам, средином пута и ван њега. / На даљине наслањам прилику да ћутим / завучен у кутак-кревет и окрајак прошлог, / што грицка сендвич од мога тела / и сећања* („Пространства / Припев“); *вијам самога себе, у хајци на сопственост* („Пад / Ловишта“); *О паду још само то да сам пешачио / дном палим на врх висоравни, пео се / силазећи и сурвавао не померајући се* (Исто). Читава песма „Пријатељство / Ово место“ „покрива“ овај мотив. Издвајамо из ње најкарактеристичније / најексплицитније стихове:

Најчешће се скривам у себи:
склоним се иза растегљивог оклопа коже,
стојим иза зеница и зурим кроз њих.
[...]
Угодно је шетати по себи
кад напољу пада киша
[...]

Тумарам по себи кад не знам шта ћу са собом.
Заспим, најзад, сигуран да сам у себи,
и благодетима што постоје на овом месту,
коме се враћам и бивам дочекиван.

Индикативан је, на пример, почетак песме „Синтагма“: *Обложен свакодневљем*. У истој песми и: *дан упорно / тумара по рововима собе* и *насађујем пљоснату именицу / лопата на витко извијен глагол бацати, / дарујем посао стопама, посао води*.

Песник зна да „изломи“ изнутра синтагму, да је, било надреално било натуралистички, заошија: *таласи тишине* („Празне кућне постаје / Тренуци и смисао“); *Ватром, прирученим паклом* („Ватра / Имање“); *кевће аутомобил* („Жице / Раскрсница“); *прсти светлости* (Између / Лево ура, десно бомбе“); *седу / пахуљу* („Зима / Собни свет“); *клин рођења* („Клинови / Старатељка сенка“),

Исто се збива и када је о песничким сликама реч. У њима метафоричко води бој с метонимијским, широк им је распон од експресивних, динамичких до сновиделних, чак погдешто и надреалистичких, тако што сликовно и до метафизичког пристиже: *Гипки мишићи самогласника / подижу скелете сугласника* („Слово“); *Земљотрес, прек радник / и дуга дангуба* („Земљотрес“); *Сити, мекани врхови / погледа у нашим тањирима усне* („Ћутња“); *Ноћас ће се усне живљења и умирања / гледати раздвојене* („Надметање“); *Узнемирен ваздух великом руком жустро / ваја видик* („Ветар и часовник / Киша“); *Светлима разапета ноћ* („Ноћ / Други живот“); *наборе на тишини* („Кукут / Гозба“); *Цвркут нечујно позобаног семена* („Моја мала башта / Таме и воде“; надреално, чак надреалистички, тумбе окренута слика); *ослоњени на самогласнике у земљи / листови придржавају зеленило* (Исто); *Усправна стабла су крупне власи брда* („Празне кућне постаје / Тренуци и смисао“); *На трбуху неба кликће орао мишар* (Исто); *кашље у суседству / обли језик вреве* („Жице / Раскрсница“); *Као узречице понављају се дани* („На несигурном / Обе стране дна“); *чују прст светлости* („Буђење / Бујна Ева“; жестока синестезија); *А ако не паднем, нек се свод налакти на тело / и погледа има ли ичега иза мене и њега* („Трошно, и сагорева / Вода што нариче“); *Подижем чашу пуну стропоштаног неба, / пијем у капи збијене теснаце путне* („Врабац и глад / Путовање с почетка“); *и упућује да се храним и*

невидљивим, / јединoм од глади којом се лети (Исто); *до клинчорбе се приспева тако што / Јутро се забија клином светлим / под нокте дану а сутон ће га тамним / избити на другу страну* („Клинови / Старатељка сенка“); *Ћутњу избија звук* (Исто); *Дршће будуће под слепим оком сунчевим* („Садржај погледа / Набор на равном“); *љубавнице усне шапћу: / полако, времена и тако нема* (Исто); *Дисање / својом звучном азбуком записује трагу / стварноj и нестварноj, и резбари ивицу / између* („Млеко и хлеб / Лет“); *потезање игала за уши* („Иглене уши / Тријумфалне камиле“); *капљу са таванице, тачке небеске* („Пространства / Припев“); *животном досетком, рођењем* („Досетка / Кћи“); *Закинут за вечност, лутам свакодневљем* („Пред чачанском црквом / Велики маљ“); *Великим / маљем подне ће у трену размрскати себи ноге* (Исто); *смрт и живот обилазе око мене* („Обилазница / Бели и црни петак“); *Подижем чашу пуну стропоштаноj неба* („Пад / Путовање“); *Врабац је орао моjа времена* („Врабац / Под кожом“); *станом ће лајати зиме* („Зима / Собни свет“); *Тачка је најхладнија планета у срцу* („Цар / Грбавац“). У језгру многих су персонификације, али и оксоморони. Први циклус треће збирке насловљен је, на пример, „Ћутање очима“, у последњој збирци налазимо *тријумфе поразноj* и *нечујну вриску*, а у песми „Ватре, и плен њихов / Улазак у звук“ налазимо синтагму *неми звук*. Многе песничке слике као да су из најекстремнијих надреалистичких (ове као „припитомљене“ дадаистичке видимо) песама стваралачки „позајмљене“ е да би се заиграло још једно ускомешано, заковитлано, урнебесно песничко коло у којем је поезија та која диктира животу какав ће бити а живот се у њој као свом највећем огледалу непрестано огледа. Добија се, на крају, нешто налик на паралелни живот који, трајући упоредо са оним у којем стварно јесмо, ни мало мање стваран, бива.

Лазовићеве песме имају, кубистички изломљену, „причу“.

Особен је хумор који у Лазовићевим песмама налазимо. Илустроваћемо га стиховима преузетим из песме „Кисели купус“: *Земља ће, већ, посолити, небо налити, / а за већи камен, којим се купус притиска, / мука је: исправити се, доћи себи и / узети га са својих или леђа ближњег?* Тај хумор је најчешће црн, бастеркитоновски, скоро увек и апсурдан: *Све чешће пешачим небом / приземан посао кад се попнеш себи на главу, / босом ногом газиш кроз посну чорбу* („Небо / Глава“);

Гледано одозго, испод стопала надоле, / глава је небо које би свако да прекраја (Исто); *Изнова самоубиством завршавају дани* („Ватре, и плен њихов / Улазак у звук“), *Смрти су врапци подземног и иза светова* (Исто), *потомци чупају претке из репе* (Исто); *У дан улазим опрезом: / погледам прво у себе, да ли сам ту* („Овај дан / Најдубље што бди и зове“); *Мислим да сам прозор, / једва видљив и уобличен, / кроз који улазе и излазе овај и други светови* (Исто); *залају будни тренуци* („Јек и одјек / Гласови и погласја“). На делу је особена лирска буфонерија. Не зна се (губи се свака представа о томе, о сигурности / утемељености да и не говоримо) шта је горе, а шта доле, шта је узвишено, а шта опако, шта божанско, а шта ђаволско. Увек елементи једног постоје у оном другом и тешко их је – ако је икако и могуће – разлучити. Песнички субјекат непрестано клизи, креће се нагоре, али тако што себе прескаче или тако – још апсурдније и комичније – што се себи самоме на леђа и на главу пење. Чак се и глаголи „преоблаче“. Људско кретање, на пример, премеће се у течење. Песнички субјекат, у крајњој инстанци, себе самога као дрвеног пајаца размонтира и онда се тако изнова склапа да телесне пазле намерно помеша и изукршта. Истовремено, као да се може све али стога што се не може ништа, као и да се не може ништа јер се може све. Читав свет је у овом песништву љуљајући свет који се намерно сваког ослонца лишава да би истодобно на свим странама и у различитим временима био.

Доминирају динамични, експресивни глаголи. Они су носилац ритма у овим неримованим песмама дугог стиха препуним кумулација, нарастајућих, крцатих најразноврснијим умецима, реченица, које просто бубре и преливају се из стиха у стих, пресечених неретко тачком у његовом окриљу.

Експресионистичку вртложност слика илустроваћемо стиховима песме „Туга“:

Ваздух везе зеленило. Плету облаци.
Трепери предео, таласа се тло.
Брује сокови, подземне воде.
Вришти бубамара, губи седму
црну пегу. Надлеће латица руже
претњу трна, нишани пут.
Надмећу се боје, венчавају светлост

Песник властиту поетику провлачи кроз иглене уши комичног, заправо комично онеобиченог: *Лирско, црнпураста радница градскоі зеленила* („Досетка / Кћи“); *Парадокс и рима / усклађују бели и црни петак, летак и метак* („Обилазница / Бели и црни петак“); *Оілашавам новим велики мит и мисију / спасења земаљских и небесних душа, / и амала…* („Иглене уши / Тријумфалне капије“); *мит провлачења камила кроз иілене уши* (Исто); *Епским протерујем, лирским протињем / камиле кроз иілене уши…* (Исто); *… обдржавам / равнотежу између кретања и стајања* (Исто). За хумор је посебно задужена *камила*, али не заостају ни, уз земаљске и небеске душе, „прилепљени“ *амали*, као ни унутрашње сликовање: *петак – летак – метак*. У Лазовићевим песмама имамо изнете и „чисто“ поетичке ставове попут следећих: *Песма је само оно заостало / у сећању, под кожом, на длану, кад молимо / да се сусретнемо са собом и својим* („Сусрет / Упорност“); *У овим речима песма је што прелије, / покипи, испари* („Речи / Песма“); (реч) *наіа шета речником и подаје се* (Исто); *самоћа мења облик лицу / и својства именицама унутрашњим* („Самоћа / ланци“).

„Зима / собни свет“ „класичан“ је сонет. Схема римовања је: абаб вгвг дђд еђе, а стих дуг (од тринаестерца до петнаестерца; последњи споменути убедљиво доминира). У новим антологијама српског сонета морало би за овај сонет (три прве строфе почињу му рефренски са *Одмахује јесен*) да се потражи место.

Понекад, и не сасвим ретко, песник изненада посегне за кратким стихом који нагло „пресече“ песму и намерно разбије њен уједначени ритам.

Сасвим очигледно, Лазовић је, много више у последњој него у ранијим својим збиркама, почео да „размрдава“ своју основну песму, модел њеног конструисања. Извео је то и на тематској равни. Очувавши наративну / „причалачку“ потку песме, у последњем циклусу „Фамилија Ру Виђ / Тесно поље“ понудио нам је прилично чврсто складан мини еп, у бити хуморан, кубистички изломљен, са јунацима апсурдно, црнохуморно именованим, у далеком сродству са онима који се у песмама, на пример једног Анри Мишоа и његових многобројних следбеника находе.

Слободан Лазовић је песник који песмама успева да прати ритам свога дисања. Песник којег непознато неодољиво привлачи. Тако и толико да успева такође да га познатим,

неодољивим једнако, учини. Песник је који се ни на једног песника не угледа. Пише поезију за свој грош и осуђен је да књижевна критика пролази мимо њега. Али, онда када многи од набеђених, и стога незаслужено надобудних, неосновано у антологијама нашег песништва разбашкарених, песника сасвим заслужено мину и нестану са наше песничке сцене на којој по вредности певаног никада заправо нису ни били – доћи ће његових пет минута и тада ће се несумњиво и видети да српска поезија у њему има песника који је свој и песника који се не може, и не сме, заобићи.

Лазовићеве збирке не читају се лако. Песник је учинио све што је било у његовој моћи да отежа њихово разумевање. Оно нипошто не може да буде на прву лопту. Тражи дубоко урањање у читано, промишљање прочитаног, одазивање читаочевог асоцијативног језгра на сноп асоцијација које су из песама ка њему полетеле, враћање прочитаном. Но, онај ко се пробије кроз ово песничко ткиво бива штедро награђен. Читање се и више него исплати. Само се напорно до лепоте, када је о савременој, истинској, поезији реч, може стићи. Читање је постало језикорударење. Једнако, као и стварање стихова.

Коначно можемо, и треба, да напишемо: Слободан Лазовић је антологијски песник. Највише стога што има *своју* песму. Песму која се разликује, и не заостаје за њима, од песама коју пишу други савремени српски песници.

+ + +

Слободан Лазовић био је дугогодишњи сарадник часописа *Бдење* и добитник престижне награде „Гордана Тодоровић“ (2012), коју за најбољи рукопис поезије додељује Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг. Чланови редакције *Бдења,* уместо некролога, од Слободана Лазовића опраштају се овим огледом Душана Стојковића.

Сагледавања

Милена Мирић

ФОНЕТСКЕ ОДЛИКЕ У ЗБИРЦИ ПЕСАМА „ВРВИНА ЗА НЕБО“ ЗОРАНА ВУЧИЋА

Увод

Предмет овог рада јесте испитивање фонетских особина збирке песама *Врвина за небо*, аутора Зорана Вучића. Песме су писане на дијалекту, а према битнијим особинама које се могу препознати првим читањем, може се претпоставити да се ради о тимочколужничком дијалекту призренско-тимочке дијалекатске области.

„Призренско-тимочки говори обухватају штокавске екавске говоре југоисточне Србије и једног дела Косова и Метохије, затим говоре у долини Велике Мораве, у Шумадији и околини Београда“ (Богдановић, Марковић 2000: 146).

Ови говори, како мисли Александар Белић, имали су заједнички развој са осталим штокавским говорима до XIII века, када су се одвојили. „По својим заједничким особинама говори призренско-тимочке области заузимају посебно место у оквиру штокавских говора. То место они обезбеђују двема значајним групама особина – великим бројем архаизама и низом иновација које нису уобичајене у осталим српским говорима.“ (Богдановић, Марковић 2000: 147).

Тема овог рада је испитивање фонетских одлика у песмама Зорана Вучића, тако да ће само о њима бити речи.

Заједничке особине свих говора призренско-тимочких дијалеката су следеће:

– чување полугласника: *дән, тән вница* и сл;

– чување вокалног *л* или његов рефлекс другачији од рефлекса осталих штокавских говора: *длбоко, длђе, слзе, слнце, слунце, слднце;*

– чување финалног *л* или његова замена различита од замене у осталим штокавским говорима: *бил, качил, пешал, беја, деја, радија;*

– доследно екавски рефлекс *јата*: *неси, несу, несмо;*

– постојање африкате *s*: *sвезде, sверење;*

– нестабилна артикулација сонаната *ј* и *в* , тако да често испадају: *пое, прае;*

– финалне сугласничке групе се упрошћавају: *болес, жалос, младос.*

У иновације који су ови говори развили после XIII века спадају балканизми, тј. балканистичке појаве, а тичу се акцента, морфологије и појаве члана у тимочколужничком говору.

Призренско-тимочки дијалекат у својим радовима проучавали су Александар Белић (*Дијалекти источне и јужне Србије*), Слободан Реметић (*Српски призренски говор*), Љубисав Ђирић (*Говор Лужнице и говор Понишавља*), Недељко Богдановић (*Говор Алексиначког Поморавља*), Јордана Марковић (*Говор Заплања*) и многи други.

О песнику и делу

Зоран Вучић рођен је 1947. године у Околишту (источна Србија). Са повременим прекидима, најдуже је боравио у Бучуму на Тресибаби и бавио се земљорадњом. Од маја 1968. године објављује књижевне прилоге у многобројним листовима и часописима. Једну деценију провео је у Београду, био новинар, а потом један од уредника часописа *Расковник*. Пише песме, есеје, кратке приче, књижевну критику и преводи са бугарског језика. Његове песме и чланци преведени су на немачки, италијански, руски, енглески, шпански, пољски, бугарски, словеначки и македонски језик. Песмама је заступљен у разноврсним изборима и антологијама у земљи и иностранству. Добитник је неколико угледних књижевних награда.

О самој поезији Зорана Вучића, књижевник и новинар, Недељко Терзић говори следеће: „У поезији Зорана Вучића наслућује се привидна суровост у тематском представљању живота и људи. Његов нераскидиви однос са завичајем одразио се на поимање и исказивање горштачког, само за Балкан, препознатљивог опстанка и у немогућем. Носталгија у његовој поезији је примењена као парадокс на „сада и овде“ у

односу на проживљену, али још увек магичну и недовољно изречену прошлост, али топлог огњишта, са старословенским дахом поштовања, витештва, поштења и даровања. Управо ту је песникова неизмерна снага, у његовој наслоњености на традицију, која му је још увек на дохват душе и живота. Он ће рећи истину, наравно болну, обратиће се духовним везама и својим пријатељима, истомишљеницима, сапутницима и страдалницима, јавиће се Небесима, иницијално и именовано срочиће посветни чин онима што су га чинили као несебичну духовну материју све до данас“ (http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=963.0, преузето 20. 12. 2021).

Збирка песама Зорана Вучића „Врвина за небо“ илустрована је цртежима Тодора Стевановића, тако да ово издање, поред литералне, паралелно поседује и ликовну форму уметничког израза.

Према речима рецензента Србе Игњатовић песме су писане на аутентичном источносрбијанском тимочком дијалекту, управо овакав начин изражавања представља један од начина да се превазиђу предрасуде о дијалекту, поготово архаичном, као неправилном начину језичког изражавања, а и да се овај вид дијалекта сачува од заборава и на неки начин ревитализује, макар у књижевниј форми.

Данашњи дијалект у овим крајевима представља једну неприродну мешавину аутентичног архаичног дијалекта, и оног дијалекта презентованог од стране средстава масовних комуникација, који се узима као вредност, па ова збирка може имати функцију у линији разграничавања традиционалног од условно речено модерног, који у овом контексту не могу ићи заједно. (Из рецензије, Срба Игњатовић, *Врвина за небо*, Бор 2006).

Део песама из овог избора објављен је у збирци „Мисал и земља“ која је штампана 1986. године. Већина ових песама је у међувремену претрпела знатне измене и језичко усклађивање, па се у овом издању појављују у новом, и верујем, коначном облику.

Све песме из ове збирке штампане су у часопису „Развитак“ 1979, 1984, 1990, 1991. и 1993. године под јединственим насловом „Источнице“ (Зоран Вучић, *Врвина за небо*, Бор, 2006.).

Анализа грађе

У наредним поглављима биће говора о фонетским особинама песама из збирке *Врвина за небо*, Зорана Вучића, а то су: полугласник, судбина *јаша*, вокално *л*, вокално *р*, вокалске групе, контракција вокала, редукција вокала, покретни вокали, финалне вокалске групе, супституција вокала, елизија, хаплологија, сонант *ј*, сонант *в*, сугласник *ф*, судбина групе *хв*, сугласник *х*, африката *ѕ*, сугласини *ч*, *ћ*, *ђ*, *џ*, судбина сугласника *н*, *њ*, *л*, *љ*, судбина финалног *л*, јотовање, палатализовање *к*, *ї*, консонантске групе, метатеза и хијат.

У раду не говорим о акценту јер је литерална грађа таква да не нуди обележене акценте.

У самој збирци песама, песник је полугласник обележио апострофом, а у самом раду, полугласник сам обележила симболом *ə* из техничких разлога.

У наведеним примерима, преузетим из грађе стоје бројеви који означавају страницу у збирци на којој се налази наведени пример.

Вокали

Вокалски систем тимочко-лужничког говора, поред пет стандардних вокала српског језика: *и, е, а, о, у* – има у вокалској функцији и *р, л*, а затим и један вокал специфичне артикулације, полугласник, који бележимо знаком *ə*.

Вокали „у главноме и овом дијалекту представљају чисте звуке, без специјалних нијанси“ (Белић 1999: 71).

Поједини сугласници и акценат могу утицати на вокале, па често долази до супституције једних вокала другим.

Полугласник

На месту старих полугласника, а и новијег, овај говор има посебну фонему, која се изговара као вокал напрегнуте артикулације боје вокала *а*. Његов изговор најтипичнији је под акцентом. Када није под акцентом, онда се отвара и његов изговор приближава се вокалу *а*.

Налазимо га на различитим местима у речи – у корену, префиксу или наставку – али никада на самом почетку речи, нити на крају, нити у позицији да сам гради слог. У томе

је једнак са полугласником у нашем старом језику или у старословенском“ (Богдановић 1979: 7).

У грађи којом сам се бавила полугласник се јавља у следећим примерима: А *дән* кад осавне 11; а *дән* не прооди 23; цел *дән* врзана и сама 23; *једән дән* су некуде нестали 26; *кәд* се ст*ә*вни, мука и тегоба 50; што су камару *ләко* извртали 20; и забрани у *мәīле* западну 15; проз пенџер гледаш у *мәīлу* и иње 51; и више никад исти не *осәвну* 38; ноч да пројде очи да *осәвну* 50; иде старац *п̄оләк* низ врвину 22; *п̄ет̄әл* поје али се не чује 50; цел ти живот *п̄рош̄әл* на спремање 13; детенце га за *реп̄әк* држало 19; *сәī* дубар у зем 44; а *сәī* купине и бурјан 43; где бил огањ *сәī* тој пепелиште 52; а *сән* не дооди 12; у наш *сән* дојде 21; *сән* и младос, пена у вирови 35; у *сән* који виде јутре 45; а *сән* не мож да дојде на очи 50; само на благдан и у *сән* погача 53; у *сән* гробови дојду како брда 54; *сәс* слнце и росу 23; *сәс* тугу и време 23; *сәс* огњиште и памет утрну 52; кад се *ст̄әвни* 23; к*ә*д се *ст̄әвни*, мука и тегоба 50; ноч ко пустиња голема и *т̄әвна* 12; у судбине *т̄әвне* 11; проз године *т̄әвне* и неродне 29; а гасе очи – *т̄әвнеју* цветови 37; *т̄әвни* дни ми најбрзо дооде 35; па су одлетеле, у *т̄әвно* далеко 14; у *т̄әвну* гору загледана 34; светлина падне на мисал ти *т̄әвну* 38; судбина ти је ко *т̄әвница* 30; голема *т̄әвница* душу освојила 31; на *т̄әвницу* очи се навикну 23; а свет падал у тешку *т̄әвницу* 55; године биле *т̄әнће* и неродне 53 итд.

У следећим примерима полугласник је на месту где је био вокал *а*: само је *мәлко* слизило му око 20; *мәлко* после пукнула је пушка 22; и рози се м*ә*лко ослободе 23; све ти *мәлко* под небеси 30; кад су га донели *мәненак* и убав 21 и сл.

Полугласник који се у овом примеру јавља настао је и као саставни део рефлекса вокалног *л*: *сләнце* ти беше последњо имање 51.

У посматраној грађи наишла сам на речи које се у неким примерима јављају са полугласником, а у неким са вокалом *а*, што је, вероватно, последица утицаја савременог језика:

да је бар *п̄ет̄ал* да се гласи 11; падне на *мисал* ти т*ә*вну 38; падла *маīла* голема 44; све се више судбина *т̄авнила* 53; *блаīдан* и у с*ә*н погача 53 и сл.

Реч д*ə*н у двосложним облицима када није под акцентом, има облик дена – два дена, три дена. Тако бива и у сложеницама као благден, Велигден, Видовден, Ђурђовден, Спасовден (Богдановић 1979: 10).

Имена празника јављају се двојако, па и у примеру на 36. страни, у стиху – *Пројду Велиīдани, īпројду Ђурђевдани*, полугласник из речи д*ə*н прелази у вокал *а* уместо у вокал *е*.

Вокално *л*

По овој особини говори призренско-тимочке дијалекатске области међусобно се разликују. Тимочко-лужнички чува вокално *л*, мада у лужничкоме налазимо и *лə*, сврљишко-заплањски има *лə* у свим или само у одређеним позицијама, док призренскојужноморавски, уз редовно *у* на месту старог вокалног *л*, у одређеним позицијама има супституент *лу* (Богдановић, Марковић 2000: 148.).

У тимочком говору вокално *л* је у живој употреби, има своје место у вокалском систему и изговара се чисто, без пропратних елемената карактеристичних за суседне говоре (лужнички, сврљишко-заплањски, јужноморавски) (Богдановић 1979: 13).

Позиције у којима се у речи чува вокално *л* су следеће:

а) иза лабијала Б, П, М, В;

б) иза дентала Д, Т, С;

в) иза алвеопалатала Ж;

г) иза велара Г, К.

Вокално *л* се не реализује на апсолутном почетку нити крају речи. (Ћирић 1999:59). У грађи коју сам проучавала нашла сам следеће примере: У пусто *длбоко* 14; у *длђе* ночи кад мрклица падне 21; *длђи* друмови и широка поља 32; само *слзе*, две-три горће капће 50; али *слзе* на очи не иду 51; само је м*ə*лко *слзило* му око 20; само *слнце* исто изгревује 43; сад ми је *слнчана* прашинка 35 итд.

Сви примери у понуђеној грађи чувају вокално *л* иза дентала. На 51. страни у стиху *Сл*ə*нце īти беше īоследњо имање* налазимо особину сврљишко-заплањског говора, што је вероватно утицај непосредне близине овог говорног подручја.

Вокално *р*

Сонант *р* има слоготворну функцију и јавља се у свим положајима као и у књижевном језику. Најбројнији су примери где се вокално *р* налази у медијалној позицији, и то обично између два консонанта. Речи у којима је *р* носилац слога далеко су бројније у народним говорима, него у стандарду.

Примери ће бити разврстани у четири категорије. Прву чине они код којих је слоготворно *р* између два консонанта, другу они код којих је испред слоготворног *р* један, а иза њега два консонанта, трећу са два консонанта испред и једним иза и четврту са два консонанта испред и два иза слоготворног *р* (Марковић 2000: 40).

I група:

у с*ə*н гробови дојду како *брда* 54; Чапа ита *брже* 22; и с алку *брњице* стисли 20; штукла узем *врвина* за небо 31; раскрсја се буде и тесне *врвине* 12; опустело село, зарасле *врвине* 43; иде старац пол*ə*к низ *врвину* 22; *врвину* притисло трње и грмање 53; само ланац за живот и *врже* 22; и кад су га сас синџир *врзали* 20; цел д*ə*н *врзана* и сама 23; они нема у кво да се *врну* 52; за пут отуд нема ти *вр̄тање* 13; под срце две се *г̄рлице* волеле 14; врвину притисло трње и *г̄рмање* 53; чека да ју за јасла *завржу* 23; *заврзал* се језик од узврело знање 55; *крв* ме рано у црнило пови 35; под големо дрво порасла *кр̄тина* (хумка) 33; а

проз врата *надзр̄та* мрклица 49; да се више никад не поврне 33; бил је ни кученце *п̄рг̄аво* и суро 21; кад *п̄рег̄рме* големи снегови 10; *п̄рев̄р̄таш* земљу и камење 30; душа ко тиче у облак *п̄рнула* 33; играло се, шарена *п̄рљичка* 19; ни *п̄рс* се не види 12; само се нокат на *п̄рс* види 30; али проз *срце* године прооде 9; под *срце* две се грлице волеле 14; печално *срце* и светлина 34; слидили се и *срце* и дреје 49; неси тиче у *т̄рн* да се скуташ 32; мицка ноће проз *т̄рње* и лозе 29; *т̄рње*, коприве и крстаче црне 33; врвину притисло *т̄рње* и грмање 53; с*ə*с огњиште и памет *ут̄рну* 52; трње, коприве и крстаче *црне* 33; *црни* коњи, коњиразиграни 35; крв ме рано у *црнило* пови 35; *црнеју* се дрвја и ровине 39; ћуте дрвја, *црнеју* се грање 51;

II група:

црнеју се *дрвја* и ровине 39; ћуте *дрвја,* црнеју се грање 51; трње, коприве и *крсшаче* црне 33; и на *крсшачу* слетела је тица 9; све стегнула голема *мрзлица* 49; кад *мрклица* падне на куће и душу 21; падне празно виме у *мрклицу* 23; понека свитка свитне из *мрклицу* 55; душе нам *мршви* 45;

III група:

што су камару лəко *извршали* 20; у наш сəн дојде и *разīрне* тмушу 21; а доле земља широка и *шврда* 54;

IV група:

раскрсја се буде и тесне врвине 12; ти животариш, гледаш *раскрсја* 30; *смрзла* се душа и ставнило око 54; млого су били *узбрдни* путови 55.

Дакле, дистрибуција сонанта *р* могућа је у свим слоговима, а најфреквентнији је између два консонанта.

Судбина *јаш а*

Замена старог гласа *јаш* изделила је штокавско наречје на три целине – екавску, ијекавску и икавску. Призренско-тимочки дијалекат спада у екавске штокавске говоре. У грађи којом сам се бавила наишла сам на екавизме и у примерима где у књижевном језику имамо икавизме.

Одрични облик презента глагола јесам има доследну екавизацију:

неси тиче у трн да се скуташ, *неси* вода жедни да напојиш 32, да *несу* дувари ста да ни заграде 12 и сл.

Прилог *īде* користи се и као *куде*, а јавља се и у сложеницама двојако:

и там *īде* се не види 46; све је штукло *неīде* у незнано 29; *ниīде* нема ни једна светлица 49 итд.

Постоји јасна разлика између префикса *пре-* и *при-*:

пре-:

кад *прегрме* големи снегови 10; и *прежива* а д∂н не дооди 23; у таљиђе тешће *упрегнуто* 24; и судбину си *преболела* 34; све *прекрила* сумаглица сива 50 итд.

при-:

једно јутро *притисла* га рука 19; собрал се и живот *притисло* 50;

Префикс *пре-* уместо *про-* јавља се у примеру: варошку *премену* 21 итд.

Вокалске групе

Вокалске групе постоје у речима домаћег и страног порекла, али се могу јавити и као последица испадања појединих сугласника. Најчешће је реч о сугласницима *х* и *ј* који испадају из интервокалног положаја, али може се догодити да из тог положаја испадне и неки други сугласник. Сажимање вокала не јавља се као неизбежна последица.

У грађи коју сам проучавала наишла сам на следеће вокалске групе:

АО:

а од први петли утекну *страоте* 12; а после у ноч голему *заоде* 38.

ОЕ:

Тој петле рано *пое* 45.

ОО:

т∂вни дни ми најбрзо *дооде* 35; а с∂н не *дооди* 12; али оно више не *дооди* 23; ал проз срце године *прооде* 9; куде ми је ал проз срце године *прооде* 9; малеје снага, *прооде* године 37; куде отоде, куде *прооде* 45; а д∂н не *прооди* 23; мисал *проодила* 35.

Очигледно је да су ове групе настале испадањем сугласника *х* и *ј* из интервокалног положаја.

Прилози

КОПНЕЈУ СНЕГОВИ

Копнеју снегови
и пролет че скоро
да загреје душу,

срце да зпали.

Веч видим како се
белију брегови;
лете беле челе,
сливови цветови.

И одим позем
како понебеси,
модри облаци
сплели се у косе.

Мислим на живот,
на све што се мица,
и на крстачу
слетела је тица.
Около браништа,
Ливаде и воде
– али проз срце
године прооде.

БИК

Још лани су га
проз лесу извели,
нема више
да јасле развања,
нема да јури
бесан по авлију.

Где је тај снага,
жалне младе очи,
горди рози
што су камару
л'ко извртали.
И кад су га
сас синџир врзали
и с алку брњице
стисли и пробили,
само је м'лко
слзило му око.

СУДБИНА

Судбина ти је ко т'вница,
само се нокат на прс види
кад га туриш испред око,
друго се ништа не надзира.

Ти животариш, гледаш раскрсја,
преврташ земљу и камење,
стураш дзвезде и береш мал,
а не знаш кво те че те јутре стигне.

Не знаш докле че нога да крокне,
све ти је м'лко под небеси,
ти душа, широће руће,
гладне ти очи понајвише.

ИМА НЕШТО

Опустело село,
Зарасле врвине,
Само слнце исто изгревује.
*
Падал креч од дувари,
Падла ћеремида од кров,
А домаћин небо не види.

Одломак из дипломског рада *Фонетске одлике у збирци песама* „Врвина за небо“ *Зорана Вучића*, рађеног на *Филозофском факултету* у Нишу (департман за српски језик), под менторством проф. др Татјане Трајковић.

Печат, мали типар пронађен у селу Варош (Сврљиг град). Из позног средњег века. Сачињен од месинга, у облика привеска са кружном основом и ћириличним натписом у кругу (дужина 20 mm, пречник 14 mm).

Подсећања

Радиша Драгићевић

ПОД ПРАШИНОМ

Поредбено, и у квалитативном и у квантитатвивном по-гледу, српска књижевност још не стоји у истој равни са већином европских књижевности. Наравно, многи се никако неће сложити са оваквом констатацијом, али треба поћи од чињенице да су – док је Вук тек постављао темеље српског писма (1847. година се сматра годином Вукове победе) – сестре Бронте у Енглеској годину раније имале објављене романе *Џејн Ејр* (Шарлот), *Оркански висови* (Емили) и *Агнес Греј* (Ен), које и данашња публика чита као савремене.

Поред тога, ратови и преврати, промене друштвених и државних уређења, многе наше писце коштале су брисања из регистра и памћења (неки су остали и без главе), па се тако деслило да након Другог светског рата, у празнини која је настала избацивањем неподобних, у читанке уђу млади писци револуције, па и неки тридесетогодишњаци (пример Бране Црнчевића), као репрезенти српског (а и простора читаве тадашње земље) књижевног стваралаштва, што и није била потврда њиховог правог квалитета.

Знано је да је део књижевника (не само код нас) био и активно политички ангажован – од Емила Золе, од Назора и Будака; од Добрице Ћосића до Вацлава Хавела...

Страдали су они који су били непосредно укључени у политички живот, али и они који су били посредно, о чему највише сведоче примери стрељаних Драгише Васића, Григорија Божовића, Светислава Стефановића,... док су неки предати забораву без посебног разлога (изузећемо касније помиловане, попут Црњанског), као што су Брана Цветковић, Андра Франићевић, Милан П. Шапчанин, а и културни посленици формата Милана Кашанина ...

У овом прегледу су издвојени само неки од песника, чије је стваралаштво одавно покрила прашина заборава. Они

не само да нису нашли место у антологијама (можда и с правом) већ су потпуно гурнути ван маргине, иако њихова певања заслужују бар мало пажње савремених читалаца.

Периша Г. Богдановић (1893–1969)

Рођен је у Врбици код Аранђеловца, 20. фебруара 1894. Аутор је књига: *Шумадинке* (1932), *Сељанче* (1934), *Ивањско цвеће.*

АМОР

Кроз ноћни покров тамносив,
Крви вечито младе,
Уз бистри горски поток жив
Амор се вили краде.

А вила спава... Шуми вир,
Стидљив се месец купа,
С висока благи горски мир
Побожно гором ступа.

Лептири, птице, буба рој
И дивља ружа бела –
Све чини дубок одмор свој,
Заспала гора цела.

А што се онда Амор млад
Кроз ноћно вере цвеће?
Он жарки, страсни носи над,
И кад га љубав неће...

ЛОВЋЕН

На видику сињег мора
Уздиже се горки бреже,
Ту му облак грли зора
А муња га с небом веже

И врх куле светог дома
Разлежу се тресци грома.

И над њима оро страшни
Шири своја моћна крила
Док у кули ненадмашни
Горски венац плете вила –
Златним крстом небо пара
Двор витеза и владара.
Ту, над двором, звезде горе
И смешка се месец јасни
Док му славна дела зборе
Бела кула и крст часни –
И тишином море слуша
Светле гусле са Његуша.

А у мирне, вечне ноћи,
Док свежином небо дише –
Ту владика у самоћи
Свете песме роду пише,
У руци му вечна свећа
Што нам светли кроз столећа.

Ђорђе Глумац (1891–1939)

Аутор је књига: *Сонети* (1927), *Свет тишине (1930), Штросмајер – драмска слика* (у две свеске, 1932).

БЕДА.

Овде станује увела и бледа,
С тугом на крилу, у сенци осаме;
Клонула, слаба, од старости седа,
У куту јада и ледене таме.

Њезина окна, од папира жута,
Гледају у свет као очи слепе;
У соби мемла, а из сваког кута
Сенке пустоши у тишини стрепе.

И реч утехе никад није чула,
Ал увек једно пред иконом гори
Кандило слабо, умирући;

А радост никад климава и трула.
Не такну врата, и кад их отвори,
Смрт ће у собу к'о гост један уђи.

ЈУГО.

Галеби вриште. Сав узавро жал.
А југо звижди и о ветар туче.
С пучине догнан запењени вал,
И муњом прети и над луком хуче.

И кад задрхта грома тутњав бес,
Потоком пљусак из облака шину,
А муње пламен поведоше плес
Кроз луку и низ смркнуту пучину.

Радослав Драгутиновић (1904–1933)

Рођен је у Београду. Писци су били и његова браћа Драгослав и Војислав. Аутор је збирки песама *Азурна земља* (1930) и *Лишће пева* (1931), а постхумно му је изашла књиге прозе *Уместо одговора ... и друге приповетке* (1934) и роман *Песникова младост и љубав*. Умро је у Новом Врбасу.

МОЖДА ЈЕ ТО СРЕЋА

До ових борова на високом брегу
Довела ме нежна девојка и снови.
Још једно пролеће да досањам, Боже,
Још једну да видим расцветалу ружу.

У тами ћу много прележати дана;
Певај ми, душо, ветре, водо, певај!
Пролеће ће доћи, пролеће већ стиже;

Жуборе ласте о сунцу и мору.

На свету овом, бурном и неверном,
Доста је да нас једно срце воли.
Несрећам је свако ко љуби и живи,
И ко се мучи и са псима бори!

До бескрајне среће ме обузело,
До чудне неке освете над собом,
Што ће ово небо плавети, без мене,
Над једним дивним и незнаним добом.

Девојке су тако тихе, очи нежне;
Ја певам и сањам, ја живим и љубим.
Како сам срећам, како сам усамљен
У срећи својој!

Пролеће њену донеће ми љубав;
Она, ко чежња, сусрешће ме сама,
У високој трави, под звездама плавим,
У ноћи, под круном белих јоргована.

МОТО АМОРОЗО

И у сну сам те нашао, давна,
Видео снова зене ти драге,
Као удар цитре звониле су биле
Речи сестринске, дрхтаве, благе.

Памтиш ли с колико љубави ти гледах
Малене руке и свилени скут,
Кад очи моје нежно су зборилe
Невином молбом први пут?

Где смо се нашли? Где волели, где?
Где ли певали о срцу и цвету?
Сретан, по пољу, ја често лутам
У неком плавом, минулом свету.

Момчило Р. Ђујић (1907–1999)

Рођен је у Ковачићу код Книна. У међуратном периоду свештеник СПЦ, и четнички војвода у снагама Косте Пећанца, а потом Драже Михаиловића. Поетске радове објављивао у међуратном периоду у часописима, од којих је најзначајнији *Венац*. Умро је у емиграцији (због осуде за злочине у рату), у Сан Дијегу, САД.

ПОРУКА.

Кад благе струне копнене
Разнесу мирис смиља
На безброј морских миља,
И пене жуте, опнене

Запљускују топли жал,
А месец низ стране стрмене
Обасја вале срмене
И узаври свака кал;

У мени нада озари,
Надвлада љубави врело;
Запловићу, ко вешти возари,
Са пуно чежње и смело
Према острво твом.
Чекај ме под старим бором
Дођ ћу ти у чамцу мом
Од сваке мисли бржи!

О, драга, далека, жељена,
Вољена верно, до сржи,
Сазнаћеш како пржи
Пољубац љубави прве! –

Месец ће бисер точити,
Уснуће шкољке у мору
И птице скривене на бору.
Севаће на чамцу бриди,

Стремиће топле хриди;
А ја ћу миле очи ти
Љубећи чекати зору.
О, драга, далека, жељена.

Вољена верно, до сржи,
Сазнаћеш како пржи
Пољубац љубави прве
И каквим жаром цвета
Седамн'ест мојих лета!

Бранко Ђукић (1899–1956)

Аутор је збирке песама *Светковина боја и мириса* (1939).

БАЛАДА О ТЕЖАКОВОМ ПРЕТПРОЛЕЋНЕМ ВЕЧЕРЊЕМ БЛАГОСЛОВУ

Иза далеких гора лагану увиру златни потоци.
Пастири журе на лог.
На небу бледе облаци, румени вечерњи отоци,
А травке милује Бог.

Село се примирује са својим незнатним људима.
Девојке хватају за вез.
Приче су стараца утехе и молитве тешким трудима
Од њих је, на челу, онај рез.

Ватра са огњишта и дим из лула једина је промена
За овај ситни свет.
Роде се, незнано као биљке, живе, помру, без имена,
Један, двојица, тројица, пет.

Прљава деца су можда једина радост ових сељака;
Утеха – шареног телета мук:
Кроз годину, заораће с њиме од Данице до мрака
За онај златни божји струк.

Лебди над кровом месец, и небо, огромно, без међе,
Већ ко зна коју ноћ и дан.
Домаћица, у празним рукама, већ осећа клупко златне пређе,
И чује пут чуна кроз стан.

И мотику, где разбија родну мајку црницу;
Пчеле, где сакупљају мед.
Пролеће, сочно и неуморно, ради, одвија зелену срмицу
И паше поље, пед по пед.

У куту, колевка пева драго мушко рођење:
Снаге и љубави плод.
Ноћ, у горама и долинама, прославља пролетње бдење
А човек обилат род.

Касни син мрака затвара очи овог вечног и заједничког умора
И живот дарива дуг.
Дан који се врати, пробудиће их сутра свеже и без сумора,
У очима у којима је заблистао плуг.

Слободан М. Исаковић (1914–1945)

Најпознатији је по драми *Душаново јутро*, са којом је 1943. победио на конкурсу профашистичког недељника *Српски народ*, а изведеној на Коларцу 1944, због које је и стрељан, јер је њеном извођењу присуствовао и Милан Недић, председник владе под окупацијом.

ПИТАШ МЕ КО САМ...

Питаш ме: ко сам, питаш: ко беху моји прђи.
Питаш ме: ко је народ који ми име дао,
Питаш ме: какво је небо на домовинској међи,
Питаш ме где је земља где сам први пут ногом стао.

У мојој земљи тло је од сињих стена голи',
У мојој земљи трњем посуте све су стазе,
Више од цвећа оно у мојој земљи се воли,
Јер само мушке стопе странама њеним газе.

Да, моја земља то је колевка патњи, јада.
Христова судба Њеним странама се увек вије.
Са њених звезда тугом исткана песма пада.
Дубоко погни главу пред ликом Христ–Србије.

Горд сам са судбе ове. У болу бити велик
Дано је оном кога Бог к'о Сина Свога воли.
Затошто знамо за трње, кам и челик,
Ми, деца Њена смо горди и као краљеви холи.

Да, ми смо краљеви бола Судбина рука мека
На наша крвава чела још се спустила није.
Дубоко погни главу пред ликом Богочовека.
Дубоко погни главу пред лико Бол–Србије.

Питаш за моје пређе. Царско је моје племе.
Мој Душан смело својом руком трес'о је Византт смело
Сељачком руком себи диг'о је царско слеме,
Њом царску круну је метн'о на своје сељачко чело.

Царско је племе моје. Горама на врхунцу
Царски орлови кликћу, царски се барјак вије
И ту се купају – горди – у свое царском сунцу.
Дубоко погни главу пред лико Цар–Србије.

Питаш ме: ко сам. Ево, погледај руку моју:
Жуљевну, црну, радну, сељачку, снажну, јаку.
Њом сам створио себи сам домовину своју,
Сељачку круну сам дао Вожду – своме сељаку.

Да, то је земља моја. Сељачком руком својом
Држасмо скриптар и сабљу, ми – себри и аргати.
У гуњу цари су наши. Краљеве дигосмо пројом.
Упамти име једно, то је – Србија мати.

Да, то је земља моја: патничка, сељачка, царска,
Поносом с њене судбе моје се око сија.
Моја је домовина светачка и гусларска.
Мајка је моја к'о патња вечита Бол–Србија.

Милутин Ј. Јовановић (1881–1935)

Рођен је у Зајечару. Песник, приповедач, пуковник – одликован орденом Светог Саве Четвртог степена и златном медаљом за храброст у Великом рату. Аутор је књига: *Песме* (Мостар, 1908), *Касарнске приче 2* (Зајечар, 1908), *Незнани и заборављени* (Геца Кон, 1921), *Заборављени и незнани* (1934).

ЈЕДНЕ ЈЕСЕЊЕ ЗОРЕ...
(Сећање на повратак у Слободну отаџбину, 1918. год.)

Нечујно кроз поља клизила је река,
Дремала спокојно јасенова гора –
Кад као краљица, с обзорја далека,
У одори златној насмеши се зора.

Задрхташе тамни, пробуђени лузи,
Кад свану над њима дан ведар и бео;
Зашумеше дружно зрели кукурузи,
Чекајући жудно сунчев пољуб врео.
И сребрно лишће јабланова вити'
Затрепта, када га зрак сунца позлати;
И као бисер плодну земљу кити,
Блисну зора чиста по густој папрати.

Тад један дах свежи пољима заструја,
Док нова живота, што из земље врца;
С манастирског торња звони *Алелуја*
И носи здравље за клонула срца.

Родна поља наша! На ваше смо груди
Вратили се опет са дуга беспућа,
У вама се чежња за животом буди
И у души пали огањ надахнућа.

Наша груда родна сад се из сна трза,
У племе се ваше врућа снага стара,
Што пробија бране, као река брза,
И Дом нови себи подиже и ствара.

М. Р. Лабан (?–?)

СУША.

Огањ сунца пали. Оморина. Блиста
Усијано небо. Бије топла јара.
У гранама бреза спарушена листа,
Слабомоћна крила врућ ветрић одмара.

Осушена трава. Блеји стока гладна.
Крај ње стоји чобан, погружен у тузи.
Земља жедна кише, испуцала, јадна.
Повенули ћуте млади кукурузи.

С руком над очима, сељак тражи таман
Облак. Небо гори. Нема. Све је заман!
Туга мрзне сузе, у дну зена скрите.

Ал' к'о мајка деце смрћу поморене,
Избезумљен пружа руке жуљевите:
„Сунце! сунце! сунце! сажези и мене!“

ВОЛОВИ.

Новембар. Магла бриди. Још се виде
Смрзли плодови купине и глога.
Погурен, путем један сељак иде,
Пред њим два сила вола виторога.

Куда, о, старче? – „Не знам ни сам камо!“
Би сушно лето. Ништа нисмо спасли.
Глад. Од све стоке ово оста само.
Жа' ми их било: тек за рад дорасли...

„Поља, волови и грк труд нас хране.
Ал' кад ми ипак деца пиште: хлеба!
Хај! Нек се траве њиве неоране!

„Шта ћу им? Хлеба нема. Божја воља!
А за спас њихов жртвоват' све треба. –
Невоља, синко, невоља, невоља!“ ...

Светислав Стефановић (1877–1944)

Рођен је у Новом Саду. Био је песник, критичар, преводилац, есејист, драмски писац и лекар (оснивач Катедре за патологију), одликовани ратник у Великом рату и председник Српске књижевне задруге у време немачке окупације. Уз бројне прилоге у штампи и периодици, аутор је књига: *Песме оригиналне и преведене I, II, III* (1903, 1904, 1905), *Сунце и сенке* (1912), *Строфе и ритмови* (1919) *и Границе* (1926). Стрељан је од нове власти у Београду, због пропагирања фашизма, какав је владао у Италији и Немачкој.

МИСИЈА

Мисију смо рода свог издали
За шимере убили смо џина,
Место божјег дигли људског сина,
Сами себе на крст приковали.

Ал вечно је небо изнад света
И само се са тла к њему диже.
Што смо роду то смо Богу ближе,
Сва је вечност у мајци зачета.

За душу нам девичански плодну,
Шта и чему нови Вавилони,
Разорења оргије и пир?

Вратимо се свежи и смеони
На пут божји и на груду родну,
На вечно Село и на његов мир.

ПОТОМАК

Ја сам потомак тих бунтовних раса,
Што их живот пљачка, што их небо куне,
Што пуне гробља у којима труне
Сва патња људска незнана без гласа.

Често у болу без утехе спаса
У тупој ноћи изненад ми суне
И на душу ко тешки облак груне
Громовит тресак бескрајних таласа –

Крик мученика, жртава, робова,
Нечувен тутањ безбројних гробова
Што мазду траже од небеса злобних!

И пламен сукће с гломача страхобних,
Док гле, спрам њега покољења газе
Косовском крвљу прскане Вечне Стазе.

Зора Топаловић (1908–1996)

Рођена је у Ужицу. Писала је песме и прозу у књигама: *Живот оивичен тамницом* (1938), *Легенда о човеку* (1953), *Цунгла пева* (1954), *Добро јутро сунца* (1955), *Поема за мир* (1961), *Трилогија* (1964), *Од понора до звезда* (1971), *Испрекидани монолог* (1972), *Под сунцем 21. века* (1981), *На стазама срна* (1985), *Повампирена катаклизма* (1989) и *Земљана ваза од мог тела* (избор 1994). Умрла је у Београду.

МОЈИ ДАНИ

Замрле су речи
Као пресахли извор усред шуме густе.
А ноћ, та огавна ноћ сумње прождире моје дане.
На моје наде су се спустиле магле густе
И никада да сване.

Замрли су уздаси,
Занемео јаук у грлу, бледило на моме лицу.
Корачам све тупље, кораци уморно гмижу,
Гушим се, ћутим, гледам Твоју слику,
Док успомене стижу.

Мртва је љубав...
Ни расцветани мајски сан више је не буди,

Сузе се моје леде, у души пустош се свија...
Прошле су толе радости и заноси, чулни, луди,
Ни сунце ми не сија.

Замрле су сузе.
Твој одлазак опустошио је све моје биће.
Болна сам, преболна, у мрклом мраку туге.
Ја грлим само сећања ко мајка голушаво тиће
У ноћи суморне, дуге...

Веселин Филиповић (1907–1944)

Рођен је у Брезни код Такова. Од његовог песничког опуса остала је збирка песама *Љубав живота* (1938). Сарађивао је са међуратним часописом *Венац*, и са недићевским листом *Српски народ*, због чега је највероватније стрељан по ослобођењу Београда.

РИБЕ

На тргу предграђа сваког јутра гине
Безброј разних риба још бистрих очију,
Ишчупане болно из своје дубине
Хладну крв под ножем без јецаја лију.

Тако, неуморно, дан-ноћ жудно роне
Клобучастом водом која јасно струји,
Сломљених пераја, као да плен гоне,
Ил' станиште траже у наглој олији.

Беспослена деца улицом кад ходе
Приљубе уз стакла радознале очи:
Сатима их прате како вешто броде
Кроз млаз непрестано што се на њих точи.

Оне, за све време, изгубљене главе
Лепршају телом од зида до зида:
Чезну да уроне у таласе плаве
Које изгубише ненадно из вида.

Ољуштена тела од оштрих удица,
Несклопљена уста смерају плен сласни
Кога више нема. Дотле сва улица
Равнодушно крај њих живот носи сласни.

А изјутра када трг оживи цео
И светина стане око њих да врви:
Рука ће их сећи све део по део,
Задњи трзај даће у сопственој крви.

Сребрне минђуше, перла и фрагмент наруквице пронађени су у Бањици (атар села Нишевац), Средња црква, (Некрополе) 2003. године. Крушкастог су облика, састављене из два дела, горње купе са навијеном жицом и доњом калотом са алком (дужина 25 mm, ширина 12 mm).

Галерија Бдења

ПЕЧАТ МОГ ВРЕМЕНА

Познати и признати нишки уметник, **Љубиша Брковић**, ове године обележева педесет година рада. Паралелно са различитим активностима и занимањима (од дизајнера у Фабрици обојених метала „Ђуро Салај“, приватног галеристе, до самосталног уметника) континуирано је развијао аутохтони уметнички опус који је доминантно заснован на графикама а поткрепљен сликама, цртежима и скулптурама. Током година, његов рад се кроз смотре, изложбе, награде, а првенствено својим квалитетом, наметнуо као пример стваралаштва које поседује и храброст и авангардност, и мисаоност и осећајност.

Имајући слуха за актуелности које време доноси, Љубиша Брковић није игнорисао новине и експериментисања; промене је увек прилагођавао властитом сензибилитету.

Поменуте стилске мене и варијације ликовног рукописа праћене су константним перфекционистичким тежњама у владању над законитостима линије и боје као основним ликовним средствима. Било да Брковићеве графике почивају на прецизним и племенитим правим линијама или на сплету слободних и немирних потеза, оне потврђују ауторов изразити цртачки рафирман. Не одричући се употребе боје, већ напротив значајно је користећи, Брковић негира постојање искључиво црно-белих односа класичне графичке методологије, приближавајући своје графике другом медију – слици. Код њега је боја интегрални део графичког листа, завршни тон

у дефинисању композиционе структуре и естетског доживљаја. Проникавши у тајне визуелних, пластичних или структуралних елемената графике, уметник је тај базични слој надградио сликарским сегментом и на тој дихотомији формирао аутентичан графички израз.

Посебно место у опусу уметника заузимају циклуси који имају конпоненту аутобиографског. Саткани на симбози ликовног искуства и емотивног односа, они су у мотивско-тематском погледу својеврсни омажи: личним дечачким сновима (*Икар*), љубави према граду у коме живи и ствара (*Нишке мале*), оданости пријатељима (*Моји пријатељи*) или извориштима духовности (*Света Гора*).

Током деценија рада Брковић је имао јасан став – поверење у властиту имагинацију и естетску елаборацију.

Својим делима и изложбеном активношћу у земљи и иностранству, Љубиша Брковић битно је допринео културној афирмацији властите средине, али и популаризацији и развоју саме графичке сцене. Својим педесетогодишњим стварањем даје особен, а изузетно важан и драгоцен печат културној и уметничкој клими града Ниша.

Милица Тодоровић, историчар уметности

VIA
ALL HEARTS

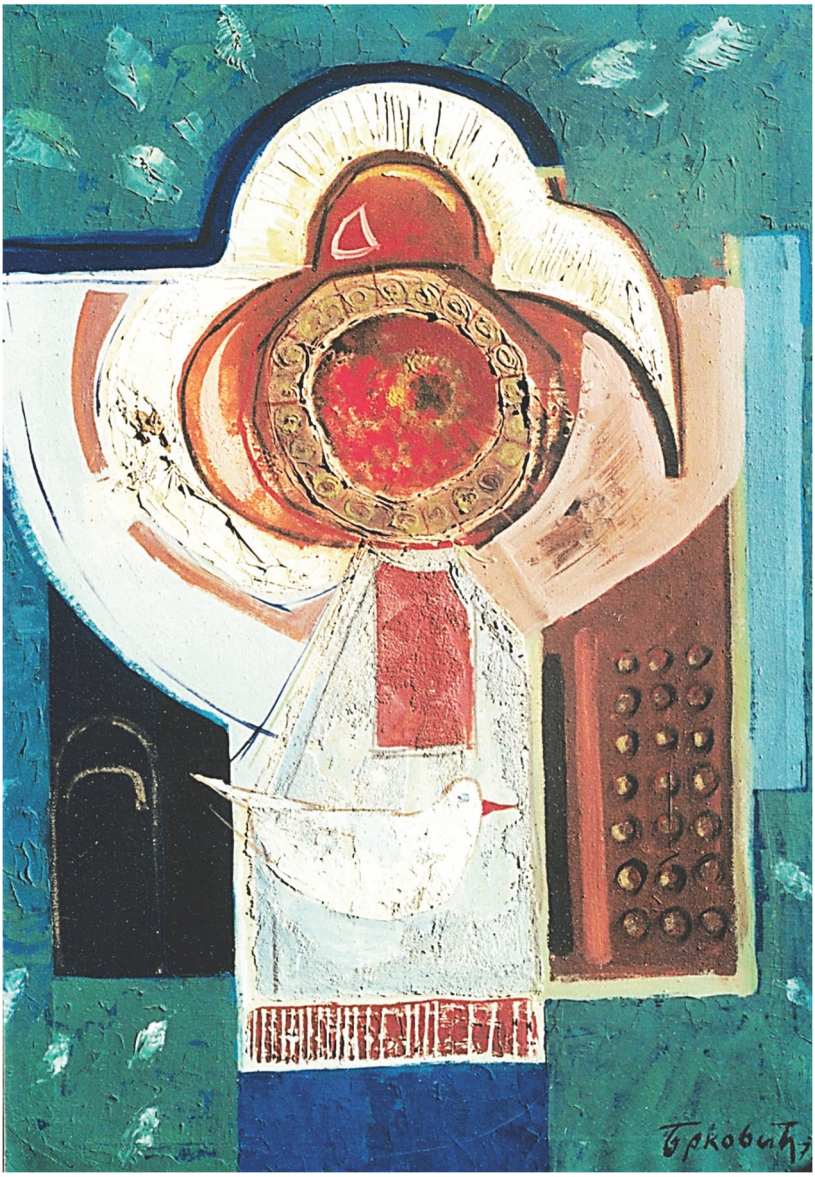
Бркович

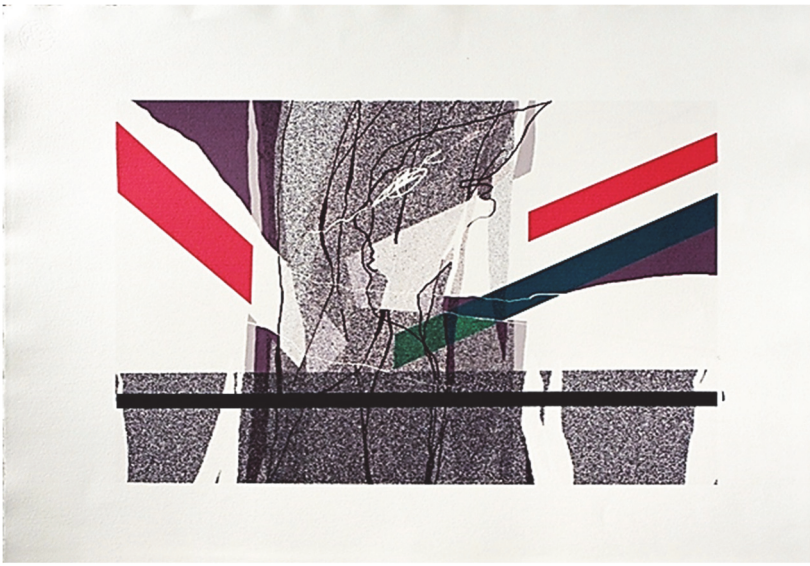

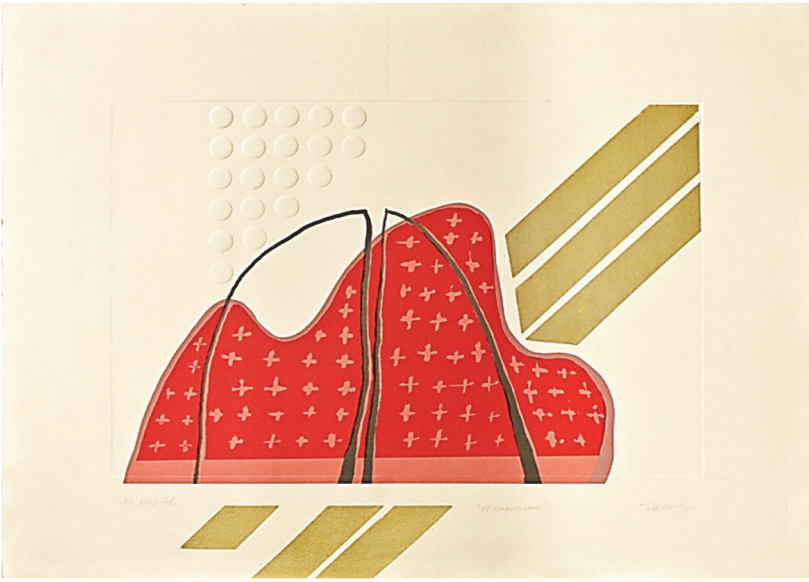

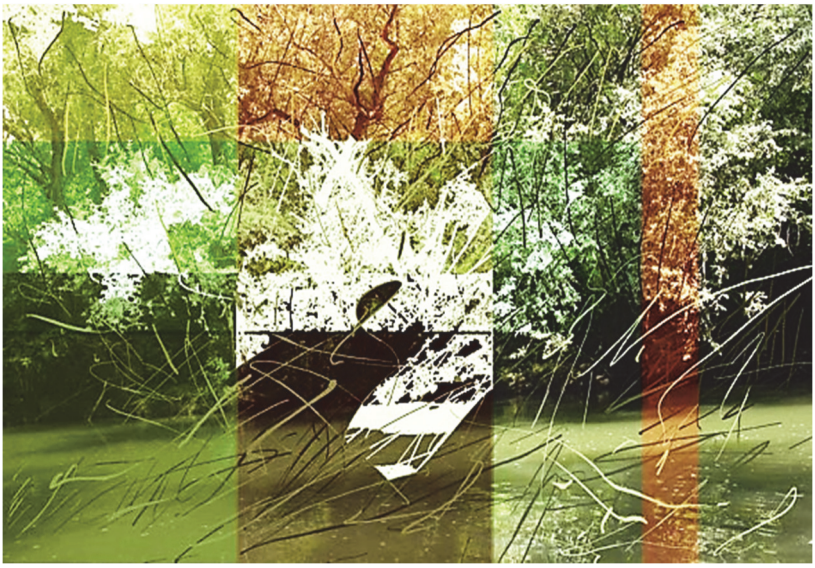

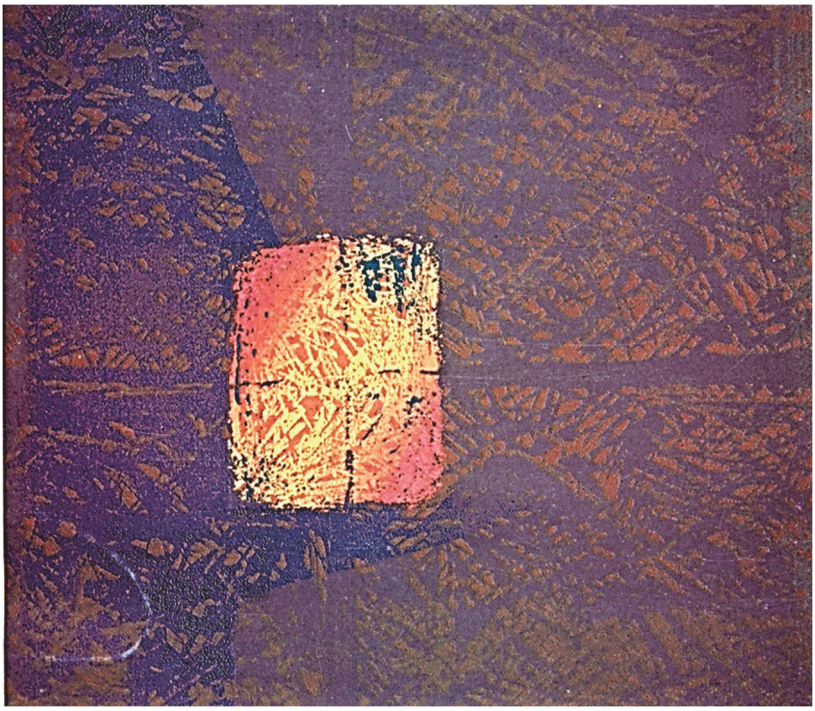

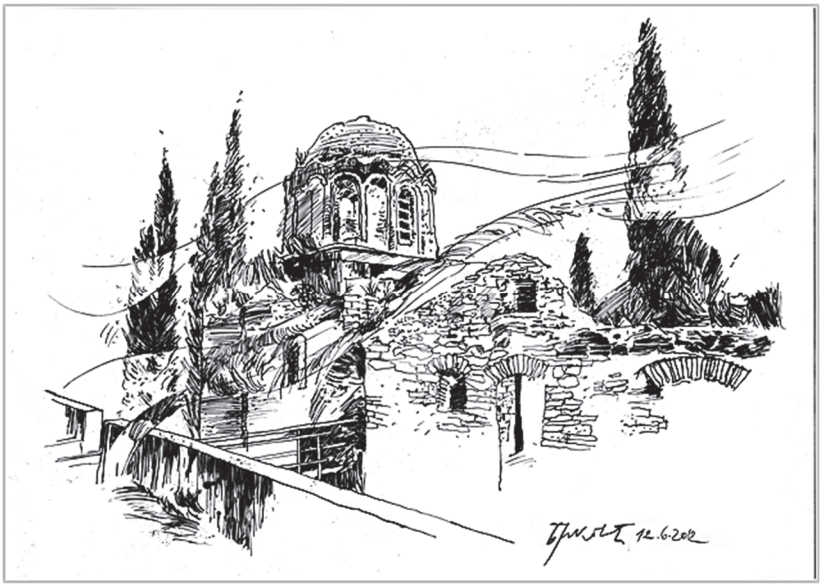
12.6.2012

Биконична керамичка посуда припада периоду антике. Пронађена је у околини сврљишког села Грбавче. Чинија са две симетричне дршке, вертикално постављене од врха до половине зделе, сужава се и завршава равним дном (пречник 2 cm, висина 4 cm, ширина 9 cm). Обод изражен и назубљен.

Баштина

Ивица Р. Тодоровић

СТАРА И НОВА ВЕРА СРБА – ЕТНОЛОШКИ ОСВРТ

Апстракт: У раду се, у склопу неколико подтематских целина, првенствено усмеравамо на поједине, посебно илустративне показатеље који сведоче о наглашеној сложености српске традиције, почев од вишедимензионалности испољавања претхришћанских српских (као и словенских) сакралних представа и мотива. Исто се односи и на комплексност ширег културно-цивилизацијског контекста. За нас је, у назначеном смислу, пре свега значајна улога митско-религијских образаца у дефинисању српског идентитета. Такође, посебна пажња посвећена је закључцима и истраживањима Веселина Чајкановића, који су за настанак овог текста имали иницијални значај. С друге стране, осврћемо се и на неке од посебно значајних аспеката хришћанских манифестовања особене српске културне матрице, на овом месту примарно посматране у релацији са наведеним претхришћанским идејама и представама. Управо у оквиру разматрања поменутих односа, уочавају се и основни обрасци испољавања српске етничке самосвести. Осим тога, укратко се осврћемо и на повезаност закључака који проистичу из повезаности савремених проучавања порекла Срба и истраживања старе српске религије и културе, у склопу нових мултидисциплинарних могућности са етнолошким предзнаком.

Кључне речи: религија, идентитет, претхришћанске представе, Чајкановић, културна матрица, порекло, нове могућности.

Уводне назнаке и Чајкановић као почетни подстицај у истраживању старе српске религије и културе.[12] Тема

---

[12] 1 Овај текст је настао као резултат рада у Етнографском институту САНУ, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и

којом се бавимо веома је сложена. Због тога овде не можемо детаљније разматрати већи број аспеката различитих релација хришћанских, претхришћанских и „парахришћанских“ / „постхришћанских“[13] семантичких димензија (на нивоу система веровања, религијских идеја и испољавања религиозности српског народа). Притом, за српски идентитет су од главног значаја православна хришћанска вера и одговарајућа традиција.[14] О томе је већ опширније писано и у нашим претходним радовима, па ћемо се у овом тексту превасходно позабавити значајем претхришћанских садржаја за уобличавање српске народне религије, традицијске културе и самосвести. У наведеном смислу, у раду се предочава једна врста крајње сажете квалитативне синтезе, изложене у форми етнолошког осврта.

Одакле кренути поводом покушаја да се у кратким цртама одредимо спрам природе односа између елемената

финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години број: 451-03-9/2021-14/200173 од 05.02.2021.

[13] и 2 Уп. поглавље Постхришћанско паганство у Јовановић 2000: 17–20. По Бојану Јовановићу, „иако, дакле, претходи хришћанству, паганство се јавља и након хришћанства у народној обичајној и верској пракси мењајући и преображавајући поједине хришћанске садржаје“ (Јовановић 2000: 17). Међутим, у складу с непосредним увидом у елементе српске народне традиције и с њима повезаног испољавања религиозности, пре би се могло говорити о специфичним „паралелно-хришћанским“ („парахришћанским“) садржајима, јер су они, у ствари, настајали у окриљу хришћанства, тј. паралелно с њим, а не „после хришћанства“. Отуда је примерније користити ову терминолошку одредницу него „постхришћански елементи“. Такође, поменути „парахришћански“ садржаји често нису супротстављени хришћанским значењима и симболици. Такав је случај, рецимо, са основним сегментима и идејама тзв. космичког хришћанства, прилагођеног сеоском начину живота и привређивања (Elijade 1970: 155–156; Тодоровић 2006: 283–284), при чему су и они садржаји који нису хришћанског порекла и карактера, у ужем смислу, додатно преосмишљавани, уз придавање основног хришћанског контекста и предзнака. О садржајима хришћанског и нехришћанског порекла у српској традицији и народној религиозности в. сажето у Тодоровић 2008: 62–68.

[14] 3 Уосталом, управо из идејног утемељења хришћанског учења у српском народном животу „произлази велики број установа нашег традицијског друштва, почев од етичког система, па до специфичног схватања света и начина његовог уређења“ (Павићевић 2000: 8).

„старе“ и „нове“ вере Срба? Једну од првих асоцијација могло би да представља дело Веселина Чајкановића, који се на веома опсежан и непосредан начин посветио тој теми. Резултат оваквог његовог усмерења биле су и бројне научне студије. Интересовање за њих, изражено кроз више нових издања, посебно се појачало током претходних неколико деценија, сведочећи о трајној вредности и несмањеној актуелности његовог рада. Наравно, појавиле су се и различите оцене вредности његових закључака и методолошког приступа, сасвим разумљиве у светлу важности реконструкције „старе вере“ Срба и разматрања бројних блиских запитаности.

У складу с реченим, сасвим логично је да, као уводни кључ за уобличавање полазне основе нашег текста, употребимо управо научно дело Веселина Чајкановића, свестраног научника изузетног формата који је покушао да осветли многоструку сложеност старе српске духовности.[15] Његов опус је такође представљао почетни подстрек за бројна даља и дубља истраживања и анализе, који су са запаженим успехом остварени током претходних неколико деценија. [Штавише, и они који се не слажу са неким од његових главних закључака и базичним методолошким концептом наглашавају како „обимно, разноврсно и значајно дело Веселина Чајкановића има посебно место у нашој научној и културној баштини“ (Јовановић 2008: 37). Уз то, никако није спорно ни да је Чајкановић међу првима сасвим непосредно доказао „да су многи наши обичаји очувани из старина и да представљају драгоцен извор за проучавање оног периода наше културе о коме нема других докумената“ (Јовановић 2008: 43).]

Са становишта нашег приступа, од посебног значаја су комплексност и семантичка вишедимензионалност древних српских сакралних система и образаца, са којима се Чајкановић суочио током својих истраживања и на које је вишеструко упућивао. Међутим, с обзиром на време у које је стварао – али и због тога што је његов научни рад на свом врхунцу прекинут стицајем несрећних околности – најважније су, ипак, изузетно бројне конотације и могућности које директно проистичу из резултата и општих поставки његових проучавања старе религије Срба и сродне проблематике.[16]

---

[15] Б. Лома 2004; 2014; 2015.

[16] Рецимо, и закључак савремених истраживача да је претхришћанска религија Срба и Словена „била хенотеистичка и то најближа

Између осталог, Чајкановић је непосредно указао и на суштинску оригиналност старе српске вере (у оквиру изворне индоевропске матрице), наглашавајући да се покушаји довођења у директну везу главних српских претхришћанских образаца са иностраним, у смислу преузимања од других, античких народа, не могу одржати (в. рецимо Чајкановић 1994а: 479). Све у свему, наглашава се – као једно од кључних запажања – да је много шта у српској народној традицији, почев од епике, „сасвим особено и самостално“ (Чајкановић 1994а: 366). Ово становиште подупире и закључак о могућности одгонетања неких од најважнијих питања из домена старе српске духовности, најпре у смислу реконструкције јединственог система који поседује своје сопствене законитости унутрашњег развоја и усложњавања (уп. Лома 2004: 56). Путем упоредног приступа, усмеравајући се на различите аналогије, пре свега из индоевропског културног круга, Чајкановић је осветлио чињеницу да многи српски обичаји и религијске представе потичу из дубоке старине. Они су, дакле, непосредни израз индоевропског континуитета, при чему су истовремено и самосвојни (у склопу овог ширег културно-цивилизацијског оквира и с њим повезаног сакралног система).[17]

Као што је већ наговештено, Чајкановић на различитим примерима указује на сложеност и развијеност старе српске духовности. Рецимо, по његовом мишљењу „отпада свака сумња да је прастари епичар, гласник косовске славе, употребио стару легенду о смаку света и прилагодио је своме циљу не марећи за њено изворно значење“, а сличан принцип

ведском моделу“ – јер се у њој „бог остварује кроз мноштво божанских ликова, а у зависности од обредног контекста, неки од тих ликова се уздиже над осталима“ (Трубарац Матић 2019: 222, Лома 2005: 24–25) – такође се може посматрати у вези са одговарајућим Чајкановићевим увидима и подстицајима (в. рецимо Чајкановић 1994б: 183; у ширем смислу в. Тодоровић 2020: 157–159). Већ је он, наиме, јасно наглашавао како би „словенски пантеон“, у општем смислу, „требало ревидирати и извршити потребне редукције, односно потребна сажимања, спајања, везивања разних имена и епиклеза за само један нумен“ (Чајкановић 1994б: 183).

[17] Наиме, „Чајкановић је указивао на велики конзервативизам српске народне традиције, који се огледа у њеном чувању прасловенске и праиндоевропске баштине, установиве као такве кроз поређење са традицијама других сродних словенских и индоевропских народа“ (Лома 2004: 57).

је примењиван и у разним другим случајевима (Чајкановић 1994а: 357). Исти аутор је, такође, уз читаво мноштво примера, упутио на надовезујућу чињеницу великог богатства претхришћанских представа сакралног карактера, које су очуване у српској народној традицији.

У светлу појединих недоумица око целовитог сагледавања Чајкановићевог дела, треба скренути пажњу и на његов општи однос према хришћанству. По њему, наиме, развој старе српске религије „заустављен је онда када су наши преци примили најбољу међу најбољим религијама“ (Чајкановић 1994а: 489).[18] У ствари, приметно је да је Чајкановић био свестан кључног значаја хришћанске матрице за српску културу и идентитет, при чему се трудио да осветли и оно што је било пре тога, налазећи да су и претхришћански садржаји итекако утицали на формирање сакралних и егзистенцијалних модела српског народа. С друге стране, није спорно ни да је Чајкановић понекад претеривао у наглашавању свеприсутности образаца претхришћанског порекла, не увиђајући садржаје хришћанског, архетипског и парахришћанског карактера тамо где су заиста били присутни.

У наше време, идући Чајкановићевим трагом, Александар Лома је – мада у нешто другачијем смислу – такође вишеструко и врло јасно указивао на сложеност, развијеност, оригиналност, древност, богатство старе српске вере, духовне културе и сакралних представа (в. Лома 2005; Лома 2002). Те закључке су потврдила и друга, независно спроведена истраживања, а на неке од њих се укратко осврћемо и у овом раду.[19] Другим речима, у више ситуација показало се да је оно што је, поводом проучавања старе вере Срба, Чајкановић закључивао, наслућивао или наговештавао доказано у новије и најновије време, преко студија различитих научника.

У наредном делу текста скренућемо пажњу на неке од посебно упућујућих показатеља који у најопштијем смислу

[18] Притом је она окарактерисана и као вера „која проповеда мир и добру вољу међу људима, и која свесно и снажно тежи ка остварењу царства Божијег и на небу и на земљи“; такође, следи и подсећање како српском хришћанству и српској народној цркви дугујемо посебну захвалност због тога што је она задужила свој народ још и тиме јер је „далеко од тога да води непотребну и нецелисходну борбу са обичајима из старе вере, благословила и чувала те драге и лепе обичаје“ (Чајкановић 1994а: 489).

[19] В. рецимо Трубарац Матић 2019: 222–223.

осветљавају шири културно-цивилизацијски оквир постојања и развоја „старе“ вере Срба, као и на одређене њене релације са „новим“ садржајима. Пре свега, усмерићемо се на сложеност и древност српског етничког феномена, његове базичне етнорелигијске обрасце, кључне сакралне културне моделе и традицијске системе. И у том смислу, уочавамо да се Чајкановићеви увиди често могу повезати са сазнањима до којих долазе савремена проучавања.

Сложеност и древност српског етничког феномена – шири дигресивни контекст. Суштински сасвим саобразно претходно наглашеним закључцима, већ током XIX века, али и раније, водећи слависти и различити други аутори указали су на старост и општесловенску раширеност српског етнонима (који је најбоље очуван, вероватно не случајно, управо код „јужнословенских“ Срба), паралелно са упућивањем на древност, континуирани развој и сложеност некадашње пра/протословенске цивилизације. С тим у вези, треба нагласити како овде нипошто није реч о некаквој исконструисаној „теорији изузетности“, већ о реалним, вишеструко доказиваним чињеницама.[20] Оне се, уосталом, логично наслањају и на претходно наведене констатације које проистичу из Чајкановићевих истраживања.

Поводом етнонима Срби, становиште поменутих, бројних аутора било је да је реч о старом, изворном домаћем и општем самоназиву Словена. Притом се дошло и до увида да је словенски макро-етноним млађег порекла и да постепено потискује старо самоодређење – Срби. Српско етничко име је, поред осталог, сасвим очигледно свеприсутно и код јужних и код западних и код источних Словена, што је један од директних доказа за претходно изенесену тврдњу. Исто тако, оно је заступљено и у многим старим изворима, при чему је забележено знатно раније него самоназив Словени. Поврх свега, у неким од тих извора се управо на српски етноним (више или мање директно) указује као на стари општесловенски домаћи самоназив. На наведене чињенице су и то-

[20] 9 О сродној проблематици в. опширније у Тодоровић 2020; Шафарик 1998. Исто тако, примера ради, в. и Будимир 1969: 26–28, 11–12, 67; Kostić 2009: 26–28, 16; Ribakov 2015: 548–551 итд; Недељковић 1990: IX. 2020: 154–156.

ком XX века, као и у најновије време, указивали различити меродавни аутори.[21]

Према томе, ни у ком случају није спорно да су на старост, сложеност, развијеност и значај старе српскословенске цивилизације[22] упућивали бројни угледни научници.[23] Поводом тога, од посебног значаја је и општа домаћа словенска самопредстава, забележена у старим руским, пољским, чешким и другим изворима, о њиховом подунавском (односно подунавско-панонско-балканско-карпатском) прапореклу.[24] Ово је и очекивано са становишта сагледавања словенских миграција и опште распрострањености, као и многих других доказа на које су указивали разни аутори, а међу њима и поједини водећи научници, на нивоу више различитих дисциплина. У дотичном смислу су посебно упечатљиви докази које износе О. Н. Трубачов, П. Пипер, Ђ. Јанковић, В. П. Кобичев, С. П. Толстов и многи други.[25] Тиме се српскословенско (пре свега идентитетско) средиште логично смешта на домак најпознатијих античких европских цивилизација, што је – сходно и другим показатељима – сасвим у складу са сложеношћу њихове духовне културе, која се надовезује на чињенице њихове

[21] В. рецимо Шафарик 1998: 128–134, 48 и даље; Кобычев 1973: 25–26; Рудељев 1992: 68–69; Караџић 1972: 36; Петровић 2005: 184–186; Будимир 1959а; Будимир 1959б: 33; Јанковић 2015; Костић 2000; Тодоровић

[22] Одредницу српскословенска је најправилније користити услед већ помињане околности, коју подупиру бројне чињенице и аутори, да је самоназив / етноним Срби старији од касније насталог одређења Словени. Па чак и да пренебрегнемо претходно наведену констатацију, ни са становишта „хиперкритичког“ приступа није спорно да „име Срба представља заправо најстарије поуздано посведочено име једног словенског народа у историјским изворима“ (Алексић 2020: 19).

[23] В. разне примере изнесене у Тодоровић 2020.

[24] 13 В. примере који су предочени у Sedov 2012: 14–16; уп. Ленард 1927: 5, 11. Поводом истог такође в. и Пипер 2008: 128–135; Тодоровић 2021: 154.

[25] Трубачов 2005; Трубачов 2006; Пипер 2008: 128–136; Кобычев 1973: 68–73; Толстов 1948; Радић 2011: 44–47, 36; Авенариус 1993; Јанковић 2015; Јанковић 2016; Јанковић 2010: 213–215, 218–220; Петровић 2005: 183–186; Тодоровић 2020: 167–175; Тодоровић, Ђорђевић и др. 2015: 144–147, 60–61, 101, 163–164; Трифуновић 1996; Баришић 1952: 52–61; Баришић 1955: 1–5; уп. Будимир 1959а; Тодоровић 2021: 153– 164; Sedov 2012: 78–82.

распрострањености и бројности, као и са одговарајућим домаћим предањима и самопредставама.[26] Прецизније речено, пред нама се – тим јасније што више задиремо у прошлост – указује сложени цивилизацијски комплекс, чије ближе сагледавање свакако захтева и додатна, вишеслојна истраживања.

Ово је такође у релацији с очигледном околношћу да простори словенских земаља, словенска генетика, култура, стара религија, језици – као што нам показују бројни примери – представљају управо подручја и изразе непосредног континуитета развоја „индоевропског феномена". Услед тога, нимало није необично ни то што поједини аутори, малтене на нивоу синонимије, непосредно повезују језгрени „индоевропски" и „прасловенски" генетски, етнолингвокултурни и цивилизацијски контекст.[27] На све претходно се директно наслањају и разна, у предоченим наговештајима и нашим претходним радовима већ вишеструко помињана, сведочанства о културној сложености и ширем значају словенске цивилизације.[28] (Она је, као што је указано, по свему судећи раније била заснована на старијем српском етниониму, праћеним и венедским / вендским именом које су махом користили странци за одређење дотичног макро-етноса.[29])

У сродном смислу, и поједина Чајкановићева запажања могу бити веома илустративна. Овде се пре свега мисли на српскословенско-старобалканске паралеле, као и на поједине примере који српске и словенске представе сагледа-

---

[26] В. чињенице изнесене у Трубачов 2005; Трубачов 2006; Јанковић 2015; Будимир 1959а; Будимир 1969; Тодоровић 2020. У контексту овог нашег рада и раног српскословенског присуства у Подунављу и околним просторима, занимљиво је приметити и да Чајкановић на основу начина гатања у плећку, у вези с предвиђањем ратних сукоба, констатује / претпоставља словенско присуство у Атилиној војсци (Чајкановић 1994б: 143–144). Да је то тачно, неке од непосредних доказа в. рецимо у Баришић 1952: 52–61; Пипер 2008: 54.

[27] В. бројне радове и студије А. Кљосова (в. рецимо Кљосов 2013; Кљосов 2010; Клёсов 2019). Такође в. и Тодоровић 2020: 172–175; Трубачов 2005: 52, 7 итд. Уп. Ribakov 2015: 163, 229; Горнунг 1963.

[28] Тодоровић 2020; уп. Тодоровић 2021: 153–165.

[29] 18 Уп. бројне примере који су у различитим радовима навођени у сродном смислу. В. рецимо Vukčević 2007: 76–79, 58 итд; Новаковић 1993: 210–216, 186–188; Кобычев 1973: 15–23; Јанковић 2015: 14–15, 28, 35, 41, 105, 318; Nodilo 1981: 126. 181 Примера ради, посебно значајне и инспиративне могу бити уочене повезаности са старобалканским божанством познатим као „Трачки коњаник".

вају управо као кључ разрешавања запитаности на знатно ширем индоевропском плану.[30] У нешто другачијем смислу, који потенцијално такође открива древне паралеле, веома упућујућа су и Чајкановићева размишљања поводом врховног српскословенског божанског ентитета, у вези с називима

[30] 19 Када је реч о очигледно распрострањеним и старим сакралним представама везаним за старобалканско божанство познато под називом „Трачки коњаник“ (или „Трачки херој“) – при чему је споменика и светилишта овог ентитета нађено „врло много на подручју Тракије и Илирије“ – јасно је „да оно улази у исту божанску категорију у коју и старински наш бог о коме је у целој овој расправи реч“ (Чајкановић 1994б: 190). Другим речима, „да је доиста највећи трачки бог, може се утврдити и из његовог јако разгранатог култа“, а „као ‘коњаник’ има он да буде стављен у исту категорију у коју и германски Водан, словенски Световид, наш Тројан и други ноћни, хтонични коњаници“ (Чајкановић 1994б: 191). Исто тако, „трачки коњаник са три главе, какав се виђа на рељефима (...) – зар и то не доказује да је он сродан и идентичан са Световидом-Триглавом, са нашим Тројаном“ (Чајкановић 1994б: 191). Затим, „за сродност трачког хероја са овим божанствима говоре и друге ствари, поред осталога: заједнички атрибути какви су хламис, чаша и чињеница да се он јавља као заштитник стада“ (Чајкановић 1994б: 191). Ипак, „од највећег значаја, међутим, јесте мистерија спаса, која је везана за личност Трачког хероја“, тј. „као великом националном богу, мртви иду њему, и као што смо видели да се десило и у нашој религији живота и на оном свету, ако се сједине с њим, постану исто што и он“ (Чајкановић 1994б: 192). Притом је процедура „иста какву смо реконструисали и за нашу прошлост, и то је био прави разлог што је на многобројним рељефима (...) покојник представљен као Трачки херој“ (Чајкановић 1994б: 192). По Чајкановићу, и Дабог је исто тако „био национални бог, родоначелник целога народа и, као такав, његов највећи пријатељ и помагач“ (Чајкановић 1994б: 169). За наш приступ је од великог значаја и следеће: „Важно је, међутим, да је и код Руса Дабог сматран за родоначелника руских кнежева (...), онако исто као што су и трачки краљеви веровали да су потомци Хермеса (...), и то би био још један разлог да га сматрамо за истоветног са нашим Дабогом“ (Чајкановић 1994б: 186). Илустрације ради, уп. овде (поводом повезивања старобалканске Семеле са српском речју земља) и Чајкановић 1994г: 225. А када говоримо о старини и изворности, у односу на блиске германске представе „изгледа да је вучји облик нашег старинског бога мртвих и старији и оригиналнији“ (Чајкановић 1994б: 171)

Вид[31] и Дабог.[32] Поврх свега, као што је већ наглашавано, сагледавања општег семантичког оквира и суштине старе српске религије – до којих, инспирисани Чајкановићевим трагањима, долазе савремени истраживачи – сасвим директно потврђују управо изузетну сложеност, древност и развијеност.[33]. Без узимања у обзир претходно назначених пока-

[31] На овом месту не можемо дубље залазити у разматрање различитих тумачења овог имена и одговарајућег сакралног ентитета / контекста у српским и словенским оквирима.

[32] У ствари, Чајкановић указује на синонимност сакралних ентитета који се крију иза (различитих) имена Вида и Дабога (в. Чајкановић 1994б: 126). По његовом мишљењу, управо ово су два назива преко којих се најнепосредније може доћи до претхришћанског српског врховног божанског бића. [Приликом трагања за именом главног претхришћанског божанства, он посебно наглашава назив Дабог, али је притом свестан могућности да Дабог у ствари и „није право име, него култна епиклеза, аутономан епитет бога даваоца“ (Чајкановић 1994б: 183).] Између осталог, Чајкановић примећује и следеће: „На првом месту, занимљиво је да се у песмама које се обавезно певају о Божићу – дакле, баш у оно време када је прослављен празник нашег врховног бога (...) – спомиње Вид како се враћа из рата“ (Чајкановић 1994б: 143), односно – „није немогуће да је једно име, или једна хипостаза, великог хтоничног бога било и Вид“ (Чајкановић 1994б: 176, в. и стр. 181–182; такође в. и Чајкановић 1994в: 43; Nodilo 1981: 70–126). Уосталом, „тим именом зове се и познати бог Западних Словена, Световид, који је иначе у основи идентичан са нашим Дабогом“ (Чајкановић 1994б: 176). Штавише, да је и само име Световид, тј. силни, моћни Вид, „свакако прасловенско, може послужити као доказ и то што је Вид име које је имао и наш врховни бог (...), а можда и најстарији грчки хтонични бог“ (Чајкановић 1994б: 182; 176). Све у свему, што се тиче Дабога / Вида, тј. одговарајућег божанског ентитета, по Чајкановићу „не може бити ни сумње да је он био општесловенско божанство, онако исто као што је и општеиндоевропско“ (Чајкановић 1994б: 70). Уз то, он у свом научном делу вишеструко показује да су управо српске представе очувале посебно старе обрасце, тј. континуитет древних веровања и религијских идеја. О сродности Вида, као старијег ентитета, и Водана в. Nodilo 1981: 124–126.

[33] В. још једном Лома 2005: в. рецимо стр. 24–25; Трубарац Матић 2019: 222. У наведеном смислу је посебно упечатљива и студија Лома 2002. По Ломи, „претхришћанска духовност старих Словена тешко да је била сиромашнија од оне њихових индоевропских предака“, већ – „напротив, она је морала бити сложенија и богатија него што се то данас може претпоставити на основу површних и нехотично или намерно искривљених извештаја којима о њој распола-

затеља, уосталом, веома отежано је разумевање позиције српског и словенског етноса у општем историјском и културно-цивилизацијском контексту.

Главни (особени) етнорелигијски обрасци на нивоу српске колективне свести. Поменуто је да, када је реч о сазнавању кључних чињеница везаних за основну тему нашег рада, посебно илустративни могу бити управо увиди и истраживања Веселина Чајкановића. Ово се пре свега односи на смернице које из њих проистичу и на основу којих је дошло до нових истраживачких иницијатива и значајних помака у разумевању старе српске и словенске религије, као и с њом повезане духовне културе и цивилизације у целини. Поред осталог, резултати његових проучавања изазвали су различите недоумице – осим због упућивања на знатну старост и оригиналност – и зато јер су недвосмислено указали на изузетну комплексност, што је често у супротности са постојећим (геополитички и идеолошки инспирисаним) очекивањима, вештачки уметнутим у научни дискурс.[34] Наиме, тамо где је (неосновано и погрешно) очекивано нешто што је примитивно, семантички неразговетно и плитко, уочени су, сасвим супротно овим предвиђањима, садржаји који су очевидно сложени и развијени, сведочећи о присуству слојевитих и разгранатих културних и духовних светова старих Срба и Словена.[35]

С друге стране, примањем хришћанства долази до судбоносног квалитативног преображаја на нивоу српске колективне свести, као и до суштинског усложњавања језгра етнич-

---

жемо, и њених прежитака у простонародним обичајима и веровањима“ (Лома 2005: 25).

[34] О овом проблему, посматраном у ширем смислу (када је реч о геополитичко-идеолошким основама креирања „научних“ представа / политика о пореклу Срба), в. рецимо Степић 2004: 258–259. Опет в. и други део рада Тодоровић 2021.

[35] Било како било, спуштање српске и словенске религије „на релативно низак ступањ“ нипошто није „у складу са компаративним и друштвеноисторијским фактима“ (Лома 2004: 55). Када је реч о Србима, „друштвене и државне установе са таквим континуитетом морале су од почетка имати своју идеолошку артикулацију која није могла остати на нивоу примитивних анимистичко-магијских представа“ (Лома 2004: 56). У вези с претходним, на овом месту можемо подсетити и на феномен презентистичког расизма, који подразумева погрешно уверење „да су наши преци били не само мање интелигентни, већ и мање морални од нас (‘дивљаци’)“ (Антонић 2016: 36).

ког бића. Међутим, то не значи да су Срби овим постали сасвим нов народ, нити да су одбацили целокупно своје наслеђе. У реалности, поменути преображај је подразумевао и преузимање различитих старих, дубоко уврежених форми, којима су додељивана нова, хришћанска значења.[36] Исто тако, финитивна христијанизација Срба нипошто није подразумевала изостанак даљег, унутрашњег културног узрастања, уз трансформације и додатна усложњавања на нивоу основних представа о српској историјској мисији и националној идеји.

Поводом тога, могло би се рећи да је врхунац развоја хришћанске српске цивилизације повезан и са формулисањем специфичних облика представе о Новом Израиљу, другом и последњем изабраном народу Божјем, што је несумњиво била примарна идеолошка матрица средњовековне немањићке српске државе.[37] (Ово су прецизно показали најкомпетентнији научници, почев од истакнутог историчара, академика Милоша Благојевића. Његове закључке, као недвосмислене – уз чињеницу доказане особености српске варијанте наведене хришћанске представе – прихватили су и бројни други аутори.[38]) Дотична етнокултурна матрица је такође постала и – понекад недовољно видљива, али неизоставно присутна – основа српске народне свести и опште „српске идеје“, додатно се развијајући током наредних векова.[39] У повезаном смислу треба посматрати и конституисање светосавског завета, у директној релацији са косовским заветом, [40] али и ону још сложенију културно-идентитетску матрицу коју препознајемо као српски заветни систем. Овде треба поменути и појаву јасеновачког завета, такође у директној релацији са средишњим обрасцима српске колективне

[36] Уп. Тодоровић 2008: 62–68; Јовановић 2018:150–151. О концепту и примерима испољавања тзв. народне религије Срба и народног православља в. Bandić 1997: 55–63, 227–228; Бандић 2004: 12. О тзв. космичком хришћанству сеоског становништва још једном в. у Тодоровић 2006: 283–284; Elijade 1970: 155–156.

[37] Благојевић 1994; Благојевић 2011: 186–187; Bogdanović 1984: 28; Тодоровић 2010: 366–374; Грчић 2011: 191. Уп. Доментијан 2001; Велимировић 2001; Цамблак 1968: 224, 205; Марковић 1998: 27–30.

[38] Поповић 2006: 19, 21, 71–73; Николић 2012: 403, 409–412; Ковић 2019.

[39] 28 Тодоровић 2015а: поглавље III; Тодоровић 2015б.

[40] В. Марковић 1998; Тодоровић 2010; Ковић 2019. Уп. Николић 2012: 418.

психе, примарно заснованим на наведеним светосавским представама и на идеји о Новом Израиљу, као православном изабраном народу, са специфичном историјско-есхатолошком мисијом.[41]

Поједностављено казано, многобројност, ранија етнонимско-идентитетска монолитност и просторна раширеност древног српског народа и сложене претхришћанске српскословенске цивилизације[42] (при чему, као што је наведено, одредница Словени представља знатно млађи етнички назив од прастарог етнонима Срби који је, као изворно домаће име, био распрострањен широм каснијег словенског света)[43] „настављени“ су, тј. посредно „замењени“ или у неким елементима усложњени, путем додатног и суштинског квалитативног помака који је оличавао сплет идеја о Новом Израиљу. [44] Другим речима, није без основа теза да су реално постојећа идеја и чињенична пракса величине и древности старе српске цивилизације – и у најновије време, могло би се рећи, сачуваних и оличених преко континуирано присутних представа о пранароду, као и из њих произилазећих мотива[45] – делимично настављене, преформулисане и усложњене заветно-есхатолошким кодом новије српске цивилизације. Пре свега, он је оваплоћен кроз феномене као што су Нови Израиљ, косовски завет, представе о српском народу као Теодулу итд, све до јасеновачког завета и бројних других новијих садржаја што проистичу из истих или сличних духовних, психолошких и идентитетских корена.[46]

---

[41] Тодоровић 2015а: поглавље III; Ковић 2019: 117–120.

[42] В. најпре монографију Јанковић 2015, као и карту 12 у књизи; уп. Тодоровић 2020: 155–156.

[43] 32 Поред осталог, примера ради, академик Предраг Пипер наглашава и познату чињеницу да је почетком IX века утврђена „граница између Германа и Словена у чијем је називу – limes sorabicus – одражен српски етноним“ (Пипер 2008: 144). В. знатно шире у раду Тодоровић 2020: 154–156. Уп. Грковић 1987: 23.

[44] 33 Тодоровић 2015б: 71–74; Благојевић 1994: в. пре свега стр. 20–21. По Благојевићу, базична стабилност на нивоу етничке свести српског народа остварена је још пре осам векова, када је српски народ стекао право „да се назове изабраним народом или другим Израиљем, а тиме је национално самопоштовање уздигнуто до највиших висина“ (Благојевић 1994: 20).

[45] Тодоровић 2005а; Тодоровић 2019: 100.

[46] Тодоровић 2015а: поглавље III и II; Тодоровић 2015б: 71–77; Велимировић 2001: 215–261.

Наравно, целокупни комплекс релација које се налазе у склопу овде наговештеног етнорелигијског система није једноставан и захтева подробније анализе. У вези с тим, и однос претхришћанских, хришћанских и паралелно-хришћанских слојева (заједно са најновијим, „алтернативним“ религијским садржајима) од суштинског је значаја са становишта истраживања овог система, као и традиције Срба у целини.[47]

Саобразно претходном, треба подсетити и на околност да су поједини аутори указали на могућност постојања извесне врсте „старог српског завета“. То се пре свега односи на идеју о егзистенцији „заветне пра-матрице“, која се – као од раније свеприсутна културна основа – надовезала на српско хришћанство, у одређеним аспектима му и помажући да се развије (на начин својствен управо Србима, сходно њиховој етнокултурној особености).[48] Та примарна матрица је, дакле, истовремено представљала и јединствену форму за очување њихове специфичности и засебног идентитета, у оквиру шире хришћанске надцивилизације. Постојање наведене врсте прожимања културних модела могло је утицати и на учвршћивање нових српских заветних образаца, колико год се „стара“ и „нова“ вера Срба чиниле суштински различитим.[49]

Вишедимензионалност српског сакралног културног обрасца и одговарајућих система српске традиције.

---

[47] 36 Из угла Б. Јовановића, „с обзиром на чињеницу да пагански елементи у појединим народним обичајима и веровањима могу потицати из различитих извора, њихово претхришћанско порекло или могући духовни и религијски утицај друге културе не би требало поистовећивати са постхришћанским паганским творевинама насталим у доба велике природне, социјалне и духовне регресије“ (Јовановић 2018: 48–49). Јовановић скреће пажњу да је понекад реч не о културно-историјском, већ о „психолошком континуитету“, који је одговоран за појављивање одређених представа у српској традицији са архаичним изгледом (Јовановић 2018: 49). Међутим, научно најутемељеније решење – када је реч о истраживању порекла и главних значења одређених мотива и елемената – представља индивидуални приступ сваком проблему, јер је, с друге стране, у многим случајевима заиста непосредно потврђен културни континуитет који потиче из давне прошлости. Донекле сличну слику уобличавају и генетичка истраживања Срба и Словена (в. Тодоровић, Ђорђевић и др. 2015; Кљосов 2013; Кљосов 2010), слично као и археолошка, лингвистичка, антрополошка и друга истраживања.

[48] Јанковић 2015: 319–320. В. и Тодоровић 2020: 163–166.

[49] Уп. још једном Чајкановић 1994а: 489.

Истрајавање и ново преобликовање претходно наведених претхришћанских садржаја не искључује ни могућност разноликог и напоредног присуства елемената који су превасходно пара(лелно)-хришћанског (по мање прецизној терминологији „постхришћанског“) карактера. Наиме, и елементи ове врсте су такође итекако учествовали у уобличавању нових модела духовне културе (и егзистенцијалне праксе) српског народа. Услед тога, и на њихово присуство неопходно је указати приликом сваке сложеније анализе на плану сагледавања појавних облика народне религиозности Срба.[50]

Да је базични српски колективни културни образац веома комплексан, специфичног и суштински самосвојног карактера,[51] поред осталог сведочи и савремени, како геополитички тако и културолошки, положај српског народа и његовог етничко-етногенетског простора у новије и најновије време, почев од дешавања током читавог двадесетог века. Уосталом, и општа раширеност феномена антисрбизма (пре свега у оквиру западне, али и исламске, цивилизације) – која је континуирана и присутна током дужег временског периода, уз бројне, документоване геноциде, масовна страдања, етничка чишћења,[52] културне и друге ратове и постојани етнички инежењеринг (са осмишљеним и усмераваним масовним расрбљавањем широм изворног српског простора) – такође сведочи о особености одговарајућег етнокултурног обрасца у глобалним оквирима.[53]

Било како било, у вези с претходним, долазимо до констатације да су и стари архетипови, односно аутентични етнокултурни и духовни обрасци, били неопходни за идентитетско и генетско очување Срба. Ту се пре свега мисли на закључак да колективна свест овог народа не би могла да постоји без јединствених обичаја, симбола, традицијских образаца и заветних матрица, почев од митова и ритуала што одређују његову сакралну и егзистенцијалну стварност (Тодоровић 2015б; Тодоровић 2019). Њиховим постојањем и дугим трајањем, међутим, нису умањени ни значај ни снага основне

[50] Уп. рецимо Јовановић 2018: 149–150.
[51] Уп. на пример Тимотијевић 2017.
[52] 41 В. рецимо Гаћиновић 2017а; Гаћиновић 2017б; Крестић 2009; Живановић 2008.
[53] 42 Пипер 2004: 58–59; Екмечић 2002: 343–365; Вуковић 2009; Митровић 1991; Димитријевић 2010; Ломпар 2019; Антонић 2008; Тодоровић 2021; Тодоровић 2018.

поруке базичног српског хришћанског културног обрасца и одговарајућих духовних стремљења. Заправо, долазило је до међусобног повезивања тамо где је постојала блиска универзална подлога, сакрална праслика и спона архетипског карактера.[54] На први поглед парадоксално може деловати закључак да тиме хришћанство није чинило суштинске идејне уступке, нити је „стари завет“ традицијске духовности хришћанством био лишен својих различитих могућности самореализације. Форма је пратила садржај свуда где је то било могуће, тако да је, у идеалтипским случајевима, долазило до функционалних повезивања која су једновремено омогућавала очување и идејно обогаћивање идентитетског комплекса, као и хришћанску правоверност и неокрњеност основних духовних постулата.[55] (Ово је, подразумева се, нешто сасвим различито у односу на – по српски идентитет и православно хришћанство – опасне и деструктивне покушаје најновијих уплива разних „неопаганских“ идеја код Срба и других словенских народа. Овакви садржаји, поврх свега, ни у ком случају нису суштински утемељени у традицији и свеукупном народном животу).

Резултати наших теренских истраживања, спроведених широм српског етничког простора, потврђују закључак да је – са становишта манифестовања вере овог народа – по-

[54] Са јунговског становишта, „настали филогенетским таложењем ранијих културних искустава“ архетипови су „несвесне колективне форме које у функцији наследних духовних матрица омогућују и спонтану репродукцију склопова и садржаја“ и то, наизглед, без непосредног континуитета и традиције (Јовановић 2018: 52).

[55] Овде додатно подсећамо и да знаменити историчар религија, Мирча Елијаде, упозорава како се треба чувати закључка да је за сеоско становништво Христ „само ‘бог’ наслијеђен из некадашњих политеизама“ (Elijade 1970: 155). По њему, не постоји контрадикција лика Исуса Христа, као и Јеванђеља и учења Цркве, са разматраним „религиозним фолклором“. У ствари, „рођење, Исусово поучавање и његова чуда, распеће и ускрснуће, сачињавају основне теме тог популарног кршћанства“, при чему хришћански а не „пагански“ дух прожима сва фолклорна дела, односно – у центру дешавања је управо Христово спасавање човека (Elijade 1970: 155). Осим тога, Елијаде долази и до закључка како треба утврдити да космичким хришћанством сеоског становништва „влада носталгија за Природом посвећеном Кристовом присутношћу“, тј. „носталгија за Рајем, жеља да се пронађе преображена и нерањива Природа“ (Elijade 1970: 156).

себно важна сакрално мотивисана акција, односно да је уочљива тежња ка што динамичнијем колективном деловању. Корени овог модела понашања такође се могу пронаћи и у сачуваним, древним темељним обрасцима српске самосвести (уп. Лома 2002: 251, 192). Управо у најзначајнијим српским ритуалима, који поседују изузетну снагу – као што су свом силином показала и најновија дешавања у Црној Гори, везана за „литијску одбрану“ Српске православне цркве, тј. српске вере и народа у целини (в. Јововић 2020) – посебно је уочљива повезаност хришћанских, у најужем смислу речи, и својеврсних „идентитетских“ елемената са особеним динамичним предзнаком. Притом, ови други елементи могу поседовати и слојеве који су парахришћанског и претхришћанског порекла.[56] Штавише, и елементи за које се може претпоставити да су парахришћанског карактера често поседују управо различите облике структурно-психолошког континуитета у односу на најстарије слојеве народне традиције.

Базични комплекс српских народних веровања, који је истовремено и језгро основног колективног српског мита, представља сложен феномен, традицијски уобличени оквир са садржајима различитог порекла. Он је, сасвим очигледно, семантички дефинисан хришћанским порукама и значењима.[57] Међутим, и многи елементи претхришћанског порекла саставни су део српске народне традиције и целокупног наслеђа, а њихова заслуга за уобличавање српског идентитета такође је од немалог значаја. Старе форме и мотиви, попримајући хришћанске садржаје и значења, дали су српском народу посебност и јединственост, „етничку личност“ којом се издваја у односу на друге заједнице, што би могао да буде и један од основних закључака који проистичу из истраживања Веселина Чајкановића. Уз учешће оваквих садржаја управо је и омогућена егзистенција српског етноса као јединственог и самосталног, те успостављање трајног темеља, неопходног за даљи развој одговарајуће сакралне културне матрице (с посебним нагласком на специфичним идејама о историјској мисији и континуитету древне традиције, по

[56] 45 Различите аспекте в. у студијама Тодоровић 2006; Тодоровић 2005б: поглавље VII.
[57] Тодоровић 2015б: 74; Тодоровић 2008: 66–67. Уп. рецимо Грујић 1985; Драгојловић 2008; Јанковић 2015: 255.

којима је наведени етнокултурни модел препознатљив и у општим оквирима).

Завршне назнаке или – уместо закључка. Поново подсећамо да су продубљени научно-истраживачки приступи, уобличавани и спровођени током читавог XX века, довели до низа нових сазнања, као и до усложњавања ранијих представа. Међу њима су, када је реч о теми којом се бавимо, посебно значајна била истраживања Веселина Чајкановића која су, услед изузетних научних квалитета, остварила осетан утицај и на савремену науку. Захваљујући његовим увидима, путоказима и општем, свестраном компаративном приступу дошло је до различитих открића и закључака. Они су, заједно са доприносима његових репрезентативних настављача, омогућили неопходан напредак у нашем знању, уз знатно јаснија сагледавања древне српске духовности и прошлости у целини. Притом, дошло је до значајних промена у доживљавању могућности реконструкције, сложености и развијености старе српске (и словенске) религије и културе.

Паралелно с променом друштвених околности и порастом интересовања, појављивали су се и бројни докази о сложености, древности и значају некадашње (српско)словенске цивилизације.[58] Сходно различитим новим ишчитавањима извора, као и ранијих истраживања и синтеза – односно када се узму у обзир данас доступне чињенице – долази се до логичне констатације да је реч о цивилизацијском комплексу за који је био карактеристичан прилично висок ниво духовне културе. Свакако, он је био знатно виши него што се раније обично сматрало. Поменута околност је била праћена и чињеницом изузетно велике бројности, као и огромног простора који је заузимао народ-носилац ове културе.

Поред још неких старијих аутора, којима се на овом месту нисмо могли посветити у већој мери (в. пре свега Nodilo 1981), управо је Веселин Чајкановић на суштински начин препознао сложеност и развијеност старе српске (и словенске) вере. Други су, користећи неке од његових смерница, у новије време то и додатно потврдили и доказали. Без

[58] И најновија проучавања (на нивоу лингвистике, археологије, генетике, етнологије, историје, културологије) довела су до компатибилних увида и закључака (в. Пипер 2008: 128–136; Тодоровић 2020; Јанковић 2016).

сумње, евидентно је да ће његово дело остати трајна инспирација и у будућности.

Током двадесетог, а посебно почетком двадесет првог, века изрониле су информације које су, на нивоу елитне науке, разјасниле многе недоумице када је реч о сагледавању основних образаца колективне психе српског народа, као и његовог историјског понашања. Поред осталог, може се рећи и да су до данас објашњене неке од кључних чињеница које се тичу разумевања представа о коренима основне српске сакралне идеје и с њом повезаног концепта историјске мисије, укључујући ту и представе о изабраном народу и пранароду. Другим речима, свака манифестација, па и свака етничка и културна појава, има свој узрок и објашњење.

У циљу разумевања претходно назначених појава, као и других феномена од кључног значаја са становишта поимања српских религијских и културних образаца, али и колективне психе у целини, од посебног значаја били су радови и монографије који су на плану прецизне науке указали на читаве, до тада прећутане, запостављене, нејасне или недовољно видљиве идејне светове. Ови комплекси су, заправо, претходно постојали и функционисали више на нивоу колективно несвесног него у реалној свести српског народа (тако да је без њиховог уочавања, описивања и анализе било немогуће објаснити многе појаве, које су се чиниле изванредно тајанственим и чудним).

„Ново“ и „старо“ често се преплићу, понекад и на сасвим неочекиване начине. Захваљујући науци, али и промени опште друштвене климе, бројне од ових старијих (скрајнутих и, чак, заборављених или непознатих) идеја и структура избиле су на површину, изненада (а немали број њих и изнова, али сада на квалитативно другачији начин) постајући саставни део народне самосвести. Наведена околност ће, по свему судећи, значајно утицати и на идентитет и колективно понашање српског етноса у будућности.

Благодарећи чињеницама на које је у новије време скренута пажња, обрасци од суштинског значаја – за које се чинило да су заборављени или да чак нису ни постојали – прелили су се из несвесног и постали саставни део народног памћења, у смислу, наизглед, нове традиције (али, у српском случају, свакако не измишљене, већ реалне и истините, као логичног израза одговарајућег културно-историјског континуитета). Она је постала могућа управо захваљујући томе што

су у њу укључени елементи народне религиозности, идентитета, културе и историјског сећања који су имали статус заборављене и непознате, али не тако ретко и (намерно) запостављене / прећутане, па и забрањене традиције. У сваком случају, у оквиру система српске традиције, религија (најпре „нова“ хришћанска вера, у свом стандардном виду, али и у њене народне форме религиозности уткани фрагменти „старе“ вере Срба) поседује кључну улогу и значај, на суштински начин учествујући у стварању српског идентитета и духовне реалности.[59]

[59] 48 Поред осталог, познато је и да се у народним говорима врло често користио израз српска вера / вјера у значењу „српска народност“ (Павловић 1956: 283). У ствари, „чувајући своју традицију као свето наслеђе предака, Срби су веру сматрали не само својим националним обележјем већ и битним упориштем свог историјског постојања и самопотврђивања“ (Јовановић 2018: 151). С тим у вези, сасвим неоспорно, „осим антрополошких и етничких одлика, материјалне, социјалне и духовне културе, као и свести о заједничкој припадности, битан чинилац српског националног идентитета представља и религија изражена у народним веровањима, обичајној пракси и фолклорним творевинама“ (Јовановић 2018: 150).

ЛИТЕРАТУРА

Авенариус, А. „Ранние славяне в Среднем Подунавье: автохтонная теория в свете современных исследований“. Славяноведение 2 (1993): 27–41.

Алексић, Марко. Српске земље пре Немањића од 7. до 10. века. Београд: Лагуна, 2020.

Антонић, Слободан. Културни рат у Србији. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Антонић, Слободан. Демонтажа културе. Београд: Catena mundi, 2016.

Bandić, Dušan. Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko. Beograd: XX vek, 1997.

Бандић, Душан. Народна религија Срба у 100 појмова. Београд: Нолит, 2004.

Баришић, Фрањо. „Приск као извор за најстарију историју Јужних Словена“. Зборник радова Византолошког института САН 1 (1952): 52–63.

Баришић, Фрањо. „Псеудо-Цезарије“. Византијски извори за историју народа Југославије

1. Увод, превод и коментар Ф. Баришића. Београд: Византолошки институт САН – Посебна издања 3, 1955. 1–6., Милош. „О националним и државним интересима у делима Доментијана – Срби изабрани народ“. Историјски гласник 1-2 (1994): 15–28.

Благојевић, Милош. Српска државност у средњем веку. Београд: Српска књижевна задруга, 2011. Bogdanović, Dimitrije. „Politička filozofija srednjovekovne Srbije. Mogućnost jednog istraživanja“. Filozofske studije 16 (1984): 6–29.

Будимир, Милан. „О старијим поменима српског имена“. Глас САН 236, Одељење литературе и језика, Нова серија 4 (1959): 35–55.

Будимир, Милан. „О подунавским Сигунима“. Историјски часопис САН 9-10 (1959): 21– 34.

Будимир, Милан. Са балканских источника. Београд: Српска књижевна задруга, 1969. Велимировић, Николај. Српски завет на размеђи векова. Цетиње: Светигора, 2001.

Вуковић, Слободан. Етика западних медија – антисрпска пропаганда деведесетих година XX века. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.

Vukčević, Ivo. Slovenska Germanija. Beograd: Pešić i sinovi, 2007.

Гаћиновић, Радослав Ђ. Насиље над Србима у XX веку, књ. 1. Београд: Euro Book, 2017. Гаћиновић б, Радослав Ђ. Насиље над Србима у XX веку, књ. 2. Београд: Euro Book, 2017.

Горнунг, Б. В. Из предыстории образования общеславянского языкового единства. Москва: Академия наук СССР, 1963.

Grković, Jasmina. „Martine i indoevropeistika danas“ (предговор). Indoevropski jezik i „Indoevropljani“. Andre Martine. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1987. 7–24.

Грујић, Радослав. „Црквени елементи крске славе“. О крсном имену. Ур. Иван Ковачевић. Београд: Просвета, 1985. 407–485.

Грчић, Мирко. Географија религија. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, 2011.

Димитријевић, Владимир. Мала књига велике мржње / Речник србофобије. Горњи Милановац: ИК Лио, 2010.

Доментијан. Житије Светог Саве. Београд: Српска књижевна задруга, 2001.

Драгојловић, Драгољуб. Паганизам и хришћанство у Срба. Београд: Службени гласник, 2008.

Екмечић, Милорад. Србофобија и антисемитизам (у: Дијалог прошлости и садашњости). Београд: Службени лист СРЈ, 2002.

Elijade, Mirča. Mit i zbilja. Zagreb: Matica hrvatska, 1970.

Живановић, Србољуб. Јасеновац. Београд: Српска књига; Лондон: Међународна словенска академија наука, образовања и уметности – Одељење за Велику Британију и Ирску, 2008.

Јанковић, Ђорђе. „Нова археолошка сведочанства о Илирима у доба далматско-панонског устанка“. Митолошки зборник 23 (2010): 213–227.

Јанковић,Ђорђе. Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије. Београд: Хришћанска мисао, 2015.

Јанковић, Ђорђе (ур.). Словени у Српском Подунављу Римског доба. Зборник изабраних објављених текстова о Словенима 1998–2015. Београд: Ђорђе Јанковић (електронско издање: Пројекат Растко). 16. новембар 2016.

Јовановић, Бојан. Дух паганског наслеђа у српској традиционалној култури. Нови Сад: Светови, 2000.

Јовановић, Бојан. „Чајкановићев пут од античке и народне књижевности до српске религије и митологије“. Гласник Етнографског института САНУ 56.1 (2008): 37–51.

Јовановић, Бојан. Памћење и самозаборав. Београд: Дерета, 2018.

Јововић, Јелена (ур.). Не дамо светиње: литије – Црна Гора 2020. Београд: Новости, 2020. Караџић, Вук Стефановић. Етнографски списи. Београд: Просвета, 1972.

Кљосов, Анатолиј. „Откуд су се појавили Словени и ‚Индоевропљани‘? Одговор даје ДНКгенеалогија“. Узданица 7.2 (2010): 59–86.

Кљосов, Анатолиј. Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогију. Београд: Мирослав, 2013. (Клесов, Анатолий. Происхождение славян. Москва: Алгоритм, 2013.)

Клёсов, Анатолий. „Карта и маршруты древних миграций гаплогруппы R1a“. Без пагинације, Web. Приступ 15. 2. 2020.

Кобычев, В. П. В поисках прародины славян. Москва: Издательство „Наука“, 1973.

Ковић, Милош. „Косовски завет и национални идентитет Срба”. Уметничко наслеђе српског народа на Косову и Метохији: историја, идентитет, угроженост, заштита. Ур. Драган Војводић, Миодраг Марковић. Београд: САНУ, 2019. 113–141.

Костић, Лазо М. О српском имену – мишљења странаца. Србиње – Нови Сад: Добрица књига, 2000.

Kostić, Rastko. Pad Arkone ili sumrak slovenskog paganizma. Beograd: Atos, 2009.

Крестић, Василије. Досије о генези геноцида над Србима у НДХ. Нови Сад: Прометеј, 2009.

Ленард, Леополд. Стари Срби и српска праотаџбина. Београд: Штампарија „Јединство“, 1927.

Лома, Александар. Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске епике. Београд: Балканолошки институт САНУ и други издавачи, 2002.

Лома, Александар. „Веселин Чајкановић – компаративни историчар религије“. Saecula confluentia. Приредио Александар Лома. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2004. 51–66.

Лома, Александар. „Стара словенска религија: један лични поглед из компаративног угла“. Зборник Матице српске за књижевност и језик 53.1-3 (2005): 9–27.

Лома, Александар. „Веселин Чајкановић – упоредни историчар религија“. Легенде Београдског универзитета. Приредиле Марија Вранић Игњачевић, Драгана Столић. Београд: Универзитет у Београду, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, 2014. 152–156.

Лома, Александар. „Веселин Чајкановић“. Срби 1903–1914, Историја идеја. Приредио Милош Ковић. Београд: Clio, 2015. 749–761.

Ломпар, Мило. Дух самопорицања: прилог критици српске културне политике: у сенци туђинске власти, Београд: Catena mundi, 2019.

Марковић, Марко С. Тајна Косова. Београд: Хришћанска мисао, 1998.

Митровић, Јеремија. Србофобија и њени извори. Београд: Научна књига, 1991. Недељковић, Миле. Годишњи обичаји у Срба. Београд: Вук Караџић, 1990.

Николић, Коста. Српска књижевност и политика (1945-1991) – главни токови. Београд: Завод за уџбенике, 2012.

Новаковић, Реља. Срби – име Срби кроз време и простор. Београд: Мирослав, 1993.

Nodilo, Natko. Stara vjera Srba i Hrvata. Split: Logos, 1981.

Павићевић, Александра. Народни и црквени брак у српском сеоском друштву. Београд: Етнографски институт САНУ – Посебна издања 46, 2000.

Павловић, Миливој. „Српска вјера – српски закон“. Зборник Матице српске – серија друштвених наука 13–14 (1956): 283–288.

Петровић, Сретен. Културологија. Београд: Чигоја штампа, Лела, 2016.

Пипер, Предраг. Српски између малих и великих језика. Београд: Београдска књига, 2004. Пипер, Предраг. Увод у славистику 1. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Поповић, Даница. Под окриљем светости – култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији. Београд: Балканолошки институт САНУ – Посебна издања 92, 2006.

Радић, Првослав. Увод у србистику. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет, 2011.

Ribakov, Boris A. Paganstvo Starih Slovena. Novi Sad: Akademska knjiga, 2015.

Рудељев, В. Г. „О историји етничког имена Словена“. Catena mundi – српска хроника на светским веригама I. Приредио Предраг Р. Драгић Кијук. Краљево: Ибарске новости; Београд: Матица Срба и исељеника Србије, 1992. 46–52.

Sedov, Valentin Vasiljevič. Sloveni u dalekoj prošlosti. Beograd: Akademska knjiga, 2012.

Степић, Миломир. Српско питање – геополитичко питање. Београд: Јантар група, 2004. Тимотијевић, Милош. „Српска национална идеја – кратак преглед обликовања једног културног обрасца“. Етно-културолошки зборник 21 (2017): 151–176.

Тодоровић а, Ивица. Митска истина Срба. Београд: Звоник, 2005.

Тодоровић Б, Ивица. Ритуал ума – значење и структура литијског опхода. Београд: Етнографски институт САНУ – Посебна издања 53, 2005.

Тодоровић, Ивица. „Хришћанска и претхришћанска димензија ритуала литијског опхода“. Гласник Етнографског института САНУ 54 (2006): 271–287.

Тодоровић, Ивица. „Резултати савремених истраживања народне религије Срба – општи пресек“. Гласник Етнографског института САНУ 56.1 (2008): 53–70.

Тодоровић, Ивица. „Матерњи језик сакралне географије Срба – митска симболика Косова у контексту одређења српског идентитета и пројекције историјске судбине“. Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, Језик и народна традиција (књ. 1). Ур. Софија Милорадовић. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 2010. 363–379.

Тодоровић, Ивица. Српска тајна – експериментална разматрања специфичних структурних и семантичких образаца од изузетног значаја у српском етнокултурном контексту. Београд: Невен, Етнографски институт САНУ, 2015.

Тодоровић, Ивица. „Базични митски и ритуални обрасци Срба“. Етно-културолошки зборник 19 (2015): 67–80. Тодоровић, Ђорђевић и др. Етнологија и генетика. Београд: Етнографски институт САНУ, Друштво српских родословаца Порекло, 2015.

Тодоровић, Ивица. „О највећем српском проблему: кључни идејни и духовни аспекти криИ. Тодоровић Стара и нова вера Срба – етнолошки осврт Етно-културолошки зборник XXIV 192 зе“. Крушевац и околина у Првом светском рату. Ур. Момчило Исић, Иван Бецић. Велики Шиљеговац – Крушевац: Историјски архив Крушевац, 2018. 273–282.

Тодоровић, Ивица. „Српски мит – прилог општем сагледавању основних образаца и кодова“. Крушевац и околина у историји српског народа. Ур. Ивица Тодоровић, Голуб Јашовић, Иван Бецић. Крушевац: Историјски архив, 2019. 95–102.

Тодоровић, Ивица. „Путокази за реконструкцију древних идејних и идентитетских матрица“. Етно-културолошки зборник XXIII (2020): 153–182.

Тодоровић, Ивица. „Осврт на феномен антисрбизма и неке његове последице – важност, глобална раширеност и опасност, контролисање прошлости“. Јухорска чтенија – Звезде над Јухором. Ур. Дмитар Атанасов и други. Крушевац – Својново: Историјски архив Крушевац, Удружење за културу и уметност Логос Својново, 2021. 141–170. Толстов, С. П. „‘Нарцы’ и ‘Волхи’ на Дунае“. Советская этнография 2 (1948): 8–38.

Трифуновић, Станко. „Словени у Панонији“. Књижевна реч 25. 474–476 (1996): 32–33.

Трубарац Матић, Ђорђина. У јеленовом колу – мотив јелена у српској обредној лирици. Београд: Етнографски институт САНУ – Посебна издања 92, 2019.

Трубачов, Олег. Етногенеза и култура древних Словена. Београд: Пешић и синови, 2005.

Трубачов, Олег. Етногенеза и култура древних Словена, други део. Београд: Пешић и синови, 2006.

Цамблак, Григорије. „Житије краља Стефана Дечанског“. Старе српске биографије. Избор и предговор Димитрије Богдановић. Београд: Просвета, 1968. 203–228.

Чајкановић, Веселин. Студије из српске религије и фолклора 1925–1942. Београд: Српска књижевна задруга и други издавачи, 1994.

Чајкановић, Веселин. О врховном богу у старој српској религији. Београд: Српска књижевна задруга и други издавачи, 1994.

Чајкановић, Веселин. Стара српска религија и митологија. Београд: Српска књижевна задруга и други издавачи, 1994.

Чајкановић, Веселин. Студије из српске религије и фолклора 1910–1924. Београд: Српска књижевна задруга и други издавачи, 1994.

Шафарик, Павел Јозеф. О пореклу Словена. Нови Сад: Архив Војводине, 1998.

Ivica Todorović, Institute of Ethnography SASA, Belgrade OLD AND NEW FAITH OF SERBS - ETHNOLOGICAL REVIEW W

Преузето из *Етно-културолошког зборника*, књ. 24,
Сврљиг 2021.

Недељко Богдановић
Зорица Бранковић Басарић

КЊИГЕ СВРЉИШКЕ (од 2016. до 2022)

Анотације

Стицајем околности стваралаштво Сврљижана, и стваралаштво о Сврљигу, последњих година остало је у сенци других друштвених процеса. Некада редовно представљање књига у виду промоција скоро да је утихнуло, организатор (Центар за туризам, културу и спорт) је или заузет својим организационим задацима, или је спречен захтевима пандемије вируса корона, публика је постала незаинтересована за догађања ове врсте, аутори су се задовољили самом чињеницом да су им књиге изашле у свет, а промотери нису показивали неки посебан интерес за ,,свој посао". Тако се догодило да књиге изашле за последње три-четири године не доживе своје стварно рођење, односно улазак у комуникацију са широм публиком.

Сматрали смо да сама остварења и њихови аутори заслужују да их бар мало удаљимо од почетка заборава, а публици (читалачкој и стручној) скренемо пажњу да живот књиге у Сврљигу ипак није престао јер се макар и на овај начин могу представити, ако и не промовисати наслови који можда сви нису ни стигли до читалаца.

Правде ради, упркос многим тешкоћама гласила непосредно утемељена у историју и културу овога поднебља (у Сврљигу *Бдење* и *Етно-културолошки зборник*, у Књажевцу *Исток*) одржала су своју периодику и тамо је нешто од наслова које овде спомињемо приказано. Наш покушај информисања преко *Бдења* нема карактер приказа, већ само реферисања о објављеним насловима, што ове, као и све друге заинтересоване публикације неће спречити да се наше књиге стварно и прикажу, и тако информација о њима буде доступна ширем кругу читалаца, чему се сваки аутор и издавач, с правом, надају.[60]

[60] Уколико је нека књига промовисана (као што је случај са серијом Самовило, изд. Хемимонтане, онда су овде изостављене.

Ипак остаје да је гро продукције на коју се осврћемо остала изван пажње шире јавности.[61]

(2016–2020)

2016

1. Недељко Богдановић: **Антропографски речник југоисточне Србије**; Београд 2016.

2. Недељко Богдановић, Милорад Стојковић: **Наиса љубави моје: цветник песама (о) Нишу**, Ниш 2016

3. Сретен Петровић: **Естетика у доба антиуметности,** Београд 2016.

4. Виолета Јовић: **Пропас` и друге заборављене приче: приче,** Ниш, 2016.

5. Зорица Бранковић Басарић: **Библиографија „Бдења“ (2010 –2016): попис аутора и наслова**, Сврљиг 2016.

6. Милица Миленковић: **Критичка тумачења,** Краљево 2016.

2017

7. Ана Савић-Грујић: **Антропографска лексика у говору сврљишког краја – лингвогеографски приступ**, Београд 2017.

8. Ј. Глишић: **Лексика народне медицине**; Београд 2017.

9. Сретен Петровић (прир.): **Студије о попису Сврљига,** Сврљиг 2017.

10. Русомир Д. Арсић: **Много волим што сам дете**, Ниш 2017.

11. Зоран Вучић: **Знаци из нутрине**, Неготин 2017.

12. Виолета Јовић: **Деда Тикине думе**: Ниш 2017.

13. Виолета Јовић: **Како сам постао псето**, Чачак 2017.

14. Срђан М. Томић: **Наш Милан и друге приче**, Сврљиг 2017.

---

[61]Анотатори су означени иницијалима, испод сваке анотације: Н. Б. (Недељко Богдановић), З. Б. Б. (Зорица Бранковић Басарић), В. Ј. (Виолета Јовић)

2018

15. Зоран Вучић: **Прошлост будућности,** Ниш 2018.

16. Милен Миливојевић: **Нама не свиће ни кад устанемо**, Београд 2018.

17. Виолета Јовић: **Пубертет и те тричарије**, Ниш 2018.

18. Виолета Јовић: **АРИС БЕЗ ТОТЕЛА**: Београд 2018.

19. Виолета Јовић: **BIVALVIA,** Ниш 2018.

20. Слабе Ђорђо Димоски: **Ходање по води:** изабране песме, избор и превод **Радослав Вучковић**, Књажевац 2018.

2019

21. Недељко Богдановић: **Пастирски речник југоисточне Србије**, Београд 2019.

22. Недељко Богдановић: **Поглед с Чегра**, Ниш 2019.

23. Милица Миленковић: **Испоснице**, Нови Сад / Сремски Карловци 2019.

24. **Водич за путовање кроз неистражену земљу**, Ниш / Сврљиг 2019.

25. Зоран Вучић: **Урвине века**, Београд 2019.

26. Злата Коцић: **Простори душе**, Краљево 2019.

27. Дамир Јоцић: **Опна**, Краљево 2019.

28. Русомир Д. Арсић: **Ватрене капи живота / Живот ме више не занима,** Ниш 2019.

29. Зорица Бранковић Басарић: **Библиографија „Бдења“, часописа за књижевност, уметност и културну баштину (2016–2019**), Сврљиг 2019.

30. Виолета Јовић: **Думе за сваки д`н**, Ниш 2019.

31. Сретен Петровић: **Естетика и доживљај,** Београд 2019.

32. Павица Вељовић, **Милен Миливојевић** и Владица Миленковић: **Сизифе промени руку,** Параћин 2019.

(2020–2022)

Вирус корона несумњиво је творац новог времена које многи називају доба короне. Шта нам је донело а шта однело, одузело у различитим сферама нашег живота, колико нас је учинило срећним, колико тужним и несрећним, тек треба да пресаберемо, одмеримо, премеримо и донесемо колико-толико адекватан одговор. Од нечега треба почети да би се про-

цес наставио. Ми смо пошли од пописа и кратких бележака о публикованим књигама (од 2020. до 2022. године), оних које су се сусреле са читаоцима или још увек нису допрле до своје читалачке публике у оном броју у којем заврђују. Неке од наведених публикација доживеле су своје промоције, а неке су једноставно (због страха од короне и њених последица) наставиле свој усамљенички књижевни пут, чекајући прилику да се сусретну са читаоцима и оствари познату везу аутор – дело – публика.

2020

33. Недељко Богдановић: **Говор Алексиначког Поморавља**, друго издање, *Центар за културу и уметност,* Алексинац 2020, стр. 304.

Друго издање докторске дисертације *Говор Алексиначкоī Поморавља* појављује се у неизмењеном издању, са додатком предговора. Ова књига са Речником Алексиначког Поморавља (у штампи) чини целину, а прати их и Алексиначки језички поучнике.

Тиме се комплетирају резултати једне плодне сарадње аутора и сарадника из Центра за културу и уметност Алексинац. Н. Б.

34. Недељко Богдановић, Александра Лончар Раичевић, Маја Радоман Ћетковић: **Алексиначки језички поучник**; *Центар за културу и уметност*, Алексинац 2020, стр. 192.

Књига је поучник и приручник за подизање језичке културе оних који се служе српским књижевним језиком. Поред уводних напомена у виду популарне и приручне граматике, Поучник садржи акцентоване називе алексиначких села, њихових становника и присвојних придева, а затим и један избор свакодневних и честих речи, такође акцентованих. Доста страна посвећено је језичким недоумицама, дублетима, најчешћим погрешкама, саветима за употребу језика у говору и писању у службеном општењу. Препоруку за објављивање дао је академик Срето Танасић, председник Одбора за стандардизацију српског језика. Н. Б.

35. Недељко Богдановић и сарадници: **Од вештице до светице**; *Филозофски факултет у Нишу* и *Удружење издавача Хемимонтана*, Ниш 2020, стр. 232.

Тематски зборник радова о жени у народном говору и култури југоисточне Србије (поглавито старопланинског краја). Има три дела. Први део *Жена старопланинска* (лексика и фразеологија), од више аутора (Н. Богдановић, А. Савић-Грујић, Б. Првуловић, Д. Поповић Николић и др., приредила др Мирјана Илић. Други део: *Преља и кудеља* (преслица у животу и у песми), прир. акад. Срето Танасић (са ауторима С. Миливојевић, З. Б. Басарић, Љ. Рајковић). Трећи део: *Жена у жаргону младих* (жаргон са јужне пруге), ауторке др Татјане Трајковић, прид. др Драган Лилић. Рецензенти су акад. Срето Танасић и др Зоран Димић. Н. Б.

36. Живадинка Савић: **Деци о деци**, *Полетарац*, Сврљиг 2020, стр. 63.

Ово је друга ауторкина књига песама за децу. Песме су груписане у одељке: *Деца, па деца, Иде, иде година, Зверке, бубе, птице, И по мало школа.* Намењене су деци предшколског узраста и онима који тек почињу да читају. Рецензент: Русомир Д. Арсић. Н. Б.

37. **Општина Сврљиг**, *Центар за туризам, културу и спорт*, Сврљиг 2020, стр. 97.

Туристичка публикација намењена превасходно туристима, али и заинтересованим читаоцима.

Састављена је из делова који одсликавају туристичке потенцијале: туристичко-географски положај, саобраћајну повезаност, историјски развој, најзначајније природне атракције, планинарске и пешачке стазе, ретко и лековито биље, лов и риболов, културно историјско наслеђе сврљишког краја, затим поглавље о *Завичајној музејској збирци*, гастрономији, манифестационом туризму, смештају у угоститељским објектима, о базенима на територији сврљишке општине, као и корисне информације за туристе и заинтересоване посетиоце. Публикација садржи и фотографије настале у фото-колонији *Terra incognita*. Уредници: Милена Ристић и Ненад Ранђеловић. З. Б. Б.

38. **Пастирска лексика југоисточне Србије**, *САНУ, Огранак САНУ у Нишу*, Ниш 2020, стр. 216. (Колективна монографија)

Књига је резултат пројекта *Лексиколошка проучавања југоисточне Србије*, којим руководи Недељко Богдановић, у

координацији академика Александра Ломе. На основу грађе из места југоисточне Србије урађен је *Пастирски речник*, а други резултат је ова монографија. На карти обрађених пунктова су и сврљишка села: Бучум, Лозан, Преконога Лалинац, а међу ауторима је, поред проф. Богдановића и Ана Савић-Грујић, која ради трећу публикацију овог пројекта *Атлас пастирске лексике југоисточне Србије.* Н. Б.

39. Злата Коцић: **Грумен,** *Српска књижевна задруга*, Краљево 2020, 122 стр.

Књига поезије саздана од три циклуса: *Заземљења, Плес ждралова, пчелињи плес* и *Купке.* Последња реч (*галгал*) у песми *Кап по кап* у трећој поетској целини (*Купке*), најава је следеће књиге Злате Коцић која ће убрзо угледати светлост дана. Садржи и белешку о аутору (120–121 стр.) З. Б. Б.

40. Злата Коцић: **Галгал,** *Народна библиотека „*Стефан Првовенчани“, Краљево 2020, 109 стр.

Надахнута Библијом и народним предањем, збирка поезије *Галгал*, круна је четрдесетогодишњег песничког стваралаштва Злате Коцић и сукцесивни наставак књиге поезије *Грумен*. Садржи и белешку о песникињи (109–110. стр.). З. Б. Б.

41. Зоран Вучић (прир.): **Матерњи језик:** антологије савремене дијалекатске поезије (1980–2010), *Лесковачки културни центар*, Лесковац 2020, стр. 200.

Антологија савремене дијалекатске поезије састављена је од двестотинак песама писаних матерњим језиком, народним говорима; заступљена су четрдесет три аутора. Значајна је за развој лингвистике и дијалектологије. Уредници: Сунчица Денић и Драган Радовић. З. Б. Б.

42. Недељко Богдановић: **Приче о мачки**, *СВЕН*, Ниш 2020, стр. 80.

Приче о мачки намењене деци предшколског узраста, праћене илустрацијама Владимира Црномарковића. Књигу је Данијела Вучић прерадила у игроказ прилагођен за извођење у обдаништима и предшколским установама. Н. Б.

43. Виолета Јовић: **Кад порастем бићу баба**, приче за децу и младе, *Библиотека* „Димитрије Туцовић“, Лазаревац 2020, стр. 88.

Причама из ове књиге дочарава се детињство на селу, са свим чарима одрастања у бројној породици, уз несташлуке и поуке које дете може да понесе из родитељског дома у коме влада слога, рад и љубав.

Књига је штампана као награда *Златно Гашино перо* за 2019. годину, а награђена је наградом *Доситејево перо.* В. Ј.

44. Виолета Јовић: **ВИЛА РОСА**: роман за децу и младе, *СВИЦИ*, Ниш 2020, стр. 143.

Књига на бајковит начин успева да младог читаоца уведе у свет читања приближавајући му слике, објашњавајући и дочаравајући појаве у природи на начин који ће разумети и запамтити. Књига је награђена наградом *Сребрно Гашино перо*. В. Ј.

45. Живадинка Божиновић: **Околиште**, *СВЕН*, Ниш 2020, стр. 200.

Књига представља монографију о овом сврљишком селу и посвећена је бившим, садашњим и будућим Околиштанима, нстала са жељом да читаоцима приближи живот у селу Околишту од друге половине 19-ог века до данашњих дана (2020), мада садржи и неке податке и сећања из ранијег времена.

Књига садржи упоредне резултате пописа становништва из 1863, 1970. и 2019. године, податке о споменицима прошлости, занимањима људи, имовно стање, културни и политички живот, обичаје и славе, податке о учесницима Првог и Другог светског рата, али и поглед у будућност који нам даје наду да ће Околиште опстати и остати на радост свих оних који су детињство и дане младости провели у овом селу.

Крхкост људског сећања и недостатак података утицали су да се не успостави континуитет код сваке куће из пописа 1863. и времена које се у монографији описује. То оставља доста места да се у неком новом истраживању историја *повеже.* Надамо се да ће имати од кога и за кога.

Да се ова књига о некадашњем и садашњем Околишту нађе пред читаоцима, велика захвалност припада господину Дејану Ристићу, власнику фирме Magnetmedicimaging, из Ниша који је финансијски помогао њено штампање. Н. Б.

2021

46. Злата Коцић: **Сламке сунчеве,** *Задужбинско друштво:* „Први српски устанак“, Орашац 2021, стр. 130.

Сламке сунчеве – мозаик начињен пажљивим одабиром кратке прозе (из књиге *Полог*) и песама из књига поезије *Клопка за сенку, Оро око гротла, Гнездо и купола, Лазареве лестве, Мелод на води, Грумен* и *Галгал)* и употпуњен досад необјављиваним песмама *Летопис* и *Родна кућа*. Садржи: поговор Марка Паовице, *Поетички темељи и нова песничка здања* (115–129 стр.) и белешку о аутору.

Објављена је поводом награде *Одзиви Филипу Вишњићу* која је песникињи додељена 2021. З. Б. Б.

47. Недељко Богдановић и сар.: **Бучум**; *Центар за туризам, културу и спорт*, Сврљиг 2021, стр. 250.

Ово је треће издање монографије о селу Бучуму (у сврљишкој општини). Два претходна издања била су пробно и промотивно, умножено о трошку пренумераната, углавном мештана (садашњих и некадашњих Бучумаца). У књизи се дају најстарији помени Бучума, стање по попису из 1863, у погледу именослова, демографије, имовног стања, затим преглед знања и сећања о појединим фамилијама које су живеле у прошлости, или имају још потомака у селу, преглед културних прилика, углавном после Другог светског рата, као и подаци о учесницима светских ратова. На крају је додатак о судбинама села, како се она назире из досадашњег кретања и садашњег стања, будући да је некад село имало 28 кућа са 259 житеља а данас тридесетак кућа са скоро исто толико житеља. Н. Б.

48. Ана Јовановић: **Палеографија Сврљишких одломака јеванђеља;** *Центар за туризам, културу и спорт*, Сврљиг 2021, стр. 132.

Опис употребљених слова старосрпске црквене писмености у најстаријем писаном документу источне Србије (1279. година), рађен за потребе мастерских студија на Богословском факултету у Фочи, у поређењу са стањем Пивског поменика и Поменика манастира Хоче. Овде се објављује само део који се односи на Сврљишке одломке јеванђеља. Поред студије даје се и текст Одломака (факсимил, рашчитани и преведени облик), према приређивању Николе Родића. Н. Б.

49. Миодраг Костић: **ГЛЕ!**, *Наис принт*, Ниш 2021, стр. 20.

Седма по реду Костићева књига песама. Садржи четири циклуса: *Дрхтаји, Сузе, Врисак* и *Сан.* Поговор: Милица Миленковић. З. Б. Б.

50. Русомир Д. Арсић: **Трагови светлости**: поезија кратке форме, *Центар за туризам, културу и спорт*, Сврљиг 2021, стр. 74.

Песме-медаљони, настале као кад се део стварности, објективне и замишљене, провуче кроз песнички доживљај и исцеди у седеф, у чисту форму која се лако смешта у сваки мозаик живота. Језик сведен на слику, појам брушен до речи. Избор слика и мотива излазе из духовног немира, сложености историје и загонетности природе. Резултат деценијског сазревања песника. Поговор Недељко Богдановић, цртеж аутора Александар Блатник, графике Русомир Д. Арсић. Н. Б.

51. Братислав Ташковски: **Затварање круга:** (78 одабраних песама); избор и препев **Радослав Вучковић,** *Наис-принт*, Ниш 2021, стр. 94 стр.

Ово је књига изабраних песма Братислава Ташковског, које је одабрао и са македонског језика препевао Радослав Вучковић, сврљишки завичајни аутор. Садржи белешку о аутору и поговор Мирослава Радовановића, *Песник као луцидни тумач* (85–91 стр.) З. Б. Б.

52. Обрен Ристић: **Часни сонети**, *Православна реч*, Нови Сад 2021, стр. 92.

Књига сонета, од два сонетна венца: *Венац творцу* (поновљено) и *Инима знаним*, као и циклуса (4 сонета) *Видео сам други свет*. Књига има и обиман *Поговор* / рецензију Србе Игњатовића (стр. 67–78), а такође и *Белешку о писцу*. Књига у којој песник (како рецензент каже) мисли стихом. Н. Б.

53. Зорица Бранковић Басарић: **Све је почело од Гордане**, *Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг*, Сврљиг 2021, стр. 248.

Књига је настала поводом 36 година одржавања књижевне манифестације *Дани Гордане Тодоровић*. Садржи: биографију песникиње Гордане Тодоровић; хронолошки приказ песничких манифестација (од прве поетске вечери 1973,

првих југословенских песничких сусрета *Горданино пролеће* 1983. до *Дана Гордане Тодоровић* 2021. године); биографије победника манифестације, избор победничких песама; фотографије са песничких догађања и биографију аутора. З. Б. Б.

54. Злата Коцић: **Осми дан:** лирска драма: (песме изабране руком драматурга), *Културни центар Војводине „*Милош Црњански*“*, Нови Сад 2021, стр. 173.

Књига садржи избор из поезије Злате Коцић који је сачинио Зоран Ђерић. Садржи: поговор *Лирска драма Злате Коцић*, З. Ђерић (159–167 стр.); О књижевној награди *Милица Стојадиновић Српкиња* Културног центра Војводине *Милош Црњански*, чија је добитница и наша завичајна ауторка З. Коцић; биографске податке о песникињи (стр. 169). З. Б. Б.

55. Градимир Милосављевић: **Песму ти пишем**, *Галаксијанис*, Ниш 2021, стр. 69

Прва књига поезије завичајног аутора Г. Милосављевића. Садржи белешку о писцу (стр. 69) З. Б. Б.

56. Виолета Јовић: **Бајка о човечици – Десанка Максимовић**, роман за децу и младе, *Пчелица*, Чачак 2021, стр. 49.

Књига је објављена у оквиру едиције *Знамените српкиње из пера књижевница за децу* и садржи романсирану биографију Десанке Максимовић. В. Ј.

2022.

Ова година, још увек окупирана корона вирусом започела је значајном наградом нашег завичајног аутора, професора Недељка Богдановића, *Повељом Матице српске за неговање српске језичке културе и укупан допринос српској лингвистичкој науци*, за 2021. годину. Потребно је нагласити да је сврљишки крај основна научна база главнине његовог истраживачког, емпиријског и теоријског рада.

57. Недељко Богдановић и Маја Радоман Цветићанин: **Речник Алексиначког Поморавља**, *Центар за културу и уметност*, Алексинац 2022, стр. 350.

Речник народног говора Алексинца и околине обрађен у традицији дијалекатских речника југоисточне Србије, са речима, њиховом, граматичком идентификацијом, значењским

објашњењима, и реченицама за потврду, пропраћен са више текстуалних проширења културолошке природе. *Речник* је рецензирао академик Слободан Реметић, уредник Српског дијалектолошког зборника. Н. Б.

58. Виолета Јовић: **БЕЗИМЕНА**: песме, *Култдизајн*, Ниш 2022, стр. 242.

Слојевита књига поезије, естетски профилисана, састављена од 66 песама разврстаних у пет циклуса у којима се преплићу различите импресије и искуства, погледи и схватања света обухваћени жижом песникове пажње и доживљавања живота. В. Ј.

59. Градимир Милосављевић: **Песму ти пишем**, *Галаксијанис*, Ниш 2022, стр. 86.

Књига поезије завичајног аутора која је доживела друго допуњено издање. Аутор поговора Радослав Вучковић. З. Б. Б.

Из датог пописа може се закључити да завидан број издатих публикација указује на живу књижевну активност сврљишких аутора. Ради прегледности и адекватнијег увида у континуитет издавања књига сврљишких, време њиховог појављивања на светлост дана подељено је на период непосредно пре короне (2016–2020) и на доба короне (2020–2022).

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ, КУЛТУРУ И СПОРТ
У СВРЉИГУ

РАСПИСУЈЕ

КЊИЖЕВНИ КОНКУРС
ЗА НАГРАДУ „ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ“

На конкурс је потребно послати рукопис поезије (до 80 страна, А4 формата), у три примерка, потписан шифром, са разрешењем шифре у посебном коверту (име и презиме аутора, кратка биографија, адреса и број телефона).

Рок за слање радова је 31. август 2022. године.

Адреса:

Центар за туризам, културу и спорт
Ул. Боре Прице 2
18360 Сврљиг
(За награду „Гордана Тодоровић“)

Награда је објављивање књиге.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

– Име и презиме аутора
– Адреса
– Наслов рада
– Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
– Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (latinica, *италик,* болд, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

ПРЕТПЛАТА

Годишња претплата за часопис је 2000, а за иностранство 4000 динара.

Име и презиме _____
Адреса: _____
Телефон: _____

Претплата се може извршити у свакој пошти или банци на текући рачун: 840-563668-28

Прималац: Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, са назнаком „за Бдење“. Овом уплатом (након доспећа признанице о уплати и наруџбенице на нашу адресу) обезбеђује се добијање часописа на адресу коју наведете.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com